

Mnichovský komplex

Jeho příčiny a důsledky

Jan Tesař

PROSTOR

Mnichovský komplex čili Příspěvek k etologii Čechů*

Památce dr. Jaroslava Werstadta (1888-1970)

Úvahy o tzv. mnichovské zradě a o tom „zda jsme se tenkrát měli bránit“ (tomto, jak uvidíme, *pseudoproblému*) patří k neoblíbenějším námětům. Co víc: jsou bezmála jedním z identifikačních znaků češství. Něco podobného jako britské trauma z královraždy 1649 nebo tajený francouzský komplex vynálezců teroru 1793. Úplná iracionalita českého traumatu přitom pravděpodobně ani nemůže být pozorována zevnitř; není náhodou, že vyniká z práce dvou autorů sudetoněmeckých, F. P. Habela a H. Kistlera, kteří píší o vítězství dynamického českého národního hnutí za první světové války a o jeho triumfu dosaženém za cenu minimálních obětí ve válce druhé – na pozadí dvojnásobné a definitivní tragédie Sudetoněmců jako přirozených protivníků Čechů v boji o české země.¹ Shrnu bych takto: Češi za první světové války projevili jedinečné mistrovství ve strategii dle Mistra Suna – držením měst na sibiřské magistrále dobyli měst Chebu, Komárna a Těšína; za druhé světové války brilantně aplikovali strategii, na níž stálo impérium britské – nehledě na porážky v bitvách vyhrávat války, pokud možno silami jiných (přičemž k tomu využili právě Bri-

* Tato práce, určená původně přátelům, dosud nebyla publikována. Jan Tesař ji napsal počátkem roku 1989 (pozn. red.).

1/ Fritz Peter Habel, Helmut Kistler, *Němci a Češi 1848-1948* (edice v českém jazyce), Mnichov 1987, zejména str. 116, 81, 126 ad.

tů, jejichž premiér si naivně myslel, že se české manipulaci, válce za české zájmy, ubránil); ale tyto „lächende Bestien“ (jak Čechům říkali Sudetoněmci) mají trauma právě z tohoto svého svrchovaného strategického mistrovství! Toto přece o něčem svědčí! – Takto zformulovaný problém potom opravdu stojí za pozornost, dá nahlédnout, co jsou to Češi. Bohužel, takto nebývá rozebírán v českých debatách.

„Zvoní, zvoní zrady zvon...“

Po padesát let obehřávaný verš národního básníka dobře vystihuje český mnichovský mýtus, o němž tvrdím, že se stal hlavním duchovním nástrojem k satelizaci a sovětizaci Československa a že je zdůvodněním legitimacy prosovětského režimu dodnes. Účinnost tohoto nástroje je dána celonárodním rozšířením mýtu a ještě více tím, že mýtus tkví svými kořeny hluboko v povaze české kultury, navazuje na ně.

Komunistům od počátku sloužily všechny základní složky mýtu: zklamání z tzv. zrady Západu jako argument, že se ČSR musí ve své zahraniční politice „orientovat na Východ“; memento zhroucení československého státu interpretované jako tzv. zrada české buržoazie; nezbytný motiv spasení v podobě „lidu, jenž chtěl bojovat“ – samozřejmě pod vedením KSČ. Všechny tyto problémy veřejnost oslovovaly. Komunistická propaganda prokázala při práci s národním mýtem cílevědomost, zručnost i pružnost. Mýtus neztratil po padesát let svou přitažlivost a manipulační sílu také proto, že komunisté nabídli postupně řadu variací uvnitř základního sloganu. Např. ve svém zpracování mýtu nejprve asi deset let ponechávali otevřenou otázku, zda zvonem houpal také prezident Beneš (využívali chytře jeho traumatu a strachu), poté ho dalších zhruba patnáct let mezi zrádce zahrnovali (v době, kdy

chtěli ukázat, že jim nestačí ČSR prosovětská, že musí být bolševická), a pak si znovu získali důvěru lidí tolerováním nebo inspirováním teze, že dr. Beneš byl obětí, nikoli pachatelem. Po celou tuto dobu byl ustavičně a z různých stran atakován „zrádný Západ“ a veleben Sovětský svaz jako zachránce. Ani do budoucna nejsou možnosti vyčerpány, motiv je velmi příhodný pro přestavbu; můžeme se nadít např. příběhu o šajtanu Stalinovi, jenž vyvraždil sovětské generály nadšené pro Československo a podněcující francouzské, potažmo britské kolegy k jeho obraně. Uvidíme.

Produkce českých emigrantů je dokladem všennárodního rozšíření mýtu. Jeho základní struktura je v emigrantském podání tatáž. Verzí je více, ale nejsou pestřejší, naopak je tu ve srovnání s komunistickou zručností a pružností patrná strnulost, nebudu-li už mluvit o tom, že komunisté neustále obohacují mýtus novými historickými fakty. Pouze role mytických sil jsou poněkud odlišně rozděleny: Západ sice zradil, ale jen neporozuměním (nedoceníl nás!), kdežto opravdovou zradu spáchal SSSR, nechtěl nás bránit. Takže SSSR je v režimním podání v přirozeném postavení protektora, bez něhož nemohl náš stát existovat, a motivem „zrady zvonu“, protektora, který zradil, se jen černě podtrhuje jeho naprostá nezbytnost pro náš stát; v podání emigranta samozřejmě „zradil“ SSSR, čímž se opět jen zdůrazní totéž, nezbytnost protektora. „Zradu buržoazie“, příp. Benešovu z komunistických verzí mýtu nahrazuje v emigrantském podání zrada – Benešova (však nás zradil taky v únoru 1948!). A lid dychtivý boje a oklamáný, jelikož neposlechl KSČ, je nahrazen lidem dychtivým boje a oklamáným, jelikož nesvrhl zlého Beneše.

Mnichov jako memento bývá čas od času citován i mimo kotlinu českého myšlení a znamená pak zpravidla banální připomínku, že ustupovat agresorovi se nevyplácí. Sovětům slouží „Mnichov“ k ospravedlnění jejich paktu s Hitlerem a jejich mýtus je vlastně dost blízký českému, navazuje na

komplex svaté Rusi, již tolikrát zhrdl nevděčný spojenec. Francouzské trauma existuje, ale je za ním především rok 1940; nikdo si nesmí myslet, že může existovat francouzský pocit viny; něčeho takového jsou schopni snad jedině Němci. Kdežto Britové zpravidla vždy znovu věčně připomínají, že poměr sil jim v září 1938 prostě nedovolil začít konflikt s Německem bez velkého rizika nebo jistoty porážky – pro národ válečníků, který vybudoval světové impérium, je ústup spojený s těžkými ztrátami samozřejmostí, zejména když zaplatil satelit.²

Pokud se týká těchto obecných souvislostí, právě poslední léta přinesla četné podněty, které nabádají skoncovat s komunistickým zjednodušením o spiknutí světové reakce proti SSSR, jehož obětí se stala ČSR. Tak například se ukazuje, že k rozvratu francouzského vojenského průmyslu, válečného rozpočtu a obranné schopnosti Francie významně napomohla vláda lidové fronty a její sociální opatření; a kapitulantský duch Francie v době španělské války a před Mnichovem je, jak ukázal výzkum, také pacifistického, tj. výrazně *levicového* původu.³ Toto správné obecné zařazení mýtu musím bohužel ponechat stranou, mým tématem je mýtus v národní české podobě.

Předchozí jubilejní rok přinesl několik výborných ukázek pro mou demonstraci. První z nich je francouzská a byla hned použita také gorbačovským *Ogoňkem* a poté pražským režimním *Kmenem*.⁴ Francouzský vojenský archivář plk. Pierre Le Goyet napsal práci o poměru vojenských sil mezi francouzsko-československo-britskou koalicí s možnou podporou

2/ K loňskému výročí v tom duchu znovu sir Douglas-Home; viz o tom polská *Kultura*, Paříž 1988, č. 494, str. 126.

3/ K tomu naposled Christian Jelen, *Hitler ou Staline. Le prix de la paix*, Flammarion, Paříž 1988.

4/ *Kmen*, týdeník Svazu českých spisovatelů, Praha, r. I. (1988), č. 24, 25, 26.

SSSR na straně jedné a Německem s možnou podporou Itálie na straně druhé. Základní Le Goyetova myšlenka: mnichovské rozhodnutí bylo osudnou chybou francouzské politiky a vedlo k těžkému oslabení Francie v poměru vojenských sil, což se přímo a výrazně projevilo za francouzského tažení 1940 (československé tanky atd.); příčinou tohoto rozhodnutí byl těžký omyl francouzského vojenského zpravodajství, které na jedné straně podcenilo možnosti ČSR, na druhé straně se dalo oklamat Hitlerovým blufováním a přecenilo např. sílu německého letectva více než dvakrát; „mít víc odvahy říci Hitlerovi Ne!, dost možná, že by nejen nedošlo k válce, ale že by se zhroutil i hitlerovský režim!“. Argumentace plk. Le Goyeta se odvolává na premiéra Daladiera, tj. na mnohá osobní setkání s ním nad tajnými archiváliemi z let 1938–1940 v r. 1963: „Spolkl jsem hada,“ říkal Daladier, rozuměj Chamberlainova. Zřejmě ex post po pětadvaceti letech litoval, a zdá se, že nejen oslabení vojenské síly Francie, ale i obecněji, ztráty věrného spojence. Zadostiučinění E. Benešovi, škoda, že se ho nedožil.⁵

Pochopitelně, že toho využili čeští komunisté. Přetiskli rozhovor a doplnili vlastním komentářem, v němž „naš přední historik R. Kvaček“ konstatuje především fakt, že názory Le Goyeta v podstatě odpovídají stanoviskům „naší historiografie“. Dále velmi správně připisuje otazníky tam, kde se Le Goyet viditelně dal unést zápallem (omlouvání Daladiera; názor, že by ke zlomení Hitlera možná byla postačila i pouhá hospodářská blokáda). A poté provádí nepozorovaný, elegant-

5/ Možná, že jde o tendenci módy, literární nebo politické. Např. *Le Monde* otiskl k výročí článek J. Nobecourta (25.–26. 9. 1988), kde se, vedle četných nehorázností po francouzsku, setkáme opět s plk. Le Goyetem a Daladierem pozdě litujícími; píše se též o Daladierových papírech v příslušném ústavu, jeho obsáhlé studii o Mnichově a o významné vědecké práci Elisabeth de Réau na základě tohoto materiálu. Je-li to snad symptom nějakých širších tendencí, učiníme to nehorší, budeme-li je považovat za projev pocitu viny. To je **německý** pocit a vyrůstá z **německé** tradice, ve Francii je něco takového vyloučeno: omyl Daladierův poškodil Francii!

ní podvod v zájmu gorbačovštiny: posunuje totiž Le Goyetovu ideální představu, francouzsko-československo-britskou koalici s **možnou** nebo pravděpodobnou podporou sovětskou do podoby velké koalice SSSR-ČSR-Francie-Británie. Tradiční použití komunistického sloganu (naš stát doplatil na zradu Západu) je tu jasné, jeho zcela aktuální variace („velký dům“) také. Škoda, že Kvaček slouží lži, je to opravdu dobrý historik: např. on mezi prvními také ukázal, že „velká koalice“ v r. 1938 je iluzí již proto, že až do poloviny roku 1940 nebylo Německo natolik vážným nepřítelem ani pro Británii, ani pro Sověty, aby učinilo tuto koalici všeobecně žádoucí.

Druhou ukázkou cituji s ošklivostí a omluvou Kvačkovi za juxtapozici: je pod tím podpis Ivana Pfaffa. Ale *Die Zeit* je špičkový žurnál a otiskl ten smrad k výročí.⁶ Nad mapou „Strategische Lage der Tschechoslowakei am 30. 9. 1938“ (Quelle: Pfaff) žasneme nad drtivými údery našich statečných vojsk na Drážďany a Línec a zíráme, jak se v kotli obklíčení u Vídně zmítá nejmiň jedna z nastupujících německých divizí. (Hle, ukázka motivu „zrádného Západu“ v emigrantské verzi: jsme mocní – a oni nás nedoceňují!) Udivený čtenář snadno přehlédne malý nedostatek, že se kalkuluje s těžkými opevněními, jejichž stavba měla dle plánu *začít* po roce 1946. Závěr je ovšem jasný: „Nejpozději po čtyřech měsících války by se Německá říše zhroutila anebo by musela přerušit operace proti ČSR.“ Jedná se samozřejmě o válku proti osamocené ČSR, to je smysl celé exhibice; Pfaff sděluje, že připravuje knihu, kde dokáže, že SSSR Československo zradil.

Českému mnichovskému traumatu byla věnována také Tigridova stať ve *Svědectví* č. 85, která je kapitolou téhož roku vydané knihy o národním osudu.⁷ Tou je nutno zabývat se

6/ *Die Zeit*, Hamburk, č. 38 z 16. září 1988.

7/ Pavel Tigríd, *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1988, 569 stran.

vážně. Mnichov má dle Tigrida rozhodující místo v československých dějinách, neboť tehdy „... lid osvědčil ... větší morální, občanský a snad i politický cit pro to, co se dělo a co se má dělat, než ti, kteří si osobovali právo ho vést. ... Ve chvíli, kdy *státnímu* životu zvonil umíráček, *národní* život, občanská morálka byly na nebyvalé výši, po roce 1938 už nikdy nedosažené... Co následovalo, byl rychlý úpadek právě těch mravních a občanských ctností, jimiž se tehdy lid vyznamenal.“ Příčina, resp. vina je tu označena výslovně: „Kapituloval prezident Beneš, tehdejší vláda, která mu kapitulaci schválila, možná i vojáci, kteří se tehdy ještě mohli vzbouřit, rozkaz k ústupu z hraničních opevnění neposlechnout, střílet.“ Zde tedy kořen zla, zlom: „Kapitulace jako nástroj politiky se nám totiž vrací v různých podobách...“ Koncepce je tu tedy celistvá a uzavřená, logika jasná – mechanika též. Klasický výraz českého mnichovského mýtu, zde ve verzi emigrační.

Můj přístup je naprosto konkrétní. Nemíním vyvozovat ideje z idejí nebo vlivů, nýbrž zkoumám konkrétní historické okolnosti vzniku mýtu a jeho společenskou roli. Proto nejprve srovnám jednotlivé hlavní motivy mýtu s historickými fakty. Důrazně přitom připomínám, že kromě jednoho jediného údaje (v závěru) se budu opírat vesměs o *skutečnosti široce známé a dokumenty mnohokrát publikované*. Z hlediska profesionálního historika nepřináším vůbec nic nového. Ale právě ta skutečnost, že nejdůležitější historická fakta jsou všeobecně známá, aniž by to dokázalo otrástit mýtem, stejně jako účast četných dobrých historiků na jeho rozvíjení, jsou ústředními argumenty pro můj výklad.

Jak byla svržena vláda zrady

Ve většině pojednání týkajících se mnichovské krize se zpravidla dočítáme, jak britský a francouzský vyslanec ve dvě noci na 21. září 1938 předložili hlavě československého státu ultimátum svých vlád požadující vydání Sudet Německu, jak Hodžova vláda následujícího rána ultimátum přijala, kapitulovala, což vzbudilo obrovský odpor lidu, který vyvrcholil generální stávkou dne 22. září; že tím byla vláda nucena k demisi; podle vůle lidu že byl jmenován novým premiérem generál Syrový jako symbol vůle k boji a jeho vláda že pak dne 23. 9. vyhlásila všeobecnou mobilizaci.

Ano, tak zhruba to vskutku bylo. Až na to hlavní, to jest příčinnou souvislost.

Z protokolu o zasedání Hodžovy vlády v 6 hodin ráno 21. září (na něm se jednalo o anglo-francouzském ultimátu) nade vši pochybnost vyplývá, že vláda sama napřed svou demisi připravila. Navrhl ji sám Hodža již v zahajovacím projevu jako součást plánu, jak se vyrovnat se situací. Z podnětu samého prezidenta bylo již na téže schůzi rozhodnuto o nezbytné „kontinuitě“ vlád jakožto fundamentálním principu. Prakticky to pak znamenalo, že všichni političtí ministři údajně lidem svržené vlády se dále účastnili zasedání nové úřednické vlády jakožto její „politické pozadí“. Jmenování úřednické vlády v čele se Syrovým rovněž navrhla odstupující Hodžova vláda, a zdůvodňovalo se to údajnou nemožností svolat parlament, a tedy ustavit vládu parlamentní. Ačkoli to nedovedu dokázat, jsem si jist (na základě své dobré představy o československé takzvané parlamentní demokracii), že Syrový se nestal předsedou vlády z vůle rozhořčeného lidu jakožto jeho miláček, nýbrž že se stal miláčkem lidu a formálním předsedou domněle nekapitulantské vlády z vůle trénovaných šíbrů československé politiky. (Lid československý jest bohužel politicky primitivní natolik, že dokonce ani opa-

kování manévru s podstrčením přihlouplého generála za symbol svobody neprohlédl! Naštěstí teď nikde žádného kandidáta nevidět.) Zcela trapná úloha Syrového v průběhu dalších jednání je nepochybná. Rozhodovali titíž, které prý generální stávka a demonstrace svrhly. Rozhodovali...

„Dvacítka“, delegáti vládních partají, zastupovala parlament, samozřejmě bez jakéhokoli ústavního oprávnění nebo pověření. Že existují stále orgány obou komor, snad ani nikomu nepřišlo na mysl; rozhodně nikdo nebral vážně nutnost rozhodnutí konzultovat s těmito ústavními činiteli. Nicméně se operovalo ústavností - když se to hodilo. Že je naprosto protiústavní přijetí ultimáta, to nevadilo. Tento problém rozřešil prezident Beneš při této příležitosti i teoreticky, byl přece uctíván jako „filozof demokracie“. Jeho teoretické řešení je bohužel málo známo, ač bylo prakticky okamžitě použito hned dvakrát: vláda, která spáchá neústavní čin, musí vzápětí odstoupit, čin samozřejmě zůstane v platnosti. Od toho právě jsou tu vlády, a ovšem prezident, který je vyměňuje. Pokud se týče členů těchto vlád, „každý může mít svůj názor, ale pozice prezidenta, předsedy vlády a ministra zahraničí nesmí být v této době ... zeslabována... Zejména nesmí být v této tragické době připuštěna žádná stranická licitace. To bych považoval za podryvání státní autority v momentě vpádu nepřitele na naše území“ - pravil prezident. A zvládl to: „O návrhu se nehlasovalo. V politickém kabinetě se za mé přítomnosti nehlasovalo nikdy,“ píše tehdejší ministr Ježek ve svých vzpomínkách. V protokolech také žádný záznam o hlasování není. Toto je, zde řečeno mimochodem, ta slavná československá demokracie.

Tento sbor zbabělců držících se stínu moci nám velice připomíná československé vlády z pozdějších osmičkových krizí také svou urputnou snahou, aby nezůstal nikdo nepošpiněný. Také už tenkrát začíná tradice jednoho spravedlivého - tehdy jím byl ministr Petr Zenkl. Odmítal tu novou prezidento-

vu doktrínu, popíral prostě ústavní oprávnění vlády ke kapitulaci, kategoricky žádal svolání parlamentu a nakonec přestal do zasedání vlády chodit a podal demisi. (Prezident ji vládě oznámí teprv na dotaz!) A tu ti zbývající, toto státní vedení v nejtěžší chvíli státu, vyvíjejí ohromné úsilí, „aby snad někdo neopustil solidaritu a nesnažil se stavěti v této době proti ostatní vládě“. „Jest věci cti nás všech nésti plnou odpovědnost, aby nikdo netvrdil, že chtěl něco lepšího než bude dohodnuto,“ praví Hampl. (Výrazné a několikrát v dějinách se opakující shody nemohou být náhodné, a jestliže jsou specifické pro určitou zemi, jsou prostě exaktním faktem etologickým.)

Dr. Zenkl byl národní socialista a z tohoto hlediska je výjimka. Jinak můžeme konstatovat, že jak z hlediska prosté lidské důstojnosti, tak co do vážného a nikoli karikaturního vztahu k demokracii, čím více „nalevo“, tím více padoušství a naopak. Nejvíce podlosti vnášejí sociální demokraté, strana v této chvíli prezidentovi věrnější než jeho národní socialisté. „Nelze připustiti agitační řeči parlamentu“, praví (bývalý?) ministr Bechyně; a *proto* je proti jeho svolání. A předseda sociální demokracie Hampl „souhlasí s umírněným informováním veřejnosti“, ale „nutno naprosto usměrnit tisk a jiné projevy“.⁸ (Mluvíme o roce 1938, připomínám pro jistotu.)

8/ Kvůli srozumitelnosti: Co je autentická česká pravice? Je to národní demokracie (dědička Kramářova), resp. Národní sjednocení. Vedle komunistů ona jediná odmítá kapitulaci jako stranu. Od března 1938 byli zástupci této dříve opoziční formace ve vládách a tam protestovali jak proti kapitulaci samé, tak i proti neústavnímu postupu. Z toho faktu zbyl v komunistickém dějepise L. Rašín (zahynuvší v koncentračním táboře), o němž se mluví jako o vlastenec-kém jednotlivci – ačkoli jednal jménem strany. Poslanec Schwarz, který proti Mnichovu jménem těžké strany protestoval na prvním pomnichovském zasedání parlamentu (vedle A. Zápotockého za KSČ), byl po celou válku v londýnské emigraci v opozici proti státnímu zřízení vytvořenému dr. Benešem, 1945 se vrátil domů a zahynul záhadně v čs. vězení, do kterého se ještě záhadněji dostal. Dávno před Únorem! – Naproti tomu strana agrární (k níž patřil Hodža), prohlášená za „pravici“ nejprve komunisty a pak jimi zblblými antikomunis-

Vedle těchto velice důležitých starostí má však vláda jednu, která s mobilizací a obranou státu opravdu souvisí. Vskutku jedinou. Totiž jak podvést vojáky, jak jim pod nosem vydat nepříteli Cheb. (Jedná se samozřejmě o dobu *předtím*, nežli tito správcové samostatného státu dostali mnichovský rozsudek.) A to není maličkost, „vzhledem k těžkému nebezpečí vnitřnímu a vlivu na armádu“. Ale tu jednou promluví náš český Taciturnus,* hrdina a kvazipředseda této pseudo-vlády: „Vojáci mají rozkaz hájit linii pevností svými životy..., ale že by o menších změnách v předpolí pevností vojsko v pevnostech se nedozvědělo.“

Snad tyto autentické a nijak výjimečné citáty dostatečně vysvětlují, proč hovořím o otázce „zda jsme se měli bránit“ zásadně jako o pseudoproblému. Ukazují, že k upřímným a bolestivým celonárodním diskusím bychom vskutku měli jiné **skutečné** problémy – jako například proč se tak podivuhodně opakují určité charakteristické rysy vládnutí v Čechách, buďsi moc v rukou kohokoli.

Údajný problém „kapitulovat“, nebo „bojovat“, který byl nejprve v publicistice a propagandě, ale potom vesměs, v debatách, beletrii či filmech i v pojednáních filozofických, spojován s generální stávkou, mobilizací, odhodlanými vojáky

ty, byla spíš stavovským (agrárním!) blokem s širokým spektrem politických proudů; zúčastnila se všech vlád „pravého“ i „levého“ středu typických pro ČSR. Stavovský charakter agrární strany je charakteristický pro ČSR. V agrární straně bylo ve třicátých letech křídlo ne tak „pravicové“, jako proněmecké, a tomu v pozadí stály stavovské hmotné zájmy – obchod zemědělskými produkty. Proto vystupoval tento proud (Beran) proti Benešově profrancouzské, a tedy demokratické politice. Za zářijové krize se chytře drželi zpátky, přenechali nejspínavější angažmá za přijetí kapitulace Bechyněmu (soc. dem. místopředsedovi vlády) a těžili z toho, že „oni přece dávno upozorňovali“. Proněmecká garnitura agrárníků vytvořila politické vedení pomnichovské republiky. V roce 1945 se KSČ zavděčila prezidentu Benešovi nesmlouvavým postojem proti obnovení agrární strany; a agrární voliči vyhráli komunistům volby roku 1946.

* Mlčenlivý; mj. přízvisko Viléma I. Oranžského, zakladatele nizozemské samostatnosti (pozn. red.).

v pevnostech atd. – ten prostě vůbec není autentickým historickým problémem. Jistěže ho tak cítili vojáci. Ale ti byli, a to právě pro svou tupou víru nedůstojnou svobodných občanů, pouhými stážísty absurdní tragikomedie. Proč to bylo možné – to je další **skutečný** problém, jímž zabývat se bylo by tím naléhavější, že i toto je rys, který se opakuje. Chci říci nikoli jen to, že se opakuje cynická hra vlády s nadšením národa: je ještě daleko naléhavější vidět vlastnosti toho národa, které to umožnily a které jsou tak vkořeněné, že ani otřesná zkušenost mnichovská nebyla přijata, nebyla zpracována – nevytvořila protilátky a nezburcovala odpor, který by zabránil opakování téhož divadla v jiných kulisách o třicet let později.

Konstatujme však nevývratná fakta: Po nástupu Syrového vlády dne 22. září a po vyhlášení mobilizace s anglo-francouzským dovolením (či vlastně vyzváním) následujícího dne večer **nikdy nebyla odvolána** kapitulace vlády předchozí, tj. zásadní souhlas s vydáním území, kde je více než 50 % německých obyvatel. Vždyť právě proto přece vláda odstoupila, aby bylo možno ten protiústavní čin prosadit, k čemu by jinak byla demise?! Že tento základní fakt nebyl zaregistrován těmi, kdož si oddechli, uvědoměle nastupovali, je to konec konců vinou jen té vlády? Vinou její je ovšem „usměrnění tisku“, jemuž bylo prostě bez skrupulí zabráněno, jakoby z důvodu státního zájmu, aby podal **reálný** obraz situace. Vinou národa je hloupost a poddajnost vlastním šéfům, která způsobila, že si dal vnutit všeobecnou povinnost lhát. Syrového vláda s platností neústavního aktu své odstoupivší předchůdkyně po celou dobu své existence počítala – kromě několika prvních hodin po vyhlášení mobilizace, snad! Dohadovala se, co znamená těch 50 % (měřeno dle jakých obvodů, dle kterého sčítání lidu), kdy má být území vydáno, komu konkrétně, co se dá zachránit... A Mnichov byl pro ni otřesem hlavně proto, že se s ní vůbec nebavili a že nezachránila nic. Ostat-

ní měli však přece k otřesu důvody mnohem dřív! A tu oni nastupují do té obrovské absurdní komedie, závěrečného cvičení, jímž branná moc vlastním slavnostním pohřbem dokazuje, že by nebyla existovala nadarmo, **kdyby ...**, a pacifisté přijíždějí ze zahraničí, aby se zúčastnili pohřbu té mrtvé, řekli jí své sorry, a pak na to po desetiletí vzpomínají jako na významný akt svého života, a básníci nadšeně nastupují do zbraně, všichni jsou odhodlaní, a **všechno je pseudo**, a snad se ani vědomě nepodvádějí, ze začátku; prostě tu skutečnost, třebaže je zřejmá, nemohou vnímat, poněvadž je příliš krutá. A **proto** s nimi může být sehrán ten sprostý podvod! Ale oni to tak ani dodatečně necítí, oni se za to ani nerdí, naopak, vezmou si to za symbol, básní o tom pateticky, mein Gott! Toto jsou Češi.

Jak Sověti zklamali prezidenta

Takzvaná sovětská pomoc je dalším výrazným motivem českého mnichovského mýtu a dalším pseudoproblémem, nejen proto, že odkazuje k onomu **co by bylo kdyby**, nýbrž že přehlízí, zcela pomíjí, co evidentně skutečně bylo a co stejně evidentně nebylo.

Především, bez ohledu na jakákoli tajemství archivů, existuje skutečnost, kterou vidí každý: určitá kontinuita sovětské politiky, z níž je patrný sovětský státní zájem, a ten je možno podle toho určit. V každém případě ex post, ale dobrými pozorovateli již v době samé.

Základním a trvalým cílem sovětské politiky přinejmenším do Stalinovy smrti byla *destabilizace* zahraničního světa: v ní viděli sovětští vůdcové (nemluvím o Kominterně ani ideologii) nejlepší prevenci proti jakékoli cizí intervenci, již se obávali, a zároveň cestu k izolaci obětí vlastního výboje. Oběti by-

ly vybírány podle příležitostí, ale ty se dávno pečlivě připravovaly a zásadně zůstávalo vždy otevřeno mnoho různých cest, aby si SSSR zachoval co největší volnost manévru. V zájmu destabilizace byly užívány komunistické strany, ale podle potřeby se angažoval různými způsoby i Sovětský svaz přímo, jako např. ve Španělsku a v Číně. Na expanzi byla dokonce oficiálně vybudována doktrína Rudé armády – „v hranicích celého Starého světa,“ napsal Frunze.

Komplikovanost mezistátních vztahů v naší části Evropy v dané chvíli byla pro SSSR velmi výhodná. Nabízela řadu nejrůznějších variant pro jeho angažmá, a každá varianta měla nějakou přednost, kromě jediné – neúčasti nebo neutrality. Vždy bylo snadné izolovat vyvolenou oběť a kandidátů byla řada. Např. konkrétně v československé krizi to byly vedle ČSR Polsko, Rumunsko a Litva. ČSR nebyla přímým sousedem; to bylo samozřejmě pro ni výhodou a předpokladem spojenectví. Sovětskému svazu dávalo spojenectví s ČSR proti Německu příležitost k izolování a případnému obsazení podle okolností Rumunska, Polska nebo Litvy, přičemž jeho zeměpisná izolace od německo-československého válčiště snižovala rizika střetnutí s Německem. Toto jsou důvody, proč SSSR jednal právě tak, jak o tom svědčí dokumenty, jak to připomíná komunistická propaganda a jak to Sovětskému svazu upírají zaslepení čeští emigranti: velmi se vkládal do československé krize.

Všeobecně známy jsou následující skutečnosti:

- Sovětští představitelé vždy jednoznačně prohlašovali, že „SSSR samozřejmě vykoná svou spojeneckou povinnost“. Tak to formuloval již 15. 3. 1938 před americkými novináři Litvinov. (To bylo pár dní po zabrání Rakouska Hitlerem, československá vláda zastírala snad i sama sobě, že by stát byl v nějaké mezinárodní krizi, a chlubila se, že jí sám Göring pochválil za její postoj /ne-postoj/ k anšlusu. I v následujících dnech Sověti převelice upozorňovali na

nebezpečí pro Československo. Přáli si totiž krizi, samozřejmě to však nemohli otevřeně říci.)

- V téže době dostalo se jednoznačného ujištění o sovětské pomoci také šéfovi čs. hlavního štábu gen. Krejčímu; dostalo se mu i přímého vzkazu od Stalina, že „počítá s ním“.
- Na jaře Sověti udělili výhodný úvěr na dodávku letadel pro ČSR (která letectvo zanedbala, jako všechno!), naléhali na urychlené zřízení letecké linky do ČSR přes Rumunsko (neboť byla zanedbána předem sjednaná výstavba železnice) a pokoušeli se přimět Francii k nátlaku na Polsko, Rumunsko a pobaltské státy (!), aby umožnily průchod sovětských vojsk do Československa.
- 30. 5. na výslovný dotaz sovětského vyslance Alexandrovského, co soudí čs. vláda o možnosti zahájit sovětsko-československo-francouzské porady o společných akcích v případě útoku proti Československu, prohlásil čs. ministr zahraničí Krofta, že prý „ČSR nemůže jednat dříve než Francie“.
- 5. 6. přikázal Litvinov vyslanci v Paříži, aby upozornil francouzskou vládu, že SSSR hodlá zakročit proti Polsku v případě jeho agrese proti ČSR, a aby se dotázal, zda se v tom případě bude Francie považovat za spojence Polska; dodal ještě, že indiskrece (prozrazení zákroku francouzskému tisku) bude žádoucí. (Poměr mezi ČSR a Polskem v té chvíli nebyl ještě kritický, a alespoň mně není známo, že by o tento zákrok někdo z ČSR žádal.)
- 25. 6. mluvil Litvinov na veřejném projevu v Leningradě znovu o podpoře ČSR; „zdržujeme se však přísně jakýchkoli rad čs. vládě, o něž nejsme žádáni ... a soudíme, že jí samotné přísluší rozhodnout...“ (Což je jistě míněno v kontrastu s britsko-francouzskými „radami“ Benešovi, aby rychle učinil ústupky henleinovcům, ale zároveň je to *jasnou obranou* proti interpretování sovětské politiky jako podněcování konfliktu; také je to ovšem sdělením pro čs. vládu, že musí Sověty *požádat*.)

- 22. 8. Litvinov ujistil německého vyslance odjíždějícího z Moskvy, že SSSR splní své závazky k ČSR.
- 16. 9. vzkázal Beneš přes Runcimana Chamberlainovi, že „Československo s Ruskem žádných speciálních dohod nemá a bez Francie ani nic neudělalo, ani nic neudělá“.
- 17. 9. prohlásil Krofta na tiskové konferenci, že SSSR dělá víc, než lze od něho žádat dle smlouvy, a že sám hledal cesty průchodu vojsk. (Kteréžto uznání určitě Sověty pramálo potěšilo!)
- 19. 9. (! - tedy teprv po Hitlerově projevu v Norimberku, sudetoněmeckém povstání a první anglo-francouzské nótě požadující, aby ČSR odstoupila Německu území, kde je více než 50 % Němců) si Beneš předvolává Alexandrovského a žádá „okamžitou odpověď“ Moskvy na své dvě proslulé otázky: 1. zda SSSR poskytne „skutečnou pomoc, jestliže Francie zůstane věrna“, a 2. zda SSSR pomůže ve smyslu Paktu Společnosti národů; přitom Beneš současně ohlašuje svůj úmysl, že „v případě útoku okamžitě telegraficky požádá Radu SN, aby uvedla v činnost čl. 16 a 17“.
- Téhož večera si zavolal Beneš ještě Gottwalda, žádaje ho o názor na sovětskou pomoc (!), a ten ho vybídl, aby, chceli od Sovětů něco nad závazky, formuloval pro ně přesně otázku; ráno o tom informoval Alexandrovského a ten ihned Litvinova. (Zvláště zde je těžko se ubránit dojmu, že Benešovi šlo ze všeho nejvíc o **alibi**; v žádném případě ale není už možno připustit, že by nevěděl, co od něho Sověti chtějí. Pokud jde o Gottwalda, vidíme, že už tenkrát byl mazanější než Beneš.)
- 20. 9. Moskva obratem odpověděla na 1. otázku „ano, okamžitě a účinně“, na 2. doslova takto: „Stejně kladně můžete odpovědět i na druhou Benešovu otázku, zda Sovětský svaz pomůže Československu jako člen SN na základě 16. a 17. článku, jestliže se Beneš v případě německého útoku obrátí k Radě SN s žádostí o použití těchto článků“; připo-

- jen je ještě třetí bod, že o dotazu a odpovědi byla vyrozuměna francouzská vláda. (Odpověď jde tedy jasně dále než dotaz, jako podmínka pomoci ve smyslu článků, to jest pomoci nejen při jednání Rady, ale pomoci *vojenské*, je uvedena pouhá čs. žádost do Ženevy, nikoli její výsledek!)
- 21. 9. po 6. hod. ráno ministerský předseda Hodža na zasedání vlády, zdůvodňuje přijetí anglo-francouzského ultimáta, řekl (dle zápisu) toto: „[Rusko pro případ nesplnění závazku Francií] si vyžádalo usnesení SN, jímž by byl označen útočník, protože jinak by hrozilo nebezpečí, že by ... mohlo býti označeno samo za útočníka. K platnému usnesení ... vyžaduje se ... (čl. 16) jednomyslnost, Rusové však prohlásili, že za účelem zjednání oprávněnosti morální pro svůj vojenský zákrok spokojili by se s většinou nadpoloviční ... bylo však zřejmo, že ani tato cesta není schůdná...“ (Zde každý jistě vidí, jak v Praze dobře rozuměli, že Sovětům jde o morální legitimování akce - a také, že ministerský předseda interpretuje sovětskou odpověď po svém.) Krofta mluvil ve stejném smyslu a dodal: „Nehledě ani k tomu, že pomoc samotného bolševického Ruska postavila by proti nám celý západní svět.“⁹
 - Téhož dne navštívil, dle Alexandrovského, sovětské vyslanceví nejmenovaný ministr (který zřejmě prohlédl, že se lze dokonce i na zasedání vlády jejím členům) a žádal o ověření sovětského stanoviska; Alexandrovskij konstatoval, že „včera na oba dotazy dal jasnou odpověď Moskvy. *Na víc se prezident neptal.*“ (Podtrhuji já, JT); ten ministr jistě nepatřil k socialistům ani ke středu, poněvadž ti všichni prohlašovali, že jdou „jednotni se svým preziden-

9/ „Mnichovská krize v jednáních ministerské rady“, úplná edice protokolů o politických jednáních vlády, pořizena V. Helešicovou a R. Machatkovou, v: *Odboj a revoluce*, sv. 5, 1969, str. 150-151. (Z této edice i ostatní citace, kromě min. Ježka.)

tem v čele“; jistě jde o někoho z autentické české pravice, nejspíše min. Fr. Ježka, který také spolu s Msgre. Šrámkem odmítl ústavní oprávnění vlády ke kapitulaci a vyvolal skandál prohlášením, že o hranicích se s cizími státy nevyjednává, „ty se hájí zbraní bez ohledu na počet přátel a nepřátel“.

- Téhož dne ještě dopoledne přišel (rozhořčený) Alexandrovskij na zamíni a prohlásil šefovi kabinetu nediplomaticky, s odvoláním na tu návštěvu nejmenovaného ministra, že „protestuje proti tomu, aby se na Sovětský svaz přenášela zodpovědnost za rozhodnutí československé vlády“; ba dokonce neváhal (v souvislosti s výrokem v agrárním *Večeru*, jenž tvrdí, že jsme byli zrazeni také „národem slovanské rasy“) použít téměř výhrůžky: „Oznamuje, že udělá všechno, aby se tato hra se Sověty v československé veřejnosti v zájmu některých kruhů nemohla hrát.“ (Alexandrovskij byl jistě přítelem ČSR a měl sovětské angažmá za svou věc; ať se na to díváme jakkoli, určitě pochopil princip hry se sovětskou pomocí.)
- Téhož dne Litvinov na plénu Společnosti národů vyslovil politování nad československou kapitulací; připomněl významně i vlašnost za rakouské krize a kritizoval Československo, že „teprve třetího dne [po britsko-francouzském ultimátu] poprvé“ položilo své otázky Sovětům. (A zdržel se konstatování, že sovětsko-československá smlouva byla nepochybně Prahou roztržena, vždyť 6. bod anglo-francouzského ultimáta, které toho dne čs. vláda přijala, hovoří o zrušení stávajících vojenských smluv Československa! - Jak to, že to emigrační autoři ignorují?!)
 - Ale nicméně! 22. 9. žádá Krofta Moskvu o demarši proti Polsku!
 - 23. 9. sovětská vláda oficiálně prohlašuje, že v případě polského útoku proti ČSR bude považovat stávající smlouvu o neútočení mezi SSSR a Polskem za neplatnou.

- 23. 9. večer na zasedání nové (Srového) vlády líčí staronový ministr zahraničí Krofta předešlý příběh takto: „SSSR původně trval na tom, že by šel na pomoc, půjde-li Francie, pak žádal alespoň většinové prohlášení SN, že na Československo jest veden útok, nyní však již prohlásil, že stačí k jeho zákroku, když napadené Československo vznesl protest k SN.“ (Tedy ve chvíli mobilizace pojednou verze optimistická; v každém případě je odlišná od výkladu z 21. 9.)
- 25. 9. Sověti oznamují Francouzům, že přisunuli k západní hranici 30 divizí pěchoty, jízdu, tanky a letectvo.
- 29. 9. Alexandrovskij sděluje Litvinovovi svůj závěr: Beneš se **bojí** přijmout sovětskou pomoc.
- 29. 9. večer schůze vlády, která ještě nezná mnichovské rozhodnutí, ale cítí katastrofu; Krofta „opakuje stanovisko Ruska, že by zakročilo, když by Československo bylo napadeno a protestovalo u Společnosti národů, ale pomoc samotného Ruska by byla i nebezpečná, protože by vyvolala frontu proti bolševismu“.
- 30. 9. dopoledne schůze vlády, která dostala text Mnichovské dohody. Ministr Karvaš (čelný kapitulant): „Názory o sovětské pomoci jsou úžasně přehnané. Mohli by nám poslat snad letadla, například 2000, ale my pro ně nemáme zásob benzinu [Zaznamenejme!]. Je otázka, půjde-li pozemní ruské vojsko ... a kdyby šlo, mohla by Anglie jít i proti nám z obavy před bolševismem.“
- 30. 9. ráno, tváří v tvář mnichovskému ultimátu, žádá Beneš Moskvu o radu: má volit boj, nebo kapitulovat? Odpověď chce do večera. Alexandrovskij jede na Hrad, kde zasedá vláda (pozval ho snad Smutný na jeho naléhání a bez vědomí vlády!); kolem poledne mu Beneš po Smutném vzkazuje, že už na odpovědi netrvá. Na zasedání prezident v té chvíli prohlásil, že „v případě, že by nám přišlo na pomoc jedině Rusko, nastala by válka všech proti Rusku, a Anglie by šla proti nám [?!]“. Sovětské ministerstvo za-

hraniči pak ještě zjišťuje, zda snad zpoždění odpovědi neovlivnilo jednání československé vlády, nezpůsobilo její kapitulaci.

Každý, kdo je schopen objektivní úvahy, musí tedy konstatovat mimořádnou sovětskou aktivitu na straně ČSR v jejím konfliktu s Německem a Polskem. Sovětská diplomacie přitom několikrát mírně, ba i nemírně překračuje diplomatické zvyklosti. Její prohlášení jsou na nejvyšší míru závazná. To, co bylo přitom žádáno na ČSR, její vlastní dožádání či úsilí, je naprostou samozřejmostí v každé podobné mezinárodní situaci.

Na (pseudo)otázku o sovětské pomoci ostatně odpovídá sám prezident Beneš, a to mnohokrát a vždy jednoznačně v tom smyslu, že na něm bylo rozhodnutí, a je tudíž i odpovědnost. (Beneš **nelže** pro historiky, kteří umějí číst!) V podání jeho paměti *Mnichovské dny* (napsaných za války a vydaných teprve dvacet let po jeho smrti, v r. 1968): „Alexandrovič, který v Praze působil v našem prostředí, aby se nátlaku německo-franko-britskému nepovolovalo, ... donesl novou odpověď Moskvy ještě týž den [21. 9.], ve chvíli největšího rozčilení v Praze v kruzích vládních... Moskva vzkazuje, že kdyby došlo k válce s Německem a toto bylo útočníkem, že by jí stačilo, kdyby Československo podalo svou stížnost proti útočníkovi do Ženevy a oznámilo to Sovětskému svazu, jenž by se už tím cítil autorizován jít Československu na pomoc. – ...[SSSR] nabídl více, než byl povinen... Ale po všech bolestných úvahách jsem došel nakonec znovu k závěru, ...že se k válce v této chvíli jen na jednu frontu – a to frontu východní – společně se Sovětským svazem odvážit nemůžeme a v zájmu svém i Sovětského svazu nesmíme. Soudím, že to bylo moje nejdůležitější rozhodnutí v této krizi.“ Následuje několikastránkové zdůvodnění, kuriózně psané z hlediska SSSR, jako by byl Beneš pánem Kremlu; tomu se nedivme, je psáno v době, kdy Stalin právě Benešovi vyčítá, že ho

v roce 1938 zklamal, a samozřejmě přitom nic nepředstírá, **má pravdu**, a Beneš se ospravedlňuje tím, čím Stalina právě zarmucují jiní – neexistencí západní fronty. Věc je úplně jasná.

Otázka, „zda by byl SSSR přišel na pomoc“ je proto falešná, že z československé strany tak vůbec nestála. S pomocí SSSR se počítalo právě v té podobě, v jaké byla poskytnuta a jak odpovídá **historické** podobě konfliktu, vedeného diplomatickými nótami a vojenským blufováním, manévry a vydíráním. Sovětská pomoc byla kartou v mocenské hře, ne válce. Jednání se SSSR ukazují, jak se právě československá strana snažila držet věc v těchto hranicích. Nejenom že nepředložila Sovětům žádnou výslovnou žádost „nad závazky“, ale zmrazovala jak náznaky sovětské ochoty jít dále ve válce slovní, tak i předchozí snahu připravovat vojenskou kooperaci. Za čtyři léta spojení nebyla vůbec vypracována ani teoretická představa o společných vojenských akcích!! Může být pádnější důkaz, že se s přímou vojenskou pomocí vážně nepočítalo? Sovětská zahraniční politika viditelně usilovala o získání mravní legitimace k sovětskému vojenskému zásahu, jestli ne přímo o provokování konfliktu; prezident Beneš hrál sovětskou kartou, ale snažil se dělat to opatrně. A to nikoli z obav před sovětizací (tento důvod se nikde neobjevuje), nýbrž kvůli pověsti ČSR zejména v očích britských konzervativců. Bylo třeba čelit obvinění, že ČSR otvírá Sovětům dveře na Západ.

Pokud se týče Sovětů, máme tu místo pseudootázek skutečnou otázku: Proč se vlastně hovoří o nějakém *zásadním* obratu sovětské politiky roku 1939? Což není zřejmé, že Sověti sledují v roce 1938 tentýž základní cíl, který pak za jiné situace v jiné alianci, s Německem, prosadili v letech 1939–1941, totiž posunutí západní hranice, a zejména odstranění nezávislého Polska jako první překážky svého postupu do střední Evropy? A pokud se týče nás samých, můžeme se zamyslet, o čem svědčí spontánní používání termínu „pomoc“ pro so-

větský vojenský zásah – právě těmi antikomunisty, kteří tu to „pomoc“ popírají. Kde vlastně mají původ typické slogany roku 1968?

Konkrétní jednání a tím spíše nejednání o sovětském vojenském zásahu tedy potvrzuje závěr, který jsme si museli učinit již ze sledování činnosti a nečinnosti vlády v kritických dnech mezi 20. a 30. zářím: že se se skutečnou velkou válkou v té chvíli a na našem území vážně nepočítalo.

Vedle toho bystřejšímu pozorovateli neunikne zvláštní hra: Prezident Beneš a jeho ministři (právě v tom tak nezvykle aktivní!) se velmi snaží předejít obvinění, že se sovětské pomoci sami zřekli. Rádi by ponechali v očích národa černého Petra Sovětům. Jenomže Alexandrovskij a Litvinov to dobře vycítili a nedovolili. Dokázali se ubránit před vmanévrováním do pozice spoluviníků, porušovatelů smluv, a na druhé straně i před podezřením, že konflikt podněcovali. Obraz Sovětského svazu zůstal v této chvíli jak před českými vlastenci, tak i před západními demokraty zcela čistý. Ach, ta zrada na československé vládě!

Velká stavba

Nyní se pozastavíme u další důležité složky mýtu, skvěle připravené a vyzbrojené armády na hranicích útočníka.

Začnu s rekvizitou číslo jedna, mohutnými pohraničními opevněními, jež jsou tolik populární zejména pro filmové zpracování mýtu. (Fakta, s nimiž zde budu pracovat, jsou převzata ze studie plk. Václava Hyndráka,¹⁰ která otázku osvětli-la z hlediska vojenského historika, a dále z paměti a úvah

10/ Václav Hyndrák, *Československá armáda v roce 1938*, Naše vojsko, Praha 1968, 48 stran.

významných účastníků – československého hlavního velitele roku 1938 gen. Krejčího, přednosta ofenzivního zpravodajství plk. Strankmüllera a [pozdějšího] gen. Ressela.¹¹ Nechci přitom tvrdit, že oni jsou odpovědní za mé závěry: domyslím jejich konstatování.)

Otázka první, kdy a za jakých okolností začala stavba československých opevnění:

V roce 1932 se konala tzv. odzbrojovací konference, která skončila tím, že si Německo vynutilo rovnoprávnost ve zbrojení. To bylo ještě před Hitlerem. Dr. Beneš se tehdy vrátil ze Ženevy a měl s nejvyššími vojenskými činiteli poradu, kterou prý všechno začalo. Řekl jim: „Dávám vám čtyři léta. Krize přijde asi v letech 1936 nebo 1937. Republika musí být do té doby vojensky plně připravena.“ Monarchický tón promluvy ministra zahraničí ke generálnímu štábu svědčí o skutečnosti, kterou jsme už zaznamenali; zaznamenejme teď pozoruhodnou skutečnost, že teprve zde tedy má být onen bod 0: v té době Francie budovala svou Maginotovu linii už téměř šest let. Potom oceníme, že se do věci vložil aspoň ministr zahraničí, když obranu zanedbal prezident a resortní ministr.

Krátce po oné poradě přišel k moci Hitler. Kdo to je, měl a mohl každý vědět z jeho předchozí desetileté činnosti, nehledě na *Mein Kampf*. Byli i tací v pražských špičkách, kteří soudili, že je pro nás dobré, že Hitler je Rakušan a ne Prusák. V říjnu 1933 Německo demonstrativně opustilo novou odzbrojovací konferenci a za pár dní nato i Společnost národů. Na londýnské konferenci poprvé oficiálně proklamovalo požadavek nových kolonizačních území na Východě. ČSR nepodnikla žádné opatření k zvýšení své bezpečnosti.

11/ Ludvík Krejčí, „Obranyschopnost ČSR 1938“; Emil Strankmüller, „Ofenzivní zpravodajství v letech 1937 do 15. března 1939“; obojí v: *Odboj a revoluce*, sv. 2, 1968. – Alfréd Ressel, „Mnichov ve vzpomínkách a v kritice důstojníka generálního štábu československé armády“, v: *Historie a vojenství*, 1969, č. 2.

větský vojenský zásah – právě těmi antikomunisty, kteří tu to „pomoc“ popírají. Kde vlastně mají původ typické slogany roku 1968?

Konkrétní jednání a tím spíše nejednání o sovětském vojenském zásahu tedy potvrzuje závěr, který jsme si museli učinit již ze sledování činnosti a nečinnosti vlády v kritických dnech mezi 20. a 30. zářím: že se se skutečnou velkou válkou v té chvíli a na našem území vážně nepočítalo.

Vedle toho bystřejšímu pozorovateli neunikne zvláštní hra: Prezident Beneš a jeho ministři (právě v tom tak nezvykle aktivní!) se velmi snaží předejít obvinění, že se sovětské pomoci sami zřekli. Rádi by ponechali v očích národa černého Petra Sovětům. Jenomže Alexandrovskij a Litvinov to dobře vycítili a nedovolili. Dokázali se ubránit před vmanévrováním do pozice spoluviníků, porušovatelů smluv, a na druhé straně i před podezřením, že konflikt podněcovali. Obraz Sovětského svazu zůstal v této chvíli jak před českými vlastenci, tak i před západními demokraty zcela čistý. Ach, ta zrada na československé vládě!

Velká stavba

Nyní se pozastavíme u další důležité složky mýtu, skvěle připravené a vyzbrojené armády na hranicích útočníka.

Začnu s rekvizitou číslo jedna, mohutnými pohraničními opevněními, jež jsou tolik populární zejména pro filmová zpracování mýtu. (Fakta, s nimiž zde budu pracovat, jsou převzata ze studie plk. Václava Hyndráka,¹⁰ která otázku osvětlila z hlediska vojenského historika, a dále z paměti a úvah

10/ Václav Hyndrák, *Československá armáda v roce 1938*, Naše vojsko, Praha 1968, 48 stran.

významných účastníků – československého hlavního velitele roku 1938 gen. Krejčího, přednosta ofenzivního zpravodajství plk. Strankmüllera a [pozdějšího] gen. Ressela.¹¹ Nechci přitom tvrdit, že oni jsou odpovědní za mé závěry: domyslím jejich konstatování.)

Otázka první, kdy a za jakých okolností začala stavba československých opevnění:

V roce 1932 se konala tzv. odzbrojovací konference, která skončila tím, že si Německo vynutilo rovnoprávnost ve zbrojení. To bylo ještě před Hitlerem. Dr. Beneš se tehdy vrátil ze Ženevy a měl s nejvyššími vojenskými činiteli poradou, kterou prý všechno začalo. Řekl jim: „Dávám vám čtyři léta. Krize přijde asi v letech 1936 nebo 1937. Republika musí být do té doby vojensky plně připravena.“ Monarchický tón promluvy ministra zahraničí ke generálnímu štábu svědčí o skutečnosti, kterou jsme už zaznamenali; zaznamenejme teď pozoruhodnou skutečnost, že teprve zde tedy má být onen bod 0: v té době Francie budovala svou Maginotovu linii už téměř šest let. Potom oceníme, že se do věci vložil aspoň ministr zahraničí, když obranu zanedbal prezident a resortní ministr.

Krátce po oné poradě přišel k moci Hitler. Kdo to je, měl a mohl každý vědět z jeho předchozí desetileté činnosti, nehledě na *Mein Kampf*! Byli i tací v pražských špičkách, kteří soudili, že je pro nás dobré, že Hitler je Rakušan a ne Prusák. V říjnu 1933 Německo demonstrativně opustilo novou odzbrojovací konferenci a za pár dní nato i Společnost národů. Na londýnské konferenci poprvé oficiálně proklamovalo požadavek nových kolonizačních území na Východě. ČSR nepodnikla žádné opatření k zvýšení své bezpečnosti.

11/ Ludvík Krejčí, „Obranyschopnost ČSR 1938“; Emil Strankmüller, „Ofenzivní zpravodajství v letech 1937 do 15. března 1939“; obojí v: *Odboj a revoluce*, sv. 2, 1968. – Alfréd Ressel, „Mnichov ve vzpomínkách a v kritice důstojníka generálního štábu československé armády“, v: *Historie a vojenství*, 1969, č. 2.

V roce 1934 byli atentátem zabití jugoslávský král Alexandr a francouzský ministr Barthou, což Beneš později hodnotí jako definitivní zlom ve francouzské politice, a totéž bychom mohli říci i o spojenci Jugoslávii. V ČSR nestalo se nic.

V březnu 1935 zavedlo Německo povinnou dvouletou vojenskou službu; v ČSR trval boj o její znovuzavedení dvě léta a prosadilo se teprve poté, co náčelník hlavního štábu pohrozil demisí. V květnu 1935 vypracovalo německé ministerstvo vojenství první plán preventivní války proti ČSR. „Čas vítězí nad naší vládou,“ byl by mohl napsat Ludvík Vaculík - a byl by nespravedlivý, poněvadž stejně tak v této jako v jeho době nešlo jen o vládu.

„Končí rok 1935. Spáčí ve zvěrokruhu procitli,“ píše gen. Ressel. Po pravdě musíme říci, že především díky Benešově volbě prezidentem. Ale ne zas tak rychle. Předtím Hitler stačil ještě 7. března 1936 obsadit Porýní (což je základní zvrát mocenské rovnováhy ve střední Evropě) a zhruba v téže době vydat směrnice pro válku proti ČSR. Tu teprve přichází 30. 4. 1936 čs. zákon na obranu státu, měsíc nato zákon o půjčce na obranu - a *koncem léta 1936* je zahájena stavba opevnění, netřeba snad ani dodávat, že horečně. To znamená, že práce začaly právě v té době, kdy by se byly měly chýlit ke konci dle nejurgentnějšího alarmu z r. 1932; ztraceny byly skoro celé **čtyři roky**. „Pod ochranou ... spojeneckých smluv cítila se čs. vláda tak jista, že nepokládala opevnování státních hranic za potřebné. Teprve v létě roku 1934 začalo se MNO zabývat otázkou... Do té doby nebyla tato otázka ani teoreticky studována,“ konstatuje později velitelství německého pozemního vojska. „Ztracený čas nedal se ničím nahradit, ale nelze z toho nikoho vinit,“ píše gen. Krejčí. „Rozhodující většina našeho národa byla ukolébána snivou pohádkou o věčném míru ... státotvornost nebyla na žádoucí výši. Zjistit nakolik byl nedokončenou obranou vlastního státu vinen sám lid, je věcí historiků. Bez peněz se nedá budovat nic

a ty mohlo na obranu povolit jen volené Národní shromáždění reprezentující vůli lidu. Lid po armádě volal, až bylo zle, ale ta nemohla dělat zázraky...“ Potud gen. Krejčí. Snad bychom to mohli říci otevřeněji: to, co rozhodovalo, byl typicky český pocit, že samostatný stát je pěkná věc, protože to nic nestojí a cizák nevykořisťuje, takže to přijde levněji. Musí se ale dodat, že právě v té době zuřila světová hospodářská krize. Řada států zmírňovala její lidské důsledky i nebezpečí sociálního výbuchu veřejnými stavbami a některé diktatury zvládly krizi díky svým vojenským rozpočtům, což jim také velice upevnilo sociální bázi. Poněkud to platí i o Francii, která stavěla nejen maginotku, ale i moderní loďstvo. V ČSR trvala statisícová nezaměstnanost (což tehdy znamenalo také drastické chudinství) déle než jinde, hluboko do druhé poloviny třicátých let. Můžeme ještě připomenout, že zmírňování chudinství jako těžkého sociálního problému veřejnou stavbou obranného charakteru zavedl do Čech již král Karel a že viditelnou připomínku toho měli vládcové republiky přímo pod okny v podobě Hladové zdi. Předpokladem pro podobná řešení je samozřejmě určitá ne-li sociální velkorysost, pak alespoň prozíravost a jakási opatrnost majetných tříd. Kapitáni německého hospodářství byli k tomu vychováni Bismarckem a měli stoletou zkušenost opravdového podnikání, na rozdíl od primitivů agro- a živnokapitálu.

Toto je odpověď na první otázku. To jsou příčiny, proč československý pevnostní systém v kritické chvíli nejenže nebyl dokončen, ale byl sotva v počátcích, přičemž nehotovost systému jako celku do značné míry znehodnotovala i to, co dokončeno bylo. Kromě toho se v rozhodující chvíli ukázala jako nepřátelská také hranice polská a maďarská, které opevnovány nebyly. (Pokud se týče Polska, byl to pak pro gen. Krejčího důvod k jeho odpovědi na dotaz vlády, že pokud zahraniční politika nedosáhne neutralizace aspoň této hranice, není možno počítat ani s relativním úspěchem obrany.)

„Francie opevňovala 12 roků frontu dlouhou 350 km [říká gen. Krejčí], my jsme za tři roky do jisté míry opevnili aspoň nejvíce ohrožené směry.“

Za druhé: Je zřejmé, že každá stavba trvalých obranných zařízení musí plnit nějaký konkrétní úkol v budoucím střetnutí, jak se na ně vojsko a celý stát připravuje. Obranná stavba, která by takový úkol neplnila, by byla absurdní – právě tak, jako silnice stavěná bez účelu anebo most odnikud nikam. Je tedy základní věcí dopátrat se ideje, na jejímž základě byla československá pohraniční opevnění budována.

Se zjednodušením notným, ale zde nutným můžeme říci, že zásadně se nabízely, s přihlédnutím k naprosto nevýhodné, neudržitelné geografické podobě státu a očekávanému směru agrese, dvě základní varianty, mezi nimiž bylo třeba rozhodnout. První: pevná kruhová obrana, která by se soustředila na jádro státu, tj. Čechy a Prahu, a je hájila i za cenu opuštění Slovenska a pravděpodobně i Moravy, což by umožnilo zkrátit frontu a soustředit dostatek sil na minimální hájitelný prostor. Druhá varianta se zakládala na předpokladu, že československá armáda ustoupí pod tlakem nepřítele do východní části státu, tam vytrvá na poslední linii obrany a uchová si přitom jádro sil až do chvíle, kdy do války proti Německu vstoupí jiné mocnosti a tím se zvrátí celkový pro nás nepříznivý poměr sil; ve chvíli tohoto oslabení a vyčerpání Německa přejde naše vojsko do ofenzivy, osvobodí okupované státní území a díky tomu, že si uchovalo svou údernou sílu, ovlivní podmínky budoucího míru pro nás příznivě.

Volba samozřejmě závisela na mnoha činitelích a možnostech, např. co má vojsko a země k dispozici, a zejména ovšem na mezinárodní situaci – kolik bude předpokládáných spojenců a kdo případně vystoupí po boku Německa. Tyto skutečnosti bylo nutno odhadnout a ve volbě se samozřejmě skrývalo ohromné riziko.

O tom, jak bylo o koncepci obrany Československa proti

Hitlerovi rozhodováno (v podmínkách československé demokracie to jistě znamená, že se tak dělo na poradách prezidenta s vojenskými veliteli), jaké koncepce byly zastávány, nakolik byla zřejmá rizika a důsledky uvažovaných řešení a jaké případné kompromisy se prosazovaly – o tom všem skoro nic nevíme a pravděpodobně se už nikdy nedozvíme víc, protože všichni aktéři zemřeli, aniž by se o tom ve svých pamětech zmínili; všichni totiž respektovali celonárodní potřebu mýtu, který zabraňoval právě o těchto okolnostech psát a na tyto **skutečné** otázky se tázat.

Nejpovolanejší pamětníci (Strankmüller) i historikové (Hyndrák) se shodují, že pro přípravu obrany ČSR byla zvolena jako závazná doktrína druhá ze shora zmíněných variant – lépe řečeno, píše **jen** o ní jako o jediné existující, ta první je tu čistá spekulace, která nemá podklad ve známých dokumentech. Také německé plány útoku proti ČSR svědčí o znalosti tohoto československého plánu: stanoví za hlavní úkol nedovolit československému vojsku uniknout na Slovensko, vynutit si rozhodnou bitvu s jeho hlavními silami v Čechách a na Moravě a v ní je zničit. O československém plánu obrany psal již v roce 1939 známý plk. Emanuel Moravec. (Protože za války spolupracoval s nepřítelem a tím pošpinil vojenskou čest, byl pro republikánské generály černou ovčí, jeho jméno bylo před nimi tabu a velmi se zlobili, když někdo poukázal na jasnost a logičnost jeho myšlení. Nicméně, logické myšlení a čest se navzájem nepodmiňují, a navíc byl E. Moravec prezidentovým intimem a tlumočnickem jeho názorů ve vojenských věcech.) „Náš opevňovací systém měl tři úkoly. Opevnění na hranicích Čech s Německem mělo krýt mobilizaci a [proto] umožnit obranu po několik dní. Opevnění na moravsko-německé hranici mělo krýt náš spořádaný ústup z Čech na Moravu a odtud na Slovensko. Moravská opevnění těžkého typu měla umožnit obranu po několik týdnů. Očekávali jsme nástup ruských sil a výsledek bitvy

na Rýně ke konci prvního nebo na počátku druhého měsíce války.¹²

Tato koncepce je logická, a práce, které byly v r. 1937 prováděny, tuto základní myšlenku prozrazují. Dle plánu z listopadu 1937 měly mít opevňovací práce tři etapy. V první etapě měla být vybudována linie lehkých opevnění (na hranicích Čech s Německem) a několik těžkých pevností mezi Odrou a prameny Labe; tato etapa měla být dokončena v letech 1941–1942. Ve druhé etapě měla být stavěna další těžká opevnění a kromě jiného opevňována také hranice s Polskem a Maďarskem; plánovalo se to pro léta 1941–1945. Třetí etapa měla začít roku 1946 a předpokládala stavbu těžkých opevnění na rakouské hranici, druhého obranného postavení na severu aj.

Tento etapový plán výstavby československých pohraničních opevnění potvrzuje základní koncepci obrany s ústupem a pozdější protiofenzivou. Právě proto se stavějí na české hranici s Bavorskem a Saskem pouze lehká opevnění, jejichž úkolem má být zdržení útočnicka po nejnutnější dobu nutnou k provedení mobilizace a evakuace z Čech, proto se stavějí v prvním pořadí (jako základní a nejnaléhavější předpoklad). Proto se také stavějí hned v prvním pořadí těžká opevnění na hranici proti pruskému Slezsku – zdánlivě nelogicky nejtěžší opevnění v nejlépe chráněném terénu a ještě k tomu nejdřív. Koncepce obrany založená na ústupu dává tomu logiku.

Přítom se ovšem předpokládalo, že útok přijde z Bavorska, Saska a pruského Slezska. Počítalo se s tím, že neutralita Rakouska zůstane zachována a nepřítelem že bude pouze Německo. (Proto výstavba opevnění na rakouské hranici je řazena teprve do třetí etapy a potom to ovšem, v souladu s koncepcí, mají být opevnění těžká). Jen po jistou krátkou dobu by tedy byla nejvíce vysunutá vojska sevřena ze tří stran, po ústupu

z Čech by se oblouk do značné míry vyrovnal. Jak daleko bude nutno ustoupit, ponechávalo se nejspíš otevřeno, anebo možná se v tom mínění rozcházela, to vše jsou věci, které neznáme. Moravcova formulace vychází z představy dvou etap, nejprve na Moravu, pak na Slovensko – zřejmě podle výsledků bitvy na Rýně a sovětského nástupu. (Nástupu kam? To ovšem také nevíme, ale zde to můžeme ponechat stranou.) V souladu s touto celkovou koncepcí byla také volba stanoviště hlavního velitele a jeho štábu, Račice u Vyškova, resp. Vyškov.

Ale tu právě je náš problém: strategické překvapení ČSR rakouským anšlusem a faktické rozhodnutí, které tehdy padlo, nám nesmí zakrýt *základní rozpor v koncepci obrany již před anšlusem*. Ačkoli totiž – jak všechno nasvědčuje a všichni přitakávají – existoval závazný plán obrany založený na ústupu na východ a pozdější protiofenzivě a ačkoli zmíněná rozhodnutí na ně logicky navazují, setkáváme se současně s řadou řešení, která jakoby vycházela z úplně opačné koncepce, nikde nevyslovené – z představy úporné kruhové obrany Čech; a kromě nich tu pak máme největší, ohromnou část opatření-nedopatření, bezduché rutiny, která jakoukoli koncepcí postrádá a přímo vylučuje. A tato skutečnost, **nedůslednost**, jak se domnívám, ještě před anšlusem připravila katastrofu. Celková obranná schopnost státu se oslabovala vzájemnou protichůdností jednotlivých opatření. Toto platí pro danou situaci v míře větší, než je obvyklé pro normální vojenský bordel.

Týká se to nejenom opevnění, ale také jich. Tak například zmíněný etapový plán výstavby opevnění předpokládá na české hranici jen zařízení, jež by pomohla zadržet nepřítele na nezbytnou dobu, než bude provedena mobilizace a evakuace z Čech. Proto právě byly stavěny jen lehké pevnůstky i na všech tradičních snadných přístupech do Čech (Klenecká branka, údolí Ohře atd.). Ale současně se předpokládalo a by-

lo také postaveno **souvislé pásmo** opevnění podél větší části české hranice. To je řešení, které by odpovídalo spíše představě úporné kruhové obrany na místě. Je v rozporu s předpokládaným cílem vyvést neporušené jádro armády z Čech: použít příliš velké vlastní síly do opevnění, kde byly rozdrobeny a napřed obětovány, takže už nezbyvalo mnoho vojska, které by mělo být vyvedeno. Úsilí se soustředilo na obranu jedné čáry, kterou by nepřítel snadno prolomil, protože si mohl vybrat místo, kam by soustředil potřebnou převahu sil; po prolomení linie pak by vrhl do průlomu maximum rychlých útočných jednotek, jimž by již nic nestálo v cestě, a pronásledoval by ustupující čs. vojska zbavená jakékoli ochrany. Nákladná stavba souvislé linie znemožnila připravovat obranu členěnou do hloubky, a vůbec už nezbylo na přípravu obranných zařízení v místech, kde teprve podle plánu se měla armáda držet a dlouhodobě vytrvat. Tak byla stavěna ideální souvislá čára opevnění – řekněme jakási moderní čínská zeď. Česká zeď! Jednotlivá opevnění na sebe navazovala a vzájemně se kryla. Každému je zřejmé, že jakákoli mezera v takovémto systému znehodnocuje celý systém. A prolomení bylo velmi snadné.

To však znamená, že nedůslednost docela vyloučila právě ten cíl, kvůli němuž se (v rámci přijaté koncepce) opevnění začalo stavět: aby se vyrovnala německá početní převaha. V logice přijaté koncepce neměla být stavěna čínská zeď, ale jen opevněné body na hlavních směrech, z nichž každý by byl schopný samostatné obrany a které by **zpomalily** německý manévr; celá obrana měla být co nejvíc **pohyblivá** a mělo na ni být obětováno co nejméně vojáků. Také co nejméně prostředků na její stavbu.

Nedosti na tom: Linie pevností, budovaná podél české hranice s Německem, se zřetelně orientovala na obranu co možná největšího území. Příliš se drží historické hranice Čech. Nehledí na národnostní hranici. Něco takového vojáci zřejmě vůbec nepovažovali za skutečnost hodnou pozornosti, ačkoli

právě pro jednu tenkou linii – „zeď“ – to bylo otázkou důležitou. Ale hlavně se tím až do nemožnosti protahovala délka linie, která měla být hájena. I tím se tedy dosahovalo právěho opaku cíle, jenž byl stavbou sledován.

Toto je tedy další kvazi-: tentokrát kvazikompromis, kompromis po česku. Můžeme se dohadovat sporů, které byly za ním. Možná, že jde o spory mezi vlivnými generály, a možná, že jde také o spor generálů s prezidentem; řekl bych, že prezident prosazoval koncepci s ústupem a protiofenzivou a generálové se s ní vnitřně neztotožnili. Možná to byl i spor s francouzskými experty: zatlačovat jejich vliv jistě nebylo snadné. A možná, že je celý problém úplně jednoduchý, chci říci úplně český: Francouzi dodali plány, nad ničím se nemuselo bádát, takže to přišlo podstatně levněji: ušetřené peníze se pak mohly věnovat na vlastní Velkou stavbu. Tento problém můžeme přenechat historickým detektivům, těch má naše kultura dost.

Obsazení Rakouska Hitlerem od základu vyvrátilo přijatý plán obrany. Dalo Německu nástupní prostor kolem Vídně, kde se bitvami rozhodovalo o střední Evropě za Přemysla II., Matyáše Korvína, Matese Thurna, Kary Mustafy 1683 i Napoleona 1809, nástupiště, směřující přímo proti nejslabšímu strategickému místu ČSR. Výběžek Dolních Rakous, předsunutý hluboko do těla ČSR, byl ideálním východištěm nejen k přeštípnutí Československa v jeho nejužším místě, ale také k útoku do Čech, do zad ustupující čs. armádě, a zároveň ovšem i na Slovensko, na Bratislavu a do Pováží, kam právě se československé vojsko chtělo pomalu stáhnout. Všechny tyto směry byly otevřené již přírodou (řeka Morava není vážnou překážkou) a až do kritického dne na nich nestálo ani nejmenší opevnění. A co nejhorší, scházela vůbec představa, co by se mělo dělat, kdyby tato eventualita nastala. Prostě se s ní vážně nepočítalo. Nešťastná nedůslednost, patrná v přípravách obrany, se v plném dosahu katastrofy projevila v té

to chvíli. Stav prací na opevnění *severní* hranice měl v březnu (i září) 1938 velmi daleko do uzavřenosti systému, to je významné, ale ještě závažnější je, že vznikl neřešitelný rozpor: délka linie, která měla být bráněna *po* anšlusu, prostě překračovala lidské a hmotné zdroje země. Nebylo jednoduše dost vojáků na obsazení takové linie, a zkrátit se nedala, protože vybudované již betonové bunkry přemístit nelze.

Tato jednoduchá rovnice rozřešena nebyla, také se – za daných poměrů vzniklých předchozí orientací – rozřešit nedala. Československé armádní velení žádnou jinou koncepci nenašlo, a kdyby ji bylo našlo, v žádném případě ji v daných společenských poměrech nemohlo prosadit; jednalo podle staré koncepce v nové situaci, a to je příčina dalších katastrofálních nedůsledností a rozporů.

Na strategické překvapení, které během dvou tří dnů od základu změnilo situaci ČSR, reagovalo vedení státu a armády urychlenou výstavbou opevnění také na rakouské hranici. Samozřejmě to mohla být výstavba jenom nouzová, která nemohla být vážnou překážkou pro tanky v otevřeném terénu, a samozřejmě to zdrželo výstavbu opevnění na protilehlé *severní* hranici Moravy, která beztak by nebyla včas dokončena (např. nejtěžší pevnosti v Orlických horách měly být dle plánu vybaveny dělostřelectvem zhruba 1939, za rok post festum). Ale především to fakticky pohřbilo koncepci ústup – protiofenziva, protože po liniovém obsazení nouzových zařízení také na jižní hranici už nezbyvalo dost sil pro tu armádu, která by měla ustupovat a vlastně teprve potom bojovat a rozhodovat. Ale přitom ta koncepce odmítnuta nebyla a plán obrany se nadále, aspoň předstíraně, zakládal na ní.

Toto je důvodem, proč rekvizita číslo jedna není nic víc než divadelní kulisa pro tragikomedii, které jsme již byli svědky.

Československá opevnění z roku 1938 prošla zkouškou bojů v roce 1945. Takže nejde o žádné **kdyby**. Zmiňuje se o nich

s uznáním pouze Jeremenko: útočil na Ostravu z území polského, tedy ze strany, kde roku 1938 opevnění nebyla, on však zvolil obchvat právě přes nejdokonaleji vybudovanou linii opevnění z roku 1938; zdrželo ho to o necelé dva týdny. A Schörner připravoval a uskutečnil právě variantu pevné kruhové obrany Čech: ani Koněvovi ani Pattonovi nestála čs. opevnění za zvláštní pozornost. Zvláště významné přitom je, že pro všechny tři tyto armády nehrál celý systém vůbec žádnou úlohu od okamžiku, kdy byl na jednom místě prolomen.

Pevnosti, které ČSR s takovým úsilím v letech 1936–1938 vybuvovala, slouží jediné právě k natáčení propagandistických filmů na téma „zrady zvon“, jinak jsou k ničemu, a to i na hranici oficiálně považované za nepřátelskou. Kterýkoli turista, procházející Švýcarskem, zjistí připravená trvalá obranná zařízení *po celé zemi*. Nikoli jen na hranicích a vůbec ne v nějaké čáře. Jsou připravena pro *pohyblivou* obranu té malinké země, ať by útočník přišel z kterékoli strany. A nejsou to jen pevnosti, nýbrž např. připravená rozrušení nebo přehrazení cest. Jsou spojena se švýcarským miličním systémem, který doplňuje stálou armádu. O tom se také dost hovořilo v ČSR, když vznikla a zahrávala si s moderními demokratickými idejemi. Ale tento systém byl brzy zamítnut, protože byl, jak říká gen. Krejčí, „drahý a pro nás nevhodný“. Co znamená „drahý“, tomu rozumíme, musí se ale podotknout, že průměrná úroveň švýcarského horala, ba ani sedláka na vysočině ještě v r. 1938 rozhodně nebyla vyšší než v Čechách nebo na Moravě; a ono „pro nás nevhodný“ znamená, zkrátka řečeno, že si nemůže dovolit jen tak ledajaký stát, aby dal občanům do rukou zbraně a spolehl se, že je občanstvo nepoužije ani proti vlastnímu státu, ani ke kriminálním činům. Málokterý stát si může být jist, že se jeho občané budou sami a z vlastní vnitřní potřeby bránit zahraničnímu nepříteli a že si sami poradí s určitými funkcemi pořádkovými. To je věc vysoké kultury občanské. Těžko říct, kdo si to dovolit může a kdo ne, ale

s naprostou jistotou můžeme říci, že je to zásadně neslučitelné s takovou zvláštní demokracií, kde náměstek předsedy vlády vykřikuje, že nepřipustí agitační řeči parlamentu, a kde se vláda radí s prezidentem, jak „usměrnit“ tisk.

Chceme zbraně, dali jsme si na ně

Veliká stavba horečně prováděná upoutala všechny natolik, že se zapomnělo skoro na všechno ostatní. V kritické chvíli se pak nedostávalo bezmála všeho, včetně některých zbraní masově v ČSR vyráběných. Skutečně dokonalá byla výzbroj pouze tradičních druhů vojsk, pěchoty a dělostřelectva, která se opírala o domácí moderní zbrojní průmysl.

V zářijové krizi 1938 mělo Německo 36 pěších, 6 tankových, 4 lehké, 4 motorizované a 3 horské divize plus 1 jezdeckou a 1 tankovou brigádu, celkem asi půldruha milionu vojáků nasazených v manévrech kolem čs. hranic. Připočteme 70 tisíc henleinovských ordnerů v ozbrojeném povstání proti ČSR. Německo nemobilizovalo a nebylo mu toho třeba, neboť převaha jeho manévrujících sil nad plně mobilizovaným čs. vojskem byla zřetelná i v počtech a v materiálu byla drtivá. Jinak německý mobilizační plán pro rok 1938 počítal pouze pro pozemní vojsko s 3,3 mil. vojáků.¹³

Co do materiálu, měli Němci především 3200 lehkých a středních tanků, kdežto ČSR vůbec neměla tankové vojsko: existujících celkem 418 tančků a lehkých tanků bylo chápáno zcela po staru: „Tak jako ve francouzské, tak i v československé armádě se tankům přisuzovala jen úloha jezdeckta,

13/ Charakteristický podvod ex-post-vyhrávačů války: srovnávají se počty plně mobilizovaného čs. vojska a manévrujících sil německé armády, která nemobilizovala.

zejména pak v průzkumných úkolech. Útočná vozba nebyla považována za samostatný druh vojska... Hodnota bojových vozidel, uvedených do výzbroje čs. armády, byla velmi nízká.“ (Hyndrák, 35)

Pro kritické zaostávání motorizace nebyl žádný objektivní důvod ve struktuře průmyslu. Vybavení čs. armády auty, motocykly i tanky, zvláště lehkými, mohlo být na úrovni světové špičky – kdyby nebylo těch činitelů, po nichž tu právě pátráme a které rozhodly. Ale pokračujme stále ještě ve faktech: i ty nízké, době a nepříteli nepřiměřené počty aut naplánované konzervativními stratégy byly za zářijové mobilizace uspokojeny „jen asi z 50–70 %, u jednotek automobilního vojska dokonce pod 50 %... Vozidla byla ve velmi špatném technickém stavu“ (Hyndrák), a pro auta, která přece jen byla, se nedostávalo řidičů – protože k plnění těchto „podřadných“ úkolů byli určeni vojáci německé národnosti, kteří za mobilizace nenastoupili. (Jak by za těchto okolností mohla čs. armáda provést plánovaný ústup včas a bez pohromy?!)

Pokud se týče letectva, má plk. Le Goyet pravdu, když poukazuje na úspěch německého blufování a zhruba dvojnásobné nadhodnocení síly Luftwaffe francouzskými vojáky a politiky. Jenomže blufování je také regulérní zbraní, už od pradávna, a to dokonce zbraní minořádně elegantní, intelektuální! V každém případě, historickým faktem je nejen skutečný počet německých letadel, ale neméně i jejich počet domnělý, který hrál opravdu tak velevýznamnou úlohu v rozhodování Daladierově i Chamberlainově. Daladier tedy počítal s více než sedmi tisíci. Plk. Hyndrák odhadl v roce 1968 jejich počet mezi čtyřmi a půl tisíci až pěti a půl tisíci a plk. Le Goyet dnes dokazuje, že jich bylo přesně 3454. V tom mu dává zhruba za pravdu dokonalý a zřejmě definitivní výzkum německého historika K. J. Müllera, který uvádí, že v září 1939 nastupovalo Německo do války se 4 tisíci letadel a 375 tisíci mužů letectva a protiletectva. Za rozhodující slabost Luftwaffe přitom

označuje, že Hitler v r. 1937 přerušil vývoj čtyřmotorového bombardéru, takže Německo až do konce války nemělo strategické útočné letectvo.¹⁴ Ale pro ČSR to vychází vcelku nastejno, i při ideálním počtu jejích 1300 letadel, jak ho uvádí Le Goyet: jenom několik desítek strojů nakoupených narychlo v SSSR mohlo obstát proti německým. Hodnocení pozdějšího německého vojenského velitele v Praze gen. Fridericchio (dle H. Masaříka): „... výzbroj [čs. pěchoty] nad evropským průměrem, motorizace v začátku, letectvo slabé a zaostalé.“ – Můžeme ještě dodat, že bojová i civilní letadla tehdejší doby byla přímo ideálním výrobním artiklem pro československý průmysl – kdyby mu nebylo scházelo průbojnosti a smyslu pro technický pokrok. Potom by také dokonce i za velké krize bylo bývalo dost odbytišť.

Při střetnutí s ČSR neměl žádný význam hlavní německý nedostatek, že nebylo dálkového bombardéru, neboť celé území ČSR bylo v doletu existujících strojů a zejména proslulé Stuky byly tu za daných poměrů téměř absolutní zbraní: československé armádě se totiž v kritické chvíli nedostávalo také obrany proti nim: „Byl nedostatek protiletadlových baterií (a my jsme jich tolik vyvezli!),“ posteskl si Hubert Masařík. Skutečně, i zbraní tradičně vyvážených se v kritické chvíli nedostávalo vlastní armádě.

Technická zaostalost československého vojska v kritické chvíli je jedním z faktů, jejichž střízlivé konstatování klade meze každému **co by bylo kdyby**. Hovoří-li plk. Le Goyet o tom, jak mohlo být z celkového hlediska války důležité, kdyby byly chemické závody v Sasku zničeny československým bombardováním, teoreticky s tím nemožno nesouhlasit. Leč

14/ Klaus Jürgen Müller je autorem řady zásadních prací o wehrmachtu, které vyšly v posledních několika letech německy a anglicky. Zde cituji dle nejnovějšího *L'Allemagne de Hitler, 1933-1945, L'Histoire - Special*, č. 118, Paříž 1989, str. 100n.

nelze pominout prostý fakt (a nikoli **kdyby**), že z hlediska poměru sil ve vzduchu na to nebylo ani pomyslení. Ještě jedna statistika: S odvoláním na sovětské zpravodajství, které označuje za velmi dobře informované, uvádí E. Moravec celkové zásoby leteckých bomb r. 1938: Francie 1500 t, Británie a Itálie po 2000, Německo 5000, ČSR všeho všudy 200 t.¹⁵

Podobně je tomu s velkou ideou našeho útoku na Vídeň. Autorem plánu je prý náčelník štábu 1. sboru, pozdější generál Čeněk Kudláček. „Rozvinul originální myšlenku československo-nacistické války – vpád naší armády do Rakouska, organizování tamního národního odporu či protihitlerovské revoluce, pomoc Rakousku k osvobození a upoutání nacistických sil.“¹⁶ To je alexandrovské roztěti uzle a nepochybně by bylo správné, jenomže především **by** muselo být provedeno o půl roku dřív, dne 11. března, a předpokládalo **by**, aby naše vojska dorazila do Vídně dříve než Hitler poté, co překročil rakouskou hranici: což však, bohužel, bylo zcela nereálné vzhledem k nepohyblivosti a nemodernosti československého vojska.

Příčiny nedostatků technických nemusíme dlouho hledat: zbrojní dodávky pro vlastní armádu nedávaly tolik zisku jako typický československý vývoz zbraní do celého světa a nejlépe vždy oběma stranám konfliktu (jako např. zároveň Japonsku a Číně); druhou příčinou je nedostatek prostředků, jimiž čs. vojáci disponovali (šetření na armádě); třetí příčinou je, že vojáci zaměřili své hlavní úsilí a většinu investic na Velkou stavbu.

Leč nedostatkem moderní techniky problém nekončí. Stačí přihlédnout ke **konkrétnímu** průběhu velkého závěrečného cvičení.

15/ E. Moravec, *Nous avons été trahistr...*, Praha 1940, str. 62.

16/ *Poslední pocta*, sv. 1, Konfrontace, Curych 1982, str. 191 (Marcel Frenay).

Zde mýtus samozřejmě žádá recitaci básniček a válkychtivých výkřiků filozofů a literátů z kavárny Union o jedinečně ukázněném a hrdém nástupu povolanců a jejich správně stylovém slzení při závěrečném trauermarši. To já však nemíním činit, jelikož je to podvod: Hitler totiž cvičení, jak se odborně vojensky říká, nerušil, což je další fakt opravdu zajímavý. Zvláště od Moltka staršího je totiž považován nástup vojska za jednu z klíčových záležitostí rozhodujících o výsledku války; dezorganizace protivníkovy nástupu je proto samozřejmým úkolem. Že se Hitler vzdal jakékoli přímé nebo nepřímé snahy rušit československou mobilizaci, je závažným historickým faktem, který se úmyslně přehlíží. Nasvědčuje Hitlerově jistotě buď o tom, že jde o pouhou hru, anebo že mu československá opatření a strategická výhoda, kterou Čechům zadarmo dává, nemohou způsobit vážnější potíže. To by byl zajímavý úkol pro výzkum, kdyby se k problému přistupovalo vážně.

Je však pravda, že za těchto okolností bylo závěrečné cvičení provedeno bez větších zmatků, kromě snad jediného případu, týkajícího se bohužel právě silnic na jižní Moravě. Dle svědectví Strankmüllerova byl nástup posledních jednotek, tj. zřejmě oné druhé skupiny teoreticky určené k manévru, dokončován 30. 9.,¹⁷ tedy osmého dne mobilizace. Hitler, jak známo, předpokládal obsazení Čech a Moravy ve třech až čtyřech dnech.

Avšak to vše jen mimochodem. Mnohem závažnější a také zajímavější jsou totiž následující okolnosti:

- Československé vojsko sledovalo dřívější (předanšlusový) plán i v dílčích řešeních, která se anšlusem stala čistě absurdní. Tak zejména stanoviště hlavního velitele operující armády s celým štábem bylo přemístěno do Račic u Vyško-

17/ E. Strankmüller: „Na této truchlivé cestě zpátky [z Vyškova do Prahy v noci z 30. září na 1. října] jsme byli ještě svědky neochabujícího nadšení posledního sledu nástupových transportů českých záložníků...“

va. To bylo místo sice výtečně vybrané z hlediska obrany proti útoku ze severu a západu, ale krajně ohrožené útokem z jihu.

- Ani základní podmínky pro skutečné řízení boje nebyly vytvořeny: „Celý prostor Hlavního velitelství byl chráněn pouze třemi protiletadlovými bateriemi. Protiletectký kryt pro celý štáb ve Vyškově byl pouhý rozměrný sklep, nikterak upravený, který by v případě nepřátelského náletu jen stěží odolal.“ Tak svědčí přednosta ofenzivního zpravodajství generálního štábu - dorozuměl se s okolím telefonem místní školy. Podle jiného svědectví byla ta baterie vlastně jenom jedna, ale obojí je k smíchu či k pláči, Němci totiž měli nejenom velkou převahu v letectvu, ale také parašutisty. Umístění HV samozřejmě znali, stav jeho ochrany také, od jejich linie bylo vzdáleno vzduchem asi 70 km.
- Podle starého plánu rozpočteného na zdržovací boj a přesun jádra armády na Slovensko bylo vojsko rozděleno ve dvě skupiny, jednu pro boj v pevnostech, druhou pro manévr. Avšak kvalitní ročníky byly nasazeny do první skupiny, do pevností, kdežto pro ústupový manévr (mnohem náročnější, kdyby se byl bral opravdu vážně) byly ponechány jen síly z vojenského hlediska druhořadé.
- Mobilizační plán měl několik variant, reagujících na různé předpokládané podoby očekávaného střetnutí; z nich hlavní velitel zvolil variantu založenou na přísunu maxima sil na západ, odpovídající tedy spíše omezenému pohraničnímu střetnutí nežli velké válce s ústupem jádra sil na východ. A to přesto, že německá vojska stála teď před Břevlaví a Bratislavou. Považuji za vyloučené, aby takovéto zásadní rozhodnutí hlavní velitel činil bez konzultace s vrchním velitelem, tj. prezidentem.

Chci naznačit vážnou otázku, co považoval vlastně hlavní velitel za cíl cvičení. Domnívám se, že i v jeho pojetí bylo součástí politické hry, i když bych u něj nepředpokládal

aspekty vnitropolitické, jak jsou nesporné u prezidenta a vlády. Domnívám se, že se sice počítalo i s válkou jako krajní možností, ale že nebyla považována za pravděpodobnou, ať by šlo o válku osamělou anebo vedenou po boku Francie. (Jestliže je tomu jinak, budeme ovšem mít před sebou jiné a neméně vážné otázky.) Ale tak jako tak je zřejmé, že i z tohoto hlediska je sugesce mýtu, „zda jsme se měli bránit“, pseudootázkou.

Ale ať tomu bylo jakkoli, co se týče skutečného cíle závěrečného cvičení československé branné moci (který je vážným úkolem výzkumu), jistě je nesporné, že několik předních generálů skutečně dostalo do rukou možnost „střílet“. Domnívám se, že po tom, co jsem zde přehledně uvedl o skutečném stavu vojska a o absurditě koncepce ozbrojené obrany republiky v její *konkrétní podobě*, jakou měla v září 1938, musí každý ocenit, že se českoslovenští vojenští náčelníci dne 30. 9. a 1. 10. 1938 dokázali zachovat jinak, než od nich pak ex post žádala KSČ, básníci, Václav Černý, Jan Patočka, Pavel Tigrid atd., že měli (v této chvíli!) svou odpovědnost, že nepokračovali po svém v duchu absurdního divadla, které hrála vláda a s ní její národ, že neposlali své podřízené a tisíce civilů na smrt do střetnutí, jehož výsledky nemohly být lepší než prosté vydání hranice – k němuž stejně již předtím dala československá vláda souhlas. Opakujeme, že celý *konkrétní* spor se po 21. září, v době mobilizace, točil pouze kolem formy, lhůty a rozsahu vydaného území. Zpožděný šok ze „zrady“ spojenců a všemi politikáři svorně dodržované „usměrnění tisku“ způsobily, že to vůbec nebylo zaregistrováno v dané chvíli, a potřeba mýtu si vynucuje, aby to bylo přehlíženo později ve vzpomínce, až dodnes.

Pokud se týká různých narážek, které by chtěly, aby se byli generálové vzbouřili, je především charakteristické, jak se objevují daleko víc v pozdních úvahách nežli v jakýchkoli náznacích soudobých dokumentů nebo pamětí. To je samozřej-

mě v přímé souvislosti s potřebou mýtu („kapituloval prezident Beneš“). Pozoruhodné, ač bohužel nedoceněné, je vysvědčení, jaké se tu dává československé demokracii, když se zavádí vojenský převrat mezi dovolené, či dokonce žádoucí metody záchrany státu. Ale vůbec nejpikantnější je, když tyto hlasy přicházejí z prostředí, která politicky, filozoficky či kulturně navazují právě na ty směry, které se po léta stavěly nepřátelsky k armádě a přinejmenším nevšimavě k jejím problémům! Zde tedy platí nemilosrdně: **příliš pozdě!** O vojenské podřadnosti armády se rozhodlo dávno před březnem 1938. Což ostatně platí ve stejné míře o státu vůbec.

„Specifická cesta“ obrany ČSR

Celková představa budoucí války proti Německu založená na ústupu na východ a pozdější protiofenzivě je originálním výtvorem českého myšlení, nejen v rozsahu vojenství. Skrývá se za ní totiž přesvědčení o svébytnosti a zvláštnosti vlastního státu a jeho vlastních zájmech, nikoli nezbytně identických se zájmy spojenců či protektorů. Právě toto samozřejmé východisko svébytných předpokladů a potřeb chybělo tvůrcům československé ústavy a politického systému, stejně jako např. diktátorům estetických kánonů tzv. avantgard různého druhu. V tomto smyslu si idea zasluhuje ocenit. Bohužel, velmi „český“ je též osud této myšlenky.

Neznáme její autory a původ – neuměli jsme se včas správně tázat, když šlo o **skutečné**, nejvýznamnější otázky dějin našeho státu. Pokusím se o formulaci některých předpokladů jenom s tím cílem, aby vynikl ten „český osud“, o nějž mi v této stati jde.

Československá armáda se zrodila v naprosté doktrinární i organizační závislosti na Francii. Francouzi dlouhá léta ve-

leli jak armádě, tak její válečné škole. Francouzská společnost té doby vůbec byla vyznačena traumaty Velké války. Zejména armády se týkalo to hlavní z nich, obrovské vlastní ztráty. Byly způsobeny již v prvních měsících Velké války základní představou, odvozenou z idejí Bergsonovy filozofie, o ofenzivním elánu jako rozhodujícím činiteli vítězství: Ofenziva za každou cenu a podřadnost všech problémů zajištění a výzbroje ve srovnání s primární hodnotou útočného elánu – to byly dva principy, které přinesly francouzské armádě statisíce mrtvých. Způsobily jí nakonec takové vysílení, že se prostě musela vzdát myšlenky, že rozhodne o výsledku války. Poslední moudrostí francouzské strategie bylo vyčkávání, až přijdou Američané a rozhodnou. Již za války se proto uchytilo a později zcela prosadilo opačné myšlení, než s jakým Francie roku 1914 nastupovala. Nezakládalo se na žádné filozofii, spíše na psychologii. Nová francouzská doktrína byla zobecněnou sebezáchovnou reakcí pěšáka Velké války, který, vydán zničující palbě děl, se snaží zahrabat co nejhloub do země, vyčkat v dobrém krytu a odtud potom kosit nepřátele, až se zdvihnou ke zteči. To je idea Maginotovy linie.

Není třeba pochybovat, že spontánní automatismus, s nímž se bez nějakých veřejných polemik a hledání v Praze rozhodlo reagovat na německé ohrožení stavbou opevnění, byl diktován především mentální závislostí – nesvobodnou, servilní myslí satelita. Spontánně se prostě začala stavět naše malá maginotka. Očividně přitom je, že francouzské řešení, sice zastaralé a mylné, avšak nikoli bez logiky, se po přenesení do československých podmínek stávalo absurdem: československou hranici prostě nebylo možno souvisle opevnit a potom hájit. Kromě toho, nezapomínejme, Francie budovala také své loďstvo! A nakonec, právě v té době vrcholil de Gaullův zápas: od r. 1934 žádal ve veřejné diskusi, aby Francie vybudovala své útočné tankové vojsko (ve stejné síle jako Německo) a získal pro myšlenku i významného politika Paula Rey-

nauda; jednal o tom parlament, třebaže se návrh proti konzervativnímu myšlení neprosadil. ČSR převzala francouzské řešení s lajdáctvím, pro které není omluvy ani vysvětlení (se zpožděním osmi let) a potom s pedanterií tupého epigona.

A pojednou se tu objevuje ta myšlenka ústupu a protiofenzivy, a to, alespoň deklarovaně, jako oficiální doktrína.

Můžeme tu předpokládat trojí vliv. V daných podmínkách je samozřejmě jakýkoli jiný než francouzský vliv svědectvím o nikoli úplné servilitě.

První vycházel od budoucího nepřítele, Německa. Německá idea zjednodušeně zvaná „blitzkrieg“ usilovala o rozhodnutí války bleskovým překvapujícím útokem v samém počátku střetnutí. Odpovídala na základní německý geopolitický problém, předpokládanou nutnost vést válku na dvou frontách. Po rychlém zničení jednoho nepřítele předpokládala přesun sil na druhou frontu. Tato myšlenka utrpěla nezdar v první světové válce, a to především proto, že tehdejší bojové prostředky nestačily na rychlý průlom obrany a postup útoku. Ani tehdejší dopravní prostředky (železnice) samy o sobě nestačily zajistit rychlý přesun vojsk z jedné fronty na druhou. Avšak technický rozvoj dvacátých a třicátých let způsobil změnu v obou těchto směrech. Němečtí stratégové i politici si toho byli vědomi a budovali od samého počátku, již tajně ve dvacátých letech, svou armádu na tomto základě. A rovněž skvělá německá síť strategických dálnic byla stavěna též proto, aby umožnila rychlé přesuny masových armád z jednoho válčiště na druhé (přičemž samozřejmě jednak pomáhala řešit problém nezaměstnanosti, jednak pronikavě přispívala celkové modernizaci – na rozdíl od jakýchkoli opevnění). Německá idea se stávala velmi aktuální, a to nejen pro útočníka a nejen z hlediska specifické geopolitické situace Německa. To právě pochopil de Gaulle. Nikoli směrodatní francouzští stratégové. V ČSR to pochopil právě plk. E. Moravec a paralela s de Gaullem se týká i jeho vystupování na

veřejnosti (*Lidové noviny*). Určitě jednal s podporou dr. Beneše a snad v dorozumění s ním, a v tom by mohla být spatřována výhoda ve srovnání s pozicí de Gaullovou. Ale věc měla bohužel svou druhou stranu, ještě víc typickou pro československé poměry: Moravec nezískal podporu generality ani parlamentu, ale ani potřebný ohlas nebo oponenturu ve veřejnosti. Tam, kde se systém blbokracie (jinak ve světě dosti rozšířený) snoubí s občanskou lhostejností, nemají moderní ideje ani sebemenší vyhlídku.

Německá idea provokovala úvahy o pohyblivosti armád, ale neobsahovala v sobě ještě myšlenku strategické obrany a ústupu, jak o ní mluví českoslovenští stratégové a historici. Zde můžeme předpokládat přímý nebo nepřímý vliv dvou spojenců.

Armády na celém světě zakládají své doktríny na studiu zkušeností minulých válek. Jugoslávie, nejbližší spojenec Československa, získala za první světové války těžkou zkušenost, která velmi připomíná hlavní myšlenku československého válečného plánu, a to až do mnoha detailů. Srbská královská armáda totiž rok statečně odolávala Rakušanům, ale na podzim 1915, sevřena ze tří stran, nedokázala udržet frontu proti Němcům a ustoupila přes Albánii na Korfu. Tento proslulý pochod byl pro Evropu symbolem srbského junáctví, ale doma, pro realistické jugoslávské vojáky, byl spíše traumatem: při pochodu totiž utrpělo královské vojsko těžké ztráty, a to také proto, že s touto poslední možností včas nepočítalo a nic pro ni nepřipravilo.¹⁸ Jestliže se českoslovenští stratégové rovnou orientovali na ústup případně až na nejzazší východ země, mohla by se v tom spatřovat reakce na tento jistě jim známý a v té chvíli aktuální problém nejbližšího spojence.

18/ O tom naposled Gerasim Korbačič, „Kad generali objave rat ... geografiji“ v: *Naša reč*, Londýn, leden 1989, str. 10.

Ještě více podnětů nabízel druhý spojenec, SSSR. Rudá armáda na konci dvacátých a zejména v polovině třicátých let, jak ji zformovali vojevůdci jako Tučačevskij, Jakir a jejich škola, byla skutečně v nejednom ohledu nejmodernější na světě, a to co do své výzbroje i doktríny. To bylo ovlivněno do značné míry německo-sovětskou spoluprací před rokem 1933. Tajná vojenská smlouva z roku 1926 umožnila Němcům cvičit letce a tankisty na uzavřených prostorách hluboko v SSSR a protihodnotou za to bylo mj. školení nejlepších sovětských vojevůdců v německé akademii generálního štábu. Tam si osvojili převratné myšlenky německé školy. Ale německou doktrínu dovedli spojovat se starou ruskou ideou strategické obrany a protiofenzivy (jak ji uskutečnil už Kutuzov). Totalitní diktatura dávala těmto mužům, pokud byli na rozhodcích místech, nejlepší možnosti uskutečňovat netradiční koncepce. Proto vyvolávala Rudá armáda obdiv a překvapení nejpovolanějších západních znalců. Jestli Němci vybudovali 6 tankových divízi jako jádro útočné síly blitzkriegu a de Gaulle jich navrhoval vytvořit rovněž 6, měla jich Rudá armáda 10. Letadel měli Sověti jen v Evropě víc než Německo (první zavedli celokovová), dříve než Němci objevili možnosti leteckých výsadek, cvičili parašutisty a organizovali je jako další druh útočného vojska. Ale současně připravoval Jakir, v duchu koncepce strategické obrany, partyzánské základny na území, které by mohlo být v budoucí válce obsazeno Německem.

Československá představa o budoucí válce s Německem, založená na ústupu a protiofenzivě, je na první pohled na domácí poměry aplikovanou kombinací idejí Tučačevského a Jakira – s tím ovšem rozdílem, že je pouhou teoretickou koncepcí, která není uskutečňována v praktických přípravách.

A tu se setkáváme s několika rozpory, které by měly výzkumníky zaujmout. Zajímavé je už to, že předními exponenty styků sovětského generálního štábu s československou ge-

neralitou vůbec nejsou modernisté z okruhu Tuchačevského a Jakira, nýbrž tradicionalista a frankofil Šapošnikov (oslnoval československé generály výtečnou znalostí kampaní maršála Turenne za třicetileté války) a dva zcela trapní Stalinovi stolbové Jegorov a Kulik. A porozumění sovětských modernistů pro německé novinky bylo v československých očích důkazem jejich náklonnosti ke spojení s Německem, ačkoli ve skutečnosti v tehdejší Evropě byli právě oni snad jedinou mocnou a organizovanou skupinou připravující se vážně na střetnutí s Hitlerem! Beneš v *Pamětech* s hrdoostí připomíná svůj podíl na aféře Tuchačevského (stejně tak Krofta na zasedání vlády 26. 9. 1938), a Yvon Lacaze uvádí, že dr. Beneš varoval i Francouze před germanofilstvím sovětského generálního štábu!

Aféra Tuchačevského je pravděpodobně největším Hitlerovým vojenským úspěchem před vypuknutím války: skončila tím, že Stalin vybil 651 nejvyšších velitelů armády a loďstva a tisíce dalších generálů. Hitler se zbavil nejen nejlepší soudobé armády, ale také mocenské skupiny, která proti němu aktivně pracovala. Jak víme od Chruščova, předal dr. Beneš Stalinovi materiály proti Tuchačevskému, které mu prý podstrčili Němci. Ale je-li to vůbec pravda, není to pravda celá. Podle nejnovějších výzkumů¹⁹ byla aféra inspirována v každém případě v Moskvě (Stalinem nebo Ježovem) a NKVD se

19/ Vitalij Rapoport, Jurij Aleksějev, *Změna Rodině*, Overseas Publications Interchange, Londýn 1988, 516 stran. Dle autorů byl inspirátorem plánu získat z Německa falza proti Tuchačevskému NKVD, tj. Ježov a nikoli nutně sám Stalin. Ježov poslal do Paříže zástupce zahraničního oddělení NKVD Shpiegelglas, ten získal ruského emigranta a spolupracovníka Heydrichova Skoblina ke spolupráci. Skoblin z přesvědčení nenáviděl komunisty a přál si zničení SSSR Německem a vložil do věci vlastní úsilí; získal Heydricha pro plán zkompromitovat celé vedení Rudé armády, způsobit jeho zničení a tím navnadit Hitlera k útoku; Heydrich však Hitlera informoval, takže SD vyráběla falza s jeho vědomím; Beneš byl pak doručitelem Stalinovi, ale NKVD asi již předtím měl hotová falza od Němců.

Sicherheitsdienstem na ní spolupracovaly ve vzájemné kooperaci a přebíjení se, které překračují každou fantazii. K čemu tedy zatažení prezidenta Beneše do věci?

Nemohu samozřejmě vyslovit ani přesnou domněnku, neřku-li závěr. Z nejnovějšího obrazu předloženého ruskými badateli pro nás vyplývají dvě zjištění: - NKVD a SD na aféře spolupracovaly dávno dříve, než byla do ní přitazena zpravodajská služba československá a prezident Beneš, - materiál předaný Benešem Stalinovi nebyl použit při procesu, což badatelé odůvodňují tím, že obsahoval falza z hlediska Stalinova příliš očividná.

Úloha Benešova se dle Rapoport a Aleksějeva omezovala na pouhé krytí (že materiály byly získány z přátelské ciziny), a jestliže Ježov nakonec jednal bez vědomí Stalinova, sloužil Beneš jako pošťák mezi Ježovem a Stalinem. Jenže toto jeho poslání zajišťoval Heydrich. Nebyla pro Heydricha skutečným důvodem pro zapojení prezidenta Beneše *československá* armáda, kompromitování její obranné koncepce odvozené od Tuchačevského a Jakira? Ať je tomu jakkoli, můžeme spolehlivě konstatovat, že právě takový byl výsledek aféry v Praze. A nepřehlédněme druhý: také kooperace generálních štábů v Moskvě a Praze se stala pseudoproblémem, už proto, že Kulik a Jegorov byli neschopní primitivové. Československá armáda byla právě ve chvíli horečně se rozbíhajících opevnovacích prací zbavena konfrontace s Jakirovým pojetím obrany a trvalých opevnění, která pro ni mohla být velmi plodná. Právě v té době se československé opevnovací práce, původně aspoň teoreticky považované za pomocné opatření k přípravě pohyblivé obrany, změnil v budování čínské zdi.

Jenomže ani nejperfidnější předpokládané intriky německé tajné služby nám, naneštěstí, nestačí k objasnění příčin českého blbství.

Československý stát neudělal vskutku téměř nic pro zabezpečení strategického manévru, který měl zachránit jeho armá-

du i samotný stát, pro přípravu ústupu na Slovensko. Dokonce i cesty byly nedokonalé a nedostávalo se jich! Tehdy se v každé důstojnické škole učilo, že dokonalé využití železniční sítě rozhodlo o úspěchu Moltkeho plánu války proti Rakousku 1866. Po vzniku ČSR nebylo třeba zvláštní modernosti, aby bylo na první pohled zřejmé, že dopravní linky vedoucí tradičně k Vídni či Budapešti novému státu naprosto nepostačují. A to nejen z hlediska vojenského! Jak málo bylo k nápravě tohoto stavu vykonáno za dvacet let první republiky, je opravdu neuvěřitelné, nepochopitelné! Vybudováno bylo jedině spojení mezi Pohroním a Košicemi (Margecany - 1936), využito se Lyského průsmyku (trati ze Vsetína na Bylnicu 1928) a v kritické chvíli byla otevřena přípojka na Púchov (1937). Ale toto typicky české trochárstvo bylo znehodnocené již tím, že vybudované úseky neměly přirozenou návaznost. A tak v září 1938 stále měla životní význam jediná hlavní tepna, bohumínská - ohrožená Němci a vedoucí těsně při polské hranici po území požadovaném Poláky. Přerušeni této tepny označil gen. Syrový za jeden z rozhodujících důvodů vylučujících obranu - on, který na prvním místě tuto situaci zavinil. (Doplňme, že pomnichovská republika zdědila potom takovou dopravní situaci, že spojení Prahy s Žilinou a východem republiky i s využitím nové trati púchovské šlo čtyřikrát přes území Německa.) Zanedbáno bylo vybudování přímé a rychlé trati přes Českomoravskou vysočinu, která ovšem měla rozhodující význam pro úspěch nebo neúspěch ústupového manévru z Čech.

Mluví se o tom, jak se protahovala dojednaná stavba přímé železnice přes Rumunsko do SSSR, a to je samo o sobě pěknou ukázkou podvodu: ve skutečnosti totiž existující československá síť neměla přímé napojení ani na síť *rumunskou*, spojení s nejzazším východem vlastního státu šlo přes území rumunské a jakýkoli styk *nejen s SSSR, nejen s Rumunskem, ale vůbec se světem* ve chvíli mobilizace vedl těsně po hranici maďarské, po území Maďarskem požadovaném a pak mu

také odstoupeném! Již tento fakt sám dobře ukazuje nejen všechnu iluzornost řečí o branném odporu, ale také rozsah neuvěřitelných zanedbání a nedůsledostí - a stejně tak rozsah zamlčování!

U existujících tratí se vůbec nepamatovalo na přípravu k jejich zničení v potřebné chvíli.

A Hitlerovo a Mussoliniho budování dálnic prostě vůbec nemá v ČSR ani v zárodku protiváhu. Hitlerova síť dálnic kolem Československa dávala mu další ještě navíc obrovskou převahu v útočném manévru proti předpotopnímu československému vojsku s koňskými povozy táhnoucími po špatných cestách. Když Hitler zabral Rakousko, začala se okamžitě stavět dálnice z Mnichova až do Burgenlandu přes Salcburk a Vídeň - jenom tato jedna z četných německých dálnic by délkou zhruba odpovídala rychlé cestě z Prahy řekněme do Prešova, která mohla být dopravní a strategickou páteří republiky. Může se dávat za vinu jenom generálům, anebo zase, jako vždy, absolutnímu prezidentu, že nikdo neviděl životní nezbytnost a veřejnou prospěšnost takového díla?

A tak je opravdu logické, když gen. Krejčí zdůvodňuje pomnichovský prodej těžkého dělostřelectva Německu mj. tím, že „stav mostů a komunikací vedoucích na Slovensko nezaručoval možnost evakuace těžkého dělostřelectva bez nehod... Zatarasené komunikace tak těžkými a objemnými tělesy by mohly katastrofálně narušit průběh evakuace.“ Zajisté existovala i jiná logická řešení, tj. při neochotě budovat cesty odepsat buď těžká děla anebo ústupovou koncepci. Ale myšlenka prodat to Němcům nelze upřít při dokonalé logice také jedinečnou originalnost.

Zanedbání stavby dopravních cest, o níž už staří Římané věděli, že rozhoduje nejen o výsledku války, ale už předtím o stabilitě státu, tu zmiňuji podrobněji také ze dvou dalších důvodů: 1. tyto práce, nezbytné pro jakoukoli obranu a klíčově důležité z hlediska plánovaného ústupového manévru, měly

zároveň a hned i význam mimovojenský; 2. nabízely řešení nezaměstnanosti – stejně jako v Německu a Itálii. V našich podmínkách k tomu přistupoval důvod třetí: výstavba by musela probíhat ze značné části na Slovensku, mohla být řešením sociálního problému, který podněcoval a hnal rozpory národnostní, a mohla předejít vývoji, který postavil proti Praze většinu slovenské republikánské generace. Kdyby se byl **doopravdy** připravoval ústupový manévr, mohl se možná zachránit stát, aniž by došlo k manévru.

Z jakého důvodu nebyly aspoň nejnnutnější komunikace vybudovány, když už ne dříve, pak alespoň z prostředků půjčky na obranu, proč jim nebyla dána přednost před nesmyslnou čínskou zdí nesloužící ničemu – toť veliký problém pro studium české blbokracie. Já tuto odpověď neznám. Ukazuje to, jak moderní a původní myšlenka, která se prosadila díky několika bystrým mozkům a zřejmě s využitím metod osvíceného absolutismu, byla vzápětí znehodnocena a nakonec přivedena do podoby úplné karikatury v důsledku toho, že neměla pevný základ společenský.

Na úrovni opravdové karikatury je Smutného zápis, který se týká onoho dopoledne 30. září. Alexandrovskij přišel na Hrad. Chtěl mluvit s generály, obtěžoval svými nabídkami, ale ani Krejčí, ani Syrový s ním nechtěli jednat. S prezidentovou pomocí k tomu Smutný nakonec přiměl gen. Husárka. A ten pak „mluvil dobře, politicky“: vysvětloval Sovětovi, jaké obtíže by měla jejich armáda, kdyby chtěla zasáhnout. Jejich první divize by se k nám mohla dostat nejdřív za tři týdny, a to je pro nás pozdě. „A což letadla,“ namítl Alexandrovskij, „to přece není k zahození.“ „Jistě,“ odpověděl Husárek, „ale nemáme pro ně letiště ani dost benzinu.“ Vzpomeňme min. Karvaše. – Je možno uvěřit, že se vážně počítalo s válkou, když nebyly připraveny dokonce ani sklady benzinu?!

Totéž ovšem platí o veškeré výrobě nezbytně nutné pro přetrvání aspoň v nejnuznějších poměrech a aspoň po dobu

několika měsíců. Po nějakých připravených skladech ve slovenských horách nebylo ani památky.

V koncepci pohyblivé obrany podle sovětských modernistů (Jakir) měly své místo také přípravy na patyzánský boj; je zajímavé, že nacisté převzali tuto pro Němce netradiční myšlenku pravděpodobně právě od Sovětů, a aplikovali ji pro útok. Gen. Ressel vzpomíná na charakteristický příběh: zpravodajec předložil jednomu z významných čs. generálů, Hasalovi, právě vydanou příručku wehrmachtu *Der Kleinkrieg* a vyslovil názor, že tento zvláštní způsob boje by se mohl stát součástí československých příprav na obranu. Šéf ho odbyl ironickou poznámkou, že doufá, že to nebylo míněno vážně. Krátce nato se české země staly jevištěm situací, dnes zpodobněných v četných propagandistických filmech o důmyslných partyzánech čelících převaze vojska nastupujícího proti nim tupě dle reglementu. Ale nebylo to zásluhou československé generality ani „lidu“. Vypuklo henleinovské povstání.²⁰ Ztráty čs. pořádkových jednotek jsou alarmující, ale ještě vážnější je, že soudobé vojenské a politické relace sebevědomě hovoří o potlačení povstání a obnovení státní svrchovanosti na většině (!) území: právě to je dokladem naprosté nezpůsobilosti čs. generálů tváří v tvář ozbrojenému boji obyvatelstva. Mluví o „potlačení“ povstání během týdne, když desettisíce ozbrojených povstalců i civilního obyvatelstva (celá města!) ustoupily přes hranice, utvořily tam legii, jsou vyzbrojovány a podporovány tamní státní mocí a civilními

20/ Jednotky Stráže obrany státu nasazené proti povstání měly v oblasti 1. armády (tj. pohraničí od Teplíc po Jindřichův Hradec, z ostatních oblastí se hlášení nezachovala) ve dnech 13. až 28. 9. tyto ztráty: 18 mrtvých, 36 zběhů, 234 zajatých odvěčených do Německa, 34 raněných; kromě toho „neznámý počet stát. bezpečnostních orgánů z celého Ašského výběžku byl pravděpodobně odvěčen“. „Září 1938. Dokumenty k událostem v západočeském a jihočeském pohraničí“, ed. M. Salabová a R. Sander, v: *Historie a vojenství*, 1967, č. 2, str. 335–336.

uprchlíky – soukmenovci, když hranice je jejich domovem a nemůže být uzavřena. To dokazuje nerealistický pohled na situaci. Byly tu dány všechny prvky, které známe z pozdějších válek, např. z Alžírsko, a navíc ještě ten soused, který podporoval povstání, byl silnější než stát, proti němuž bylo namířeno. **Jenom samotné toto povstání**, živě fanatickou ideologií a zbraněmi z Německa **muselo** po několika měsících československou armádu (naprosto na to nepřipravenou!) vyčerpát, vynutit si odstoupení sudetského území, a vyčerpání a krize tím způsobená musela tak jako tak ohrozit vůbec samu existenci zbylého státu. Toho si byli jistě vědomi i Němci, a jestli se s tím Hitler nespokojil, tedy hlavně proto, že dokázal povstání využít a zhodnotit jako jednu ze zbraní v **daném** konfliktu, tak jak probíhal. Henleinovské povstání ukázalo naprosto nepochopení československých vojáků právě pro tu metodu boje, která by byla mohla být jedním ze způsobů, který by pomohl hitlerovské agresi čelit.

A protože chci zůstat v rámci myšlení dostupného českým „realistům“, ani se příliš nebudu šířit o základním řešení, které bylo sice jako na dlani, ale které limity českého myšlení vysoce převyšovalo. Kemal Atatürk jím zachránil Turecko rozpadávající se ve chvíli invaze – přenesl sídlo ústředních úřadů z okraje do nitra země. Toto řešení si však prezident Beneš vůbec nemohl dovolit s ohledem na stav myslí. Pavel Tigrid ironizuje vojáky odvažující prezidenta do krytu a opírá se v tom o vzpomínky kancelářského poskoka Benešova Drtiny, jehož chápání byla ovšem dostupna pouze starost o His Master's bezpečnost, případně spánek. Ale to je vykřičníkem v docela jiném smyslu, než si Tigrid uvědomuje! **Vždyť jestliže se počítalo doopravdy s válkou**, měl pan prezident samozřejmě v uniformě vrchního velitele sedět v krytu u Vyškova! To, že se tak nestalo, je vážným argumentem pro můj názor, že se s válkou příliš nepočítalo! A totéž platí o evakuaci diplomatického sboru, o které bylo již rozhodnuto, ale která byla za-

peklitým problémem, když se všechno řešilo diplomaticky a když **nic nebylo připraveno** pro normální politické fungování státních orgánů za ústupu! A co je ještě závažnější, je právě to **spontánní, nepředstírané naprosto nepochopení vojenských priorit** ve chvíli rozhodování o válce či míru! To je ostatně možná zrádná pata této mé studie: píšu tu o spiknutí přetvářky, na kterém je postaven mýtus, ale oni možná ani nic nepředstírají, oni jsou možná doopravdy a upřímně přesvědčeni, že o státu rozhodovalo uvedení protinacistického dramatu na pražská prkna: toto je stav ne-li našeho státního myšlení, pak nesporně naší publicistiky.

Leč věcně: Snad mi každý dá za pravdu, že v opatřeních, která československé státní a vojenské vedení podniklo, i v tom, že jiná nepodniklo, ačkoli se o nich dlouho hovořilo, je řada nevysvětlitelných rozporů.

Snad všechny armády světa se brání moderním koncepcím, čehož příčina je v samé podstatě armády, jejímž základem je tradice. „Armáda se ... vzpírá změnám. Poněvadž žije stabilitou, konformitou, tradicí, bojí se instinktivně všeho, co usiluje o změnu její organizace.“ Tak vysvětlil marnost svých snah de Gaulle. Nuže, československá armáda, tradici postrádající, se k jakékoli moderně stavěla obzvláště odmítavě a k jejím nositelům s krutým nepřátelstvím. Sociologické vysvětlení tohoto faktu, doloženého v mnoha vzpomínkách, zatím postrádáme – ačli není v psychologii učitelstva, přestrojeného náhle za generalitu a stejně zlostně jako dřív mlátícího každého žáka, kterého neuspokojují učebnice a vědomosti učitelovy. Terror omezenosti, panující v československé armádě, byl vedle servilnosti vůči francouzskému protektoru hlavní příčinou konzervatismu, nemodernosti, nedůslednosti koncepcí, nelogičnosti a nakonec absurdit, jejichž jen příklady tu byly uvedeny. Avšak toto je problém národní a nikoli pouze vojensko-technický. Československá armáda by byla potřebovala pomoc filozofů a opravdových státníků. Byla by ji potřebovala již při

svém zrodu, potom ještě naléhavěji, když v r. 1933 nastala situace akutního ohrožení státu, a znovu ve chvíli zhroucení všech koncepcí následkem anšlusu. Této pomoci se jí nedostalo předně proto, že vůbec chybělo občanství. A za druhé proto, že ti, kdo by k tomu byli povoláni, armádou právě kvůli její konzervativní podstatě jakožto (kvazi) pokrokaři prostě pohrdali. Proto jsou spoluviníky zhroucení státu a jejich kvazimoralistní ex post kritika je nejen příznačně naprosto neinformovaná, ale také nemravná.

Bude se namítat, že byli uvedeni v omyl blufováním a neměli tušení o skutečném stavu vojska; že přirozená tajnost vojenských věcí jim to znesnadnila a režim prezidentského absolutismu znemožnil. Viděli jsme ale, že o vojenské méněcennosti Československa rozhodly okolnosti povahy širší než úzce vojenské.²¹

Psychologická válka

„Když pak za tohoto stavu byli dotázáni na svoje stanovisko představitelé naší armády, prohlásili, že izolovaný konflikt znamenal by pro Československo debakl... Za těchto okolností nelze bránit naše staré hranice a nutno změnit stanovisko Československa...“ Tak shrnul Hodža pro vládu stanovisko

21/ Izochrony železniční dopravy si každý mohl zjistit a srovnat s poměry v Německu a s evropským průměrem v národních geografických atlasech, když už ho neupoutaly každodenní důsledky a dramatické srovnání, jakmile jen přešel hranici. Budování dálnic probíhalo před očima Evropy, bylo součástí (hmotnou!) propagandy fašistických režimů. – Katastrofální zaostalost své dopravní sítě (která je prvkem strategické rovnováhy) si ČSR vysloužila nedoceňovaným světovým primát: jako příklad do učebnic. Vždycky se učilo, že obrana v kruhu má výhodu, poněvadž pohyb uvnitř je vždy snazší než podél vnějšího obvodu. Bližší ČSR se podařilo dosáhnout jedinečného primátu, že tomu v konfrontaci 1938 bylo naopak.

gen. Krejčího, vyslovené jasně dvakrát – nehledě na Krejčího účast v československém blufování zejména vůči Britům.

Nesouměřitelnost vojenského potenciálu Československa ve chvíli konfrontace s Německem vymezila neúprosně limity pro jeho postup. Ale může být zcela oceněna a správně pochopena jen v širších souvislostech, které se vymykají tradičnímu úzce vojenskému („technickému“) přístupu a jsou pro daný historický konflikt rozhodné. Za vši kalkulací s tanky, letadly a motory na straně jedné a předpotopními bunkry na straně druhé rozpozná každý jen trochu bystrý pozorovatel hru **něčím jiným**: slovy a propagandou. Teprve slova v celé této konfrontaci doopravdy zhodnocují tanky, letadla i bunkry. Ti, kteří to nepochopili, nemohou proto vůbec ani vidět reálný poměr sil. Nerozhodoval tolik sám materiální počet Hitlerových tanků a letadel ani jejich kvalita, jako role, jakou měly v rozehrané *válce psychologické*; a německá armáda, dokonce i kdyby byla hotová k odboji při první příležitosti, měla ohromnou hodnotu karty v Hitlerově ruce také proto, že tyto údajné přípravy (máme-li věřit, že byly reálné), odehrávaly se v tajnosti, kdežto skutečná hodnota armády v dané partii se zakládala na její síle blufované. Toto všechno jsou konkrétní projevy okolnosti, která bohužel nebyla dosud doceněna, ačkoli má význam základní: *mnichovská krize je prvním velkým střetnutím psychologické války, typické pro novou dobu, dobu masových hnutí a na nich založených totalitních diktatur.*

Tuto válku rozhodli pro sebe Hitler, Heydrich, Goebbels a další podvůdci, kteří byli v té době vskutku nepřekonanými mistry a klasiky psychologické války; jejich mistrovství je nepostíženo hloupým tradičním zkoumáním, zda byli na úrovni svobodníků či kapitánů co do znalosti vojenského reglementu. Psychologickou válku vedl Hitler se zdarem proti svým odpůrcům v Německu, vedl ji velmi účelně s veřejným míněním britským, a dokonce i americkým – a vedl ji neobyčejně zdařile také uvnitř ČSR.

Nebylo by přiměřené situaci, kdybychom žádali od československých předáků, aby v tomto ohledu byli nacistům rovnocennými protivníky. Nebyl toho schopen ani Beneš, ani proklamovaně nepolitická generálové, natožpak primitivové tehdejší československé politiky. Neměli k tomu předpoklady nejen intelektuální, ale především ani sociální. Ve světě, který byl už vyznačen davy a totalismy, Československo vůbec ještě pojem davu nepoznalo. Právě proto měli všichni přirozený sklon k jednoduchému kabinetnímu intrikování, této technice moci 19. století, a právě proto nedokázali čelit nacistům v zápase o veřejné mínění ve světě. Byli poraženi v Hitlerem ohroženém Rakousku, nejistou pozici měli dokonce i na Slovensku – a mezi německým obyvatelstvem ČSR zvítězil nacismus dokonce daleko přesvědčivěji než v samém Německu, a to bez užití jakýchkoli donucovacích prostředků státní moci, teroru SA, policie a koncentračních táborů. Struktury československé společnosti a státu, jednou strnulé a sklerotické a jindy zas pouze implantované a vybudované jen v kostře, byly neschopné čelit masovým hnutím, nebyly schopny se obrozovat. Nebyly schopny ani postřehnout nutnost zápasu o veřejné mínění: „usměrnění tisku“, to znamená potlačení jakýchkoli nejen názorů a polemik, ale vůbec zpráv, to byla jejich poslední moudrost. Bílé sloupce cenzurovaných novin se doopravdy považovaly za vhodnou zbraň v této době davů, kterou k nám z Němce přinesli Sudet Němci. Proto také nedovedlo Československo být rovnocenným protivníkem Německu a nacismu v úporné psychologické válce rozehrané po celé Evropě.

Ale i kdybychom hodnotili československé úsilí pouhými starými měřítky (nepostačujícími již pro tu dobu), jako státní propagaci v zahraničí, nemůže vůbec obstát ve srovnání nejen s Německem, ale ani s kterýmkoli naším sousedem. Také toto je fakt dějin první republiky, a poznání této pravdy může národu zprostředkovat nynější československý emigrant. S důka-

zy se setkává v každé odborné knihovně a na každém místě významném pro československou kulturu či dějiny. Tato skutečnost kontrastuje pronikavě zvláště s vynikající propagandistickou akcí prvního odboje. Stěžoval si na ni sám prezident Beneš, právě v době mnichovské krize. Jistěže z toho bude zase viněn především on jako dlouholetý ministr zahraničí. Ale což není právě toto přesouvání veškeré tíhy a odpovědnosti na stát a jeho představitele samo o sobě charakteristické, nesvědčí o vinících skutečných? – Ponecháme-li stranou zkoumání příčin, je prostě historickým faktem, že česká kulturní expanze, která vyvrcholila na přelomu století a potom prvním odbojem, se od dvacátých let zastavila. Bylo-li budování samostatného státu uskutečňováním všelidských ideálů, jak věříme, musíme bohužel konstatovat, že se udělalo jen málo pro to, aby těmto ideálům a této snaze byly získávány sympatie národů. Čeští historici a publicisté citují s pobouřením výroky Chamberlainovy, Hendersonovy ad. o „neznámé zemi“ a podobné ještě mnohem horší – ale nechtějí vidět vážnou výstrahu, která je v nich obsažena.

Psychologická válka mezi Československem a Německem se však neodehrávala v klasickém rámci sporu dvou států; na druhé straně jí ČSR nedokázala vtisknout podobu střetnutí o obecnější ideály – jako uspořádání státu, lidská práva apod. Nabyla konkrétní podobu střetnutí o **mír**, a tuto podobu jí dovedli vtisknout **Hitlerovi** strategové psychologické války.

Právě toto je okolnost, která je vesměs přehlížena, která je však rozhodná.

Při pečlivější četbě dobových dokumentů, nejlépe britských diplomatických papírů a britských jednání s Hitlerem, můžeme pozorovat, na jakém obecném stavu ducha založil Hitler svou pozici a jaký jednoduchý a účelný manévr zvolil. Pozadím všech tahů jsou vzpomínky na první světovou válku (jejíž strašné důsledky např. pro Francii nebyly a nejsou z Čes-

koslovenska vidět). Hitler právě proto ustavičně vyhrožuje, vydírá válkou, a Britové na něj naléhají, aby se spokojil použitím **mírových** prostředků, přičemž ho opětovně varují, že **agrese** by měla za následek ozbrojenou konfrontaci. (Protože Češi to Britům tradičně upírají, zaniká tento velice charakteristický dobový rys.) To znamená, že všechny ty prostředky vojenského vydírání, v jejichž rámci se daný konflikt odehrál, jsou ve smyslu tehdejšího britského pojetí **mírové**. Hitler se tedy jimi spokojil, dal si záležet na zdůraznění, jak to činí „nerad“ a jako ohromný ústupek Británii – a jimi dosáhl vše, co chtěl, protože ČSR mu právě v tom nemohla nijak čelit.

Hitlerovy úspěchy v psychologické válce po celém světě byly vedle nepřiměřenosti československého vojska druhým činitelem, který znemožnil československý ozbrojený odpor. Hitlerovy úspěchy v psychologické válce proti Československu napřed rozhodly první kolo střetnutí pro Německo a vytvořily situaci, že kdyby šlo Československo do války, osamělé nebo koaliční, byla by jeho pozice vždy horší, než když se jí vyhnulo. Československo bylo totiž ve veřejném mínění světa viníkem krize, a bylo by tedy i viníkem války. Čím více bylo závislé na spojencích, tím méně si to mohlo dovolit, a kdyby spojence za této situace na svou stranu získalo, bylo by to dokonce ještě nebezpečnější, než kdyby zůstalo osamělé. Tuto okolnost líčí sugestivně ve svých pamětech prezident Beneš, konkrétně třeba na příkladu telegramů všech amerických republik i samotného Roosevelta, jimiž byl vyzýván, aby ustoupil.

Samozřejmě, **kdyby** za těchto okolností ČSR měla ozbrojenou sílu schopnou vydržet bez spojenců a bez debaklu být jenom na minimálním území, anebo dokonce třeba jen v dlouhodobé partyzánské válce po dobu, než se Hitler projeví jako agresor také vůči jiným, bylo by daleko výhodnější neustoupit mu, vnutit mu pozici **agresora** (v tom i dobovém pojetí).

Bylo by to výhodnější i z hlediska čistě psychologické války. Ale tomu tak nebylo, osamělá válka znamenala by debakl (jak řekl gen. Krejčí prezidentovi a vládě), a dokonce ani přímá účast vojenských sil spojenců na československém válčišti **teprve** po třech týdnech nebyla schopna tomuto debaklu zabránit (jak řekl gen. Husárek Alexandrovskému). Za těchto okolností by přinesl ozbrojený odpor jediné hořké ovoce – definitivní porážku ve válce psychologické: znamení podněcovatele války před tváří veřejného mínění světa.

Zbývá ovšem přiznat i Daladierovi a Chamberlainovi, že byli i oni pod tímž tlakem. Postoj západní veřejnosti v době mnichovské krize je dostatečně prokázán (ve Francii byl při té příležitosti proveden první výzkum veřejného mínění); je jasné, že vskutku zdrcující většina všude ve světě Mnichovskou dohodu podporovala. Není to maličkost, vzít na sebe ve 20. století před veřejností odpovědnost za válku.

Je ovšem pravda, že ČSR měla být i ve chvíli otevřené krize ve své psychologické válce daleko důraznější, vždyť právě její povolnost umožnila Hitlerovu hru. Například důrazné a bezpodmínečné odmítnutí britsko-francouzského ultimáta hned 19. září mělo reálnou naději vyvolat demisi šesti ministrů Daladierovy vlády, a tedy i její pád, který byl toužebným Benešovým snem. Tato demise byla již domluvena s československým vyslancem, a povolnost Prahy odňala motiv. Ačkoli i tito politikové jednali pod tlakem veřejného mínění své země, samozřejmě je současně svým postupem spoluvytvářeli – a Praha je nejen nepovzbudila, ale naopak ochromila: přesunula prostě veškerou odpovědnost na ně, což byla zátěž, kterou oni nemohli unést. Tato nešťastná československá strategie má své příčiny, o kterých se zmíním ještě dále.

Budeme-li schopni strážlivého pohledu na mnichovskou krizi, spatříme tedy mj. také **opravdový** vážný problém demokracie a pro její politické vůdce **opravdový** problém mravní: smí demokratický předák manévrovat k válce **proti** zřetelně

vyslovené vůli většiny svého obyvatelstva, smí poslat na smrt právě ty, kteří to jednoznačně odmítají, a za věc, kterou oni nepodporují? Tvrdím, že je důkazem neupřímného postoje k demokracii a vůbec mravní inferiority, když **veškerá** československá literatura od roku 1938 až dodnes, aťsi zaujímá jakékoli stanovisko v idiotské „národní“ otázce, shoduje se v nepřátelství a posměchu vůči Západu, aniž by byla schopna aspoň zpozorovat **opravdový** a vážný problém demokracie jako takové. Kdybychom brali demokratické principy opravdu vážně, měli jsme se už nejméně čtyřicet let zabývat právě takovými problémy demokracie, nespokojovat se údajnou a možnou zbabělostí či podlostí Chamberlaina a Daladiera, a co nejhoršího, neposunovat jejich problém do polohy něčeho směšného a nedůstojného. Kdyby se naši intelektuálové místo ponižujících, nedůstojných básniček o zradě byli zaměřili na tento skutečný problém, možná mohli včas pochopit něco o technice tvorby veřejného mínění a manipulování davem, a potom by možná nebyli bývali zůstali tak docela bezbranní právě v tom roce 1948, kdy šlo o tyto problémy (a nikoli zase o kapitulaci a vojenský puč, jak svým obětem i do 21. století sugerují ti nejzaroučenější čeští demokraté).

Něco jiného by ovšem bylo požadovat na politických vůdcích právě ve jménu politické morálky demokracie, aby se postavili proti veřejnému mínění a veřejně požadovali válku, jestliže byli o její nevyhnutelnosti přesvědčeni. Spis na toto téma by byl unikum v naší politické literatuře o problémech demokracie. Mnichovské události nabízejí dramatický historický materiál ke studiu **tohoto** dalšího **skutečného** problému.

V historickém pohledu je patrné, jak právě mnichovská krize způsobila výrazný posun, pokrok v obecném chápání pojmu agresivního činu. Je vyjádřen nejen norimberským soudem, ale také deklaracemi německých vlád. Jejich podstatou je konstatování, že Mnichovská dohoda byla vynucena

nejhrubším Hitlerovým nátlakem, a proto nemůže být považována za platnou normu mezinárodních vztahů. Dr. Beneš před válkou ve Společnosti národů usiloval o závazné definování pojmu agrese. Můžeme říci, že dramatická porážka ČSR v mnichovské konfrontaci přispěla k všeobecnému pokroku v citu pro mezinárodní právo více než jeho předchozí diplomatické úsilí.

„Držet se Francie za šos!“

Můžeme si dobře představit tuto scénu: „Při večeři dávané prezidentem republiky na počest francouzského ministra zahraničních věcí Barthoua, vracejícího se z Varšavy přes Prahu, polský vyslanec Grzybowski, posměšně se rozhlížeje po hostech, brousil pravicí předloktí levé ruky, dávaje tak znát, jak si to prezident u Francouzů žehlí. Tak se choval vyslanec při mezistátním aktu významném pro nás i pro Polsko.“ Scéna z dubna 1934, jak ji viděl gen. Krejčí. Ministr Barthou právě podnikal další pokus francouzské diplomacie o vzájemné koordinování dvou francouzských spojenců ve střední Evropě – jednoho spojence a jednoho satelita.

Mnohé opravdu důležité nemůže být viděno zevnitř. Československé pojetí spojení s mocným ochráncem vždycky nejlépe vyniká v pohledu jiných, kteří jsou v podobné situaci jako my. Gesto Grzybowského by potěšilo každého z lido-demo diplomatů v Praze při návštěvě Chruščovově roku 1964 – oni si je dovolit nemohli, ač měli jistě pocity stejné. Za normálních okolností je patolízalský lokaj vždy pánem zvýhodňován: ČSR těžila z pojetí spojení pro ni typického nejenom v časech Barthouových a potom Chruščovových, ale např. už roku 1920 při definitivním vytyčování svých hranic s Polskem.

Odlišnost polského a československého pojetí spojenectví s Francií se začala právě v době Barthouovy cesty projevovat dramaticky. V červnu 1933 podepsala Francie s Británií, Itálií a Německem tzv. Pakt čtyř, který poprvé od Versailles připouštěl možnost změny mírových smluv arbitráží, mimo rámec SN. To bylo nejvyšším ohrožením zájmů i samé existence jak Polska, tak ČSR. Přitom bezprostředněji ohroženo se zdálo být Polsko – vždyť jeho nejasná a nepevná hranice s Německem byla výsledkem ozbrojené konfrontace v letech 1918–1921, zatímco ČSR měla s Německem (až na Hlučín) nezpochybněnou historickou hranici. Francouzské Národní shromáždění tehdy pakt odmítlo ratifikovat. Polsko však pochopilo jeho podpis jako výstrahu, že na Francii není spoleh. A v lednu 1934 podepsalo s Německem desetiletou smlouvu o neútočení, která v sobě obsahovala uznání existující hranice. Československo se naopak rozhodlo dokazovat Francii bezvýhradnou spojeneckou věrnost. V dohodě s Francií a v návaznosti na její smlouvu se SSSR podepsala ČSR v květnu 1935 smlouvu se SSSR namířenou proti Německu a odpovídající samozřejmě i na polsko-německý pakt, a to se stalo v polských očích zločinem a definitivně rozdělilo dvě země s evidentně tožným základním zájmem vůči Německu, SSSR i Francii.²²

Samozřejmě je tu otázka, do jaké míry tyto obavy polskou politiku motivovaly a nakolik byly jen demagogickým krytím polských zjištěných zájmů, např. úsilí o revizi hranic vůči ČSR. Kromě toho je zřejmé, že ČSR ve svém spojenectví se

22/ Václav Hyndrák o tom v roce 1968 napsal: „Československo-polské vztahy se pak podstatně zhoršily po uzavření čs.-sovětské smlouvy... Sovětský spojenecký závazek ... znamenal v polských očích záruku, že bude porušeno území Polska a Rumunska. Poláci vytýkali Československu [tuto] smlouvu, neboť v jejich očích bylo „zločinem přitahovat do evropské politiky sovětské Rusko, ohniště komunismu“... Také Sikorski napsal již v listopadu 1937, že „Vojenský spolek se SSSR a přítomnost Rudé armády na polském území znamená nebezpečí zbolševizování kraje, hrozí nám ztráta neodvislosti a zaniknutí v ruském moři.“ *Historie a vojenství*, 1968, č. 1, str. 89.

SSSR nikdy nešla ani o krůček dál než Francie. To vše však nevyvrací, nýbrž podtrhuje zásadní rozdíl dvojího postoje k Francii: i spojenectvím se SSSR sledovala ČSR především francouzský zájem, nikoli tak svůj.

Československé pojetí spojenectví s Francií má své kořeny nadčasové (zde jim říkám „etologické“) a také ty, které souvisejí s dobou a situací. Na ně se můžeme podívat francouzským očima.

Pan Hubert Beuve-Méry byl v době Mnichova pražským dopisovatelem pařížského večerníku *Le Temps*, který schvaloval Mnichovskou dohodu. Hubert Beuve-Méry na protest odstoupil a napsal pak pro nezávislý měsíčník *Politique* článek, který loni k výročí Mnichova znovu otiskl *Le Monde* – jehož byl pak Beuve-Méry zakladatelem.²³

P. Beuve-Méry především odsuzuje vědomé klamání Čechoslováků francouzskými politiky a vojáky, stejně jako cynismus, s nímž byli sudetoněmečtí demokraté podněcováni k protihitlerovské aktivitě, ubezpečování o francouzské podpoře a potom ponechání osudu. Ubezpečuje, že nemínil šlapat po padlém, nýbrž chce zamezit shazování odpovědnosti, píše pak Beuve-Méry o chybách, kterých se dopustilo Československo. Vyjadřuje je citátem z Runcimanova memoranda: nedá se mluvit o českém „teroru“ v Sudetech ani o aktivním utlačování, ale o nedostatku taktu, nepochopení, intoleranci a maličerné diskriminaci. Upozorňuje na objektivní obtíže soužití různých národností i na fakt, že v jiných zemích byla situace horší než v Československu, kde mohli Němci dobře žít.

„Ještě vážnějších chyb se dopustilo Československo vůči sobě samému. Kromě několika pozoruhodných výjimek byl jeho politický personál podprůměrný. Fungování stran, gigantických ekonomicko-politických organizací, které byly naprosto

23/ Hubert Beuve-Méry, „Munich: victoire de la paix, ou trahison?“, v. *Le Monde*, Paříž, 29. září 1988.

v moci sekretariátů, zabraňovalo jakékoli obnově a omlazení a znechucovalo lidi s nejlepšími úmysly. Rozdělení nejdůležitějších veřejných úřadů mezi tyto strany prohlubovalo sklerózu státu a povzbuzovalo parazitismus partajních klientel.“

Poté pokračuje kritikou samého prezidenta: „Ani velcí šéfové nebyli bez chyb... Bylo chybou chtít za každou cenu zakrývat obyvatelstvu slabosti Francie, a tudíž i politiky příliš o ni opřené.“ Připomíná své návraty z Paříže a snahu naznačit pravdu a Benešovy odpovědi: „Jsme francouzštější než vy... Nikdy nebudeme pochybovat o Francii, protože ona nikdy nehradila své slovo... Vy jste nenapravitelný, nebezpečný pesimista...“

„Byli bychom poslední, kdo by měli právo tuto naivní důvěru kritizovat,“ pokračuje p. Beuve-Méry, „kdyby do ní nebyly někdy přimísěny nízké stranické zájmy. Neboť francouzská prestiž činila ty, kteří se hlásili k nám, jakoby nezranitelnými ve vnitřní politice. Tím se vysvětluje, že lid nic nevěděl, nic netušil a že byl jako bleskem zasažen, když se dozvěděl...“

Potud výborný francouzský pozorovatel a přítel. Říká skoro vše podstatné o předmnichovské republice a příčinách jejího pádu. Kritika namířená proti prezidentu Benešovi je však zároveň jistým ospravedlněním pro něj, právě proto, že mimoděk spojuje výtečnou diagnózu československé takzvané demokracie s československou servilitou vůči Francii. Je v ní obrana dr. Beneše proti současným jeho demagogickým kritikům: právě on totiž nepatřil k obludným aparátům, které si rozparcelovaly československý stát a „odradily nejlepší úmysly“, k tomu typicky prvorepublikovému agrokapitálu, sociálmafii, atd. atd., k žádnému z těchto klanů, které se kryly Masarykovým jménem a nejméně deset let využívaly jeho senility a ochromení státu k prosazování svých nejnižších zájmů. Právě tito viníci sklerotičnosti státních struktur (z důvodů nikoli své podprůměrnosti, nýbrž zjištěnosti) jsou také první příčinou zanedbání obrany v kritických posledních le-

tech Masarykova prezidentování. Agrární klan je také prvním viníkem katastrofálního blbství vojenských špiček zejména starší generace – protože i do armády byli na směrodatná místa dosazováni jeho exponenti.

Dr. Beneš byl skutečně po celých dvacet let v neúprosném boji s partokracií i blbokracií; svou pozici zakládal na Masarykově kategorické podpoře a na své vlastní zakladatelské účasti u zrodu státu. A v tomto konfliktu s partajemi a blbokracií, která samozřejmě vyrůstala (a vyrůstá) z daného stavu politické kultury společnosti, používal metod, které zbývaly (jak on to viděl) tam, kde se nedostávalo občanství: zákulisních intrik, autoritativních rozhodnutí za zády veřejnosti – a blufování francouzskou silou, což samozřejmě na čecháčky působilo nejspolehlivěji. Toto je podstata politického mechanismu první republiky.

V třicátých letech pronikavě slábl Masarykův vliv v praktické politice. V agrární straně bylo koncem roku 1932 zatlačeno republikánské křídlo Udržalovo a zvítězila proněmecká orientace Beranova – ne z důvodů politických sympatií, takoveto ideální zájmy byly agrokapitálu vzdáleny, ale skutečně z důvodů nejnižších: pro ČSR byl výhodný vývoz zemědělských produktů do Německa, bez ohledu na režim; mezi slovenskými lůdaky rozhodoval Tuka, nejodpornější postava slovenské politiky; Henleinova strana byla nejsilnější v republice. Výsledek máme jednoznačný: všemi uznanými kritérii parlamentní demokracie měreno, strany *veřejně* usilující o dohodu s Hitlerovým Německem mají těsnou nadpoloviční většinu v parlamentě! – Toto je Benešův problém roku 1938, mnohem ještě závažnější než nepřiměřenost vojenské síly státu – ostatně týmiž okolnostmi zaviněná.

Kde zůstal lid údajně dychtivý boje? – Na to ať se čtenář zeptá publicistů, na něž já se obořuji, nikoli mne. Já mohu posloužit statistikou: „strany válečné“ (termín Bechyňův, 1938) získaly přízeň asi 20 % voličstva, čítaje v to německé sociální

demokraty povzbuzované Francií; jedna polovice tohoto podílu náležela komunistům a druhá, menší část, autentické pravici, československé národní demokracii. Kdybychom počítali optimisticky s tím, že se celá národně socialistická strana nalezne ve své někdejší sokolské a legionářské minulosti, dostaneme 30 %, a budeme-li superoptimisty, připočteme část lidovců, agrárníků, sociálních demokratů; tak se dopracujeme snad i 40 % voličů představujících onen „lid, který chtěl bojovat“, v žádném případě ale ne jejich většiny. Toto je ten důvod, proč Beneš intrikami obchází parlament, chce-li dosáhnout, aby kapitulace před Německem byla **nikoli úplná**, jak si to přáli jeho nepřátelé, ze svého blbství nebo zistnosti domácí agentura Hitlerovy psychologické války. A z těchto důvodů manipuluje i s vládou – jeho problémem vůbec nejsou „válečníci“ (jako ministr Ježek), ale totální kapitulanti, jichž je ve vládě té nebo oné vždy nejmíň polovina. Nevyklučuji a priori, že přání klást odpor Hitlerovi všemi prostředky mohlo mít podporu většiny českého národa nebo snad i Čechů a Slováků pospolu vzatých. Avšak jestliže tomu tak skutečně bylo (což již nikdy nikdo nebude moci spolehlivě prokázat), neměla tato vůle odpovídající výraz v existujících institucích a závazných normách politického zřízení, a jejich fungování bylo v naprosté dispozici partajních klanů (včetně samozřejmé povinnosti poslance hlasovat podle rozhodnutí partajního sekretariátu).

Za těchto okolností zajišťoval prezident vratkou, sociálně a politicky nespolehlivě podloženou převahu „francouzské“, protiněmecké a demokratické strany autoritou a vlivem Francie, nadsazovanou *blufováním*. Měl jinou cestu? – Postavil jsem se na jeho obranu proti těm, jimž by se hodil za obětního kozla, mám právo připomenout svůj dávný názor, že Benešovo řešení v dlouhodobé perspektivě spíše podlamovalo vyhranění československé občanské kultury – protože před odpovědnými lidmi zakrývalo velikost nebezpečí i přímo hrozící katastrofu pocházející z partokarcie a vlády blbství ve

státě, a tím podlamovalo občanskou aktivitu schopnou rozklad překonat. Jistě bych dal přednost volání na poplach! Dr. Beneš usiloval o okamžitá účelná řešení krátkým spojením, doufal, že blbové postupně vymřou a mezitím vyrostou nová generace, zrozená již ve svobodě a vzdělaná. Právě k tomu ho vedl Masaryk. Nevíme, jak by to bylo dopadlo, kdyby bylo republice dopřáno oněch padesáti let, o nichž mluvil Masaryk. Možná však, že bychom to spíše mohli obrátit: použitá technika nedovedla oněch nezbytných 50 let zajistit, nehledě na to, že vyrůstali blbové noví. Já bych však viděl jako nejvážnější problém jiný: použitou technikou se sice v dosti značné míře udržovala demokracie a většinou prosazovala osvícenost – ale pěstovala servilita.

A zde jsme u rozdílu v poměru k francouzskému spojenci, resp. protektorovi, jak jsme jej viděli ve srovnání s Polskem. Souvisí se situací vnitropolitickou. Patří k českému mýtu zdůrazňovat, jak byli Češi převýborní demokraté zejména ve srovnání se všemi svými východoevropskými sousedy. Režim maršála Piłsudského, pohrdaný Čechy, byl zván „sanací“, což znamená „ozdravení“: znamenal nezastřenou maršálovu autoritativní diktaturu opřenou hlavně o armádu, avšak s parlamentem, politickými stranami, a dokonce i opozicí. Ozdraven měl být stát, rozvrácený partokracií. – Neukazuje se, že nezastřená autoritativní vláda Piłsudského tu vlastně plní podobnou úlohu jako československý prezidentský absolutismus, zastíraný finesou založenou na blufování francouzskou mocí? Benešovo řešení je určitě elegantnější, ale má dva vážné nedostatky: jednak méně zatlačovalo klany a zajišťovalo stát, jednak si vynucovalo naprostou závislost na Francii, a v té atmosféře závislosti vychovávalo generaci, která měla republiku zachránit – protektor a servilita byly jí znovu přirozeností.

Vybírám jen jeden z mnoha dokumentů svědčících o této skutečnosti: odpověď československé vlády ze dne 20. září

1938 na ultimátum, které jí společně předkládají dva její spojenci, kteří zaujali pozici na straně jejího nepřítele. Začíná větou: „Vláda československá **děkuje** vládám britské a francouzské...“, a končí pro jistotu ještě jednou vyjádřením **upřímného díku**. (Ve zhruba stejné době např. polská vláda, požádána Brity o „vysvětlení“, odpovídá, že nevidí k tomu důvodu, poněvadž britská vláda rovněž nepředkládá Polsku žádná vysvětlení.) Kdo si přečte takovýto dokument (a mnohé jemu podobné, svědčící neomylně o určité základní situaci), bez ohledu na svou národnost nemůže se ubránit jistému zadostiučinění, že s tím, kdo ponížene ruku líže, bylo naloženo právě jako s prašivým psem.

Nechci se zastavit před zjištěním, na čem se zakládala síla argumentace demokratické, francouzské strany, její psychologická účinnost. Je to princip dobře známý z české obecní politiky i z národnostních tahanic za monarchie: co nám přijde levněji? Je skandální mluvit tak samozřejmě o „zradě“ Francie tváří v tvář obrovským francouzským vojenským výdajům a naprosté ležérnosti ČSR v poměru k její vlastní obraně po nejméně osm let před rokem 1936! Je za tím totiž vypočítavost: Francie nás ubrání! Že se jí do toho nechtělo, to je pak ta zrada. Partnerem ve vztahu k francouzské subretě (obraz autentický, 1939) je typický český Kecal, který počítá, co mu to vynese, a když nic, pak chytře vyhne se. Je to kalkulace nejenom na to, že Francouzi budou umírat za naše zájmy (což už samo o sobě je hnusné), ale dokonce i s tím, že nám obrana přijde levněji, že oni to za nás zaplatí! A uspokojení z toho je nejen v podvědomí, ale občas je i veřejně vyslovováno, beze všeho studu.

Pan Beuve-Méry byl totiž příliš šlechetný, aby postřehl českou a ovšem slovenskou vypočítavost: zmýlil se, když ji pokládal za naivitu. „Naše politika dnes musí být jediná. Držet se Francie a Anglie za šos jako klíštat[a] a nepustit je, i když se budou snažit vyklouznout,“ pravil Hodža na zasedání vlády

na jaře 1938 (dle Ježka). Mluví se tu o klíštatech, to proto, že estetika tehdejší doby a vrstvy se vyhýbala slovům označovaným za „sprostá“, což velmi usnadňovalo veřejné propagování sprostých myšlenek. Myslím, že mohu bez znásilnění historie přeložit onu formulaci do soudobé řeči: politikou „francouzské strany“ zkrátka bylo, že se bude držet Francie jako hovno košile a že nedovolí Francouzům z té české špíny se umýt. A za tím účelem se lícily pasti a sprádaly úžasně vypočtené intriky, ve kterých měli protektoři uváznout. Proto se ohromně propagovala všechna typicky francouzská rétorika a předstíralo se, že je jí věreno. Ale oni tak naivní nebyli, jenom si mnuli ruce, když slyšeli, jak se celá oficiální Francie dále a dále zavazuje, a tedy morálně hloub a hloub kompromituje pro případ, že se jí pak nebude chtít exponovat se za československé zájmy. Snaha Čechů zavázat si Francii, zmanipulovat ji, nedat se zbýt, *donutit Francouze k angažmá za české zájmy a sami se pak obratně z konfrontace vyvléct*, byla po Mnichově ve Francii známa. Je jedním z důvodů nechuti vůči Československu v pomnichovské Francii. Jestli přesto nepřevážilo rozhořčení a odpor, je to asi proto, že vyspělejší estetické cítění nedovolilo zapomenout na vlastní francouzské ztrapnění. Kecalové ten pocit nemají. Pokud se týče mne, jeví se mi dokonce i Daladier, potící se a rudnoucí studem při jednání v Mnichově, přese všechno daleko estetičtější než odporné lhaní a současně vyděračství básniček na téma „zrady zvon“.

Předpokladem opravdové demokracie je především dostatečné vědomí občanské svěbytnosti, které nezáleží ani na hospodářství, ani na sociologii, ale na kultuře, duchu národa. Úroveň občanství nebyla a není u Čechů vyšší než u jejich sousedů, nýbrž naopak; to souvisí s celými dějinami (po celá staletí byly politické elity polského či uherského státu daleko širší než česká) a vysvětluje to mimo jiné i vývoj po Mnichově a druhé světové válce. Jenomže na rozdíl od všech sousedů měli Češi už roku 1938 dějinami daleko víc vypěstě-

nou servilitu vůči cizímu protektoru a jeho vkusu - což právě bylo předpokladem finesy, instalace režimu na povrch zcela francouzského a také opravdu významné prvky demokracie francouzského typu uskutečňujícího. Kdežto naši sousedi od Estonců až po Bulhary šli každý svou cestou svébytnou, která byla těžší a nejednou krvavější, ale nebyla **kvazi**. To je ta pravda o domnělém ztraceném ráji první republiky, za kterou budu bezpochyby kamenován. Ale jestli si ji neuvědomíme a nedomyslíme důsledky, bude náš budoucí svobodný stát zase tak nepevný jako před rokem 1938.

ČSR usmíruje Hitlera

Nepřiměřenost vlastní vojenské síly tváří v tvář Hitlerově hrozbě a celková politická situace v Evropě i uvnitř země zadržela ČSR mezi appeasementské mocnosti, avšak s tím podstatným rozdílem, že po 13. 3. 1938 byla právě ona na řadě. Zbývala jí jediná naděje, typicky appeasementská, že se německá agrese obrátí jiným směrem; ale bylo jasné, že se toho nedá dosáhnout bez oběti z vlastního těla. Toto je jednoduchá základní pravda, jejíž konstatování vysvětluje celou československou oficiální politiku v roce 1938.

Překážkou tomuto prostému konstatování byl mýtus, který za žádnou cenu nechtěl dovolit právě tuto pravdu, a to kvůli zahraničněpolitickým zájmům ČSR.

Vysloveně appeasementská je reakce ČSR na anšlus: přinejmenším Kroftovo prohlášení v době rakouské krize, že ČSR nemíní mobilizovat, je osmělováním agresora ve chvíli jeho činu, nikoli jen ex post. Göringovu pochvalu za svůj postoj si ČSR zasloužila. Rakušané by měli všechny stejné důvody, jaké se domnívají mít Češi proti Francouzům, aby básnili o zradě zvonu na chrámu sv. Víta; poněvadž mají jinou senzibilitu

než Češi, spojují zradu s Masarykem a rokem 1918, což zkompromitovalo oprávněnost jejich výtky pro rok 1938.

Appeasementství je příčinou, proč si Československo nedovolilo vést ideologickou válku s Německem a nacismem pod heslem demokracie a lidských práv.

Thomas Mann prý jako první vyslovil větu, jež byla heslem demokratických Němců po anšlusu: ČSR je jedinou zemí, kde Němec žije svobodně. V ČSR žilo více než 3 miliony Němců. Nebylo v silách žádného republikánského vedení zabránit, aby se jejich část nebo většina přiklonila na stranu nacismu; výčitky v tomto směru nebyly by spravedlivé. K hajlujícímu henleinovskému stádu necítím ani nejmenší nostalgii. Znáám dobře materiály SD, a proto vím, že právě toto stádo bylo oporou a hnací silou nacistického fanatismu proti naší zemi po celou válku. Nemám také nic společného se svými krajany, kteří litují osudu tohoto stáda. Předmětem mého zájmu nejsou dnes tak často oplakávaní henleinovci, nýbrž dnes všeobecně zapomínání antinacističtí Sudetoněmci (občané ČSR) a Němci (emigranti) - první hrdinové svobody.

Demokratických Němců bylo prý u nás asi 400 000, tj. skoro 15 %. Nezapomínejme, že vyhraněný odpůrce představuje vždycky elitu, a tedy mešinu; nemůže být vážen proti celku, nýbrž jen proti aktivnímu jádru většiny. Při skutečné podpoře demokratických Němců, to znamená nikoli jen na úrovni nějaké dobročinnosti vůči obětem pronásledování, nýbrž při zcela jiné filozofii odporu proti nacismu, nemuselo být jeho vítězství mezi Sudetoněmci tak veliké. Tím by pozice ČSR byla daleko silnější jak uvnitř, tak mezinárodně, a kdyby byla stejně padla, mohl být její konec zdrojem síly pro budoucnost a naznačením skutečné alternativy k nacismu.

Německá sociální demokracie v ČSR byla účastna vládní koalice. Její zástupce ministr Czech byl právě v dubnu 1938 z vlády vytlačen přičiněním národní pravice: to byla poslední moudrost kapitánů československé demokracie!

Československá vláda **mocenskými prostředky** (cenzurou) prosadila výrazně nacionální (a nikoli obecně demokratický!) rámec konfliktu, jak si to přáli nacisté. Bylo **potlačováno** (jako vměšování se do vnitřních německých věcí) pravdivé informování o **nacismu** jako systému. Ačkoli vláda viděla, že konflikt je nevyhnutelný, nejenže neorganizovala psychologickou válku, ale přímo bránila popularizování protinacistických idejí. Rozhodla se k neideologickému konfliktu. Tak se ČSR sama zbavila jakýchkoli stoupenců v Německu (je charakteristické, že žádná skupina německého protinacistického odporu nevyhledává styk s ČSR, ač právě s ní vede Hitler dramatický konflikt!).

ČSR tu však měla nejenom **příležitost** danou tím, že byla také státem Němců, ale přímo povinnost vyplývající ze své základní ideje i ze své ústavy. Vždy se totiž hlásila k tomu, že sice nedává institucionální výraz sebeurčení sudetoněmeckého kmene, avšak že kategoricky zajišťuje práva každého občana jako jednotlivce, mj. i jeho právo na svobodnou volbu národnosti. Tuto svou zásadu ČSR v konfliktu s nacismem sama zradila v okamžiku, kdy přijala Hitlerem a Runcimannem vnucovanou podobu takzvaného národnostního vyrovnání: přijetím zásady, že henleinovci jsou jediným oprávněným mluvčím Sudetoněmců (a Hitler jediným mluvčím Německa) akceptovala **totalitní** ideu o národnosti jako jednom celku, jehož většinová strana diktuje menšině a každému jednotlivci jeho závazné povinnosti. Právě tuto myšlenku henleinovské požadavky od samého počátku prosazovaly a ustavičně rozvíjely, a prezident Beneš, jakmile jednou v tomto principu jen trochu ustoupil, byl bezbranný. Bylo věcí nikoli jen zřejmých taktických výhod, ale především zásad, aby byl s odvoláním na ústavní a demokratické principy, na ducha menšinových statutů atd., prostě odmítl jednat **pouze** s henleinovci a důsledně prosazoval rovnost německých stran, případně vyžadoval, aby se dohodli Sudetoněmci „mezi sebou“. Dokonce

mohl využít svých vynikajících schopností k intrikám a rozběsnit sudetské nacisty požadavkem, aby o menšinových státech jednali s německými Židy, kterých bylo v ČSR dost!

Jak máme věřit, že by nepostřehl výhody nejen taktické, ale možnost získat zcela novou, výhodnou pozici ve veřejném mínění Západu? – Vzdal se toho všeho a jednal proti principům právě proto, že za žádnou cenu nechtěl nacisty rozběsnit. Chtěl je totiž usmířit. A to platí samozřejmě o všech československých vládních stranách, o většině z nich v míře ještě větší než o něm.

Problém Židů odlišuje se od sudetoněmeckého jenom v tom, že tu není možno s jistotou tvrdit, že jde o vědomé rozhodnutí k appeasementu. Zblbnutí bunkry a starostmi, jak se tváří francouzský vyslanec, možná si českoslovenští šéfové vůbec nepovšimli, že synchronně s partií proti ČSR rozehrává Hitler brutální tažení proti Židovstvu. (Pro publicisty však není omluvy, že si toho nepovšimli ani oni!) Protižidovské tažení dostalo se do popředí právě anšlusem a dosáhlo pak svého prozatímního vrcholu „křišťálovou nocí“ (9. 11. 1938), ne náhodou vzápětí po Mnichovu. Jestliže v psychologické válce proti Československu se Hitler mohl dovolávat sudetoněmeckého práva na sebeurčení, v otázce židovské šlo o naprosto zřetelné zlámání veškerých principů lidských práv, jimiž se reklamovala již tehdejší Evropa.

Opakujeme, že anšlus rozhodl o pádu ČSR a že československým šéfům to bylo brzy jasné. Dále připomeňme, že ČSR měla k židovské otázce svůj vlastní důvěrný vztah. Její nejvýchodnější část, Podkarpatská Rus, byla součástí historického Jidišlandu s početnou a souvislou židovskou diasporou, kde také vznikla sionistická idea. ČSR vyšla vstříc sionistickému hnutí tím, že jako jedna z prvních států oficiálně uznala existenci židovského národa. Židé, ať stoupcem sionismu či jeho odpůrci, byli vždy sloupem československého státu, např. na Podkarpatsku. Byla to a zůstává jedna z nejlepších tradic

předmnichovské republiky. Nacisté psali o ČSR nenávisťně jako o „zemi zaslíbené“ Židů. Československo mělo nejméně stejnou odpovědnost před svými Židy jako Francie před svým spojencem ČSR. Jak jí dostalo? A jak využilo toho, že současně s akcí proti němu byl týměž nepřítelem rozvíjen i útok proti někomu jinému?

Z podnětu prezidenta Roosevelta se v červenci 1938 (!) konala v Evianu konference 35 států, která měla pomoci řešit problém židovských uprchlíků z Německa a Rakouska. Přijala oficiální deklaraci Francie, že žádný z účastníků „neupírá německé vládě absolutní právo užít vůči některým ze svých příslušníků opatření spadající do její suverenity“. Právě tato deklarace, a ovšem Mnichov, daly Hitlerovi volnou ruku ke „křišťálové noci“. Jakou cenu mají všechny srdceryvné české vzdechy, že se Francouzům nechtělo jít umírat do boje za hranici Čech, tváří v tvář této deklaraci negující celá staletí evropské cesty k pojmu lidských práv?

Co mělo učinit Československo? „Státy se udržují těmi ideály, které je zrodily“! Tato studie však nechce pojednávat o tom, co mělo být: poukazují na *katastrofální* stav našeho politického myšlení, projevující se v tom, že autoři zpitomělí mýtem pořád vyžadují nesmyslnou střelbu a ignorují věci mnohem zásadnější.

Benešův plán pro každý případ

„Půjdeme-li sami proti vůli západní Evropy do války hned a Sověti půjdou s námi, je jisto, že to bude válka s Němcem na jednu frontu, v níž by pravděpodobně Polsko, Maďarsko a jiní šli proti nám. Odložíme-li válku – třeba za hrozných našich obětí –, je stejně *jisto*, že Hitler půjde proti Polsku, a *velmi pravděpodobno*, že západní Evropa bude musit

hned s Polskem jít proti Německu. Tím bude hned od počátku dvojfrontová válka, v níž my budeme v každém případě a do níž se Sovětský svaz ... dříve nebo později ... dostat musí... To pak pro nás bude znamenat nejpravděpodobnější vítězství. Za těch okolností je lépe zatnout zuby, přinést oběti a čekat...“ To jsou Benešova slova z roku 1943 nebo 1944. Později k nim dodal: „Upozorňuji, že tuto tezi nevykládám nyní, ex post, v roce 1945. Vyložil jsem ji svým přátelům již v září 1938, hájil jsem ji v roce 1939 a po celou další dobu války.“

Dr. Beneš má pravdu. Každý slušný historik ví a oceňuje, že dr. Beneš ve svých pamětech nelže. Já k tomu ještě dodávám, že Beneš současně vždy šetří zájmy státu, jak on je vidí, že dokáže obé inteligentně spojit. Soudí-li, že státní zájem prozatím nedovoluje pravdu říci, neváhá to otevřeně konstatovat a pak na tom vytrvat, byť to i bylo zneužíváno jeho osobními nepřáteli. Jindy, když jako vysoký představitel státu nemůže říci vše naplno, dokáže volit formulace, které nepoškozují stát a zároveň říkají celou pravdu historikovi, který ji bude umět vyčíst. Myslím, že věděl, které jsou to dvě zásady pro užívání memoárů, jimž se každý historik učí na začátku svého odborného studia: vážít nejprve dobu, kdy jsou memoáry psány, a poté pozici a zájem jejich autora. Historik, který jedná podle těchto elementárních zásad, nalezne ve slovech dr. Beneše jeho pravdu celou. Dr. Beneš nenese vinu za úpadek naší kultury nejen politické, který se projevuje ani ne tak v tom, že historizující publicisté neznají základní zásady historikovy práce, ale hlavně jejich arogancí, s níž výsledky práce historiků přehlížejí.

V Benešových formulacích porůznu v jeho spisech je vskutku obsažen *celý* jeho kdysi proslulý „plán pro každý případ“ – alespoň pro toho, kdo ho umí vyčíst. Za těchto okolností pozůstává historikův úkol v tom, aby Benešovu myšlenku vyloupl z jeho někdy příliš diplomatických formulací a aby upozornil na souvislosti, které byly dr. Benešovi nepo-

chybně známy, které tvoří komplex jeho orientace buď v době, na niž vzpomíná, anebo v době, kdy píše.

„V roce 1938, před Mnichovem i po Mnichově, jsem s jistotou očekával, že válka by byla oddálena kapitulací západních velmocí v Mnichově [!formulace! J. T.] jen na několik měsíců – tehdy jsem soudil nejdéle na šest až osm. Počítal jsem určitě s Hitlerovým útokem na Beckovo Polsko a s rychlou polskou porážkou, ale při tom zároveň jsem očekával rozpoutání evropské války... Chtěl jsem, aby se pak v této chvíli Československo znovu přidalo na stranu Francie, Anglie a Polska – jak jsem to hned v září 1939 já sám s našimi tehdejšími silami ve Francii a v Anglii učinil ... pokládal jsem ... z hlediska konečného výsledku války za krajně nebezpečné pro nás i pro Sovětský svaz začít válku s Německem, v níž by bylo šlo o všechno, *jen na jedné frontě*.“

Zde ovšem musím přiznat, že moje tvrzení o ČSR jako appeasementské mocnosti by vyvolalo Benešův kategorický odpor. Tvrzení, že ČSR se nikdy nesnížila k appeasementu, patří k Benešovým hlavním tezím a je i jeho velkou životní hrdostí. Považuji své tři argumenty z minulé kapitoly za dostatečně průkazné. A doufám, že rozpor přivede čtenáře k úvaze nad obsahem pojmu: kde je hranice appeasementství? Podle dr. Beneše je totiž různá pro různé země, a pro Československo jako malý a ohrožený stát je jinde než pro jiné.²⁴ V tom je podstata Benešovy státnické činnosti vůbec.

Beneš byl celým založením člověk aktivní. Mluví-li Patočka o jeho „žalostném zhroucení“, shledávám jako přiměřenou odpověď, abych to nazval **pomluvou**. Nalézáme-li v roce 1938

24/ Za anšlusu byla tato zásada výslovně formulována: „Při praktické pasivnosti Západu přirozeně nějaké naše zakročení nepřichází vůbec v úvahu ... prohlášíme, že my nejsme přímo dotčeni, že je to věc Berlína a Vídne.“ Kroftův telegram vyslanectvím z 12. 3. 1938, *Nové dokumenty k historii Mnichova*, Praha 1958, str. 89.

tolik paralel s typickým českým jednáním v jiných situacích a dobách, musíme říci, že bezmocnou pasivitu Dubčekovu a čekání, až se předře provaz s Damoklovým mečem, do jednání Benešova přenášet nesmíme!

Prvním předpokladem Benešova jednání je pevné přesvědčení, že musí dojít k válce. Jeho tvrzení, že si tím byl naprosto jist, jsou pravdivá. V tom skutečně nikdy nezakolísal. A není to maličkost, stačí jen pátrat, kolik takových státníků bylo v Evropě. Založit celou kalkulaci na stoprocentním předpokladu nevyhnutelné války a na její žádoucnosti je úžasné riziko. Není-li už toto samo kritikem oceněno jako neobyčejná odvaha, není kritik spravedlivý.

Druhý předpoklad: jistota o německé porážce, a to zdrcující, a o tom, že na válku strašně doplatí každý, kdo se s Německem spřáhne. Benešova varování v tomto smyslu jsou autentická. Zde ani nemusíme chodit po Evropě, stačí si probrat nejpatečnější české demokraty včetně Benešových politických přátel, kteří po Mnichově psali, že je nutné „s vlky výt“.

Ve třetím prvku úvahy je celý problém: je to představa „westfálského míru“. Vítězství protiněmecké koalice nemusí být automaticky také vítězstvím Československa. Konečná porážka Německa je nepochybná, ale dojde-li předtím k příliš drtivé porážce ČSR, může mít trvalé následky. Nehledě na věcnou správnost úvahy bez ohledu na historické paralely je vcelku dost přirozené, že se tato myšlenka objevila. Souvisí přece s Masarykovým historizujícím zdůvodňováním české politiky. Není ani původní Benešova (např. K. Čapek píše o Švehlově obsesi budoucím „westfálským mírem“ již ve dvacátých letech). Beneš znal německou ideu pro válku na dvou frontách, bylo mu jasné, že Německo nejprve soustředí **všechny** síly proti ČSR i v případě války po boku Francie; věděl, že Německo bude usilovat o bleskové řešení. Výsledek mu byl zřejmý.

Tento problém ČSR, zcela specifický, v němž je sama a v němž jsou její zájmy zčásti dokonce i protichůdné zájmům jejích spojenců, jí dává mravní oprávnění a současně i povinnost zařídit se tak, aby tomuto nebezpečí dokázala čelit. To je východiskem toho, čemu já říkám „československý appeasement“, kterýžto termín by Beneš nestrpěl.

Jsem si jist, že prezidentovi bylo po anšlusu jasné, že izolovaná vojenská obrana země za daných poměrů musela by skončit debaklem.²⁵ Domnívám se (ačkoli zde jsem opatrnější), že tak soudil i o vojenské obraně po boku Francie a Británie. Řekl bych, že si byl vědom neudržitelnosti opevněné linie (tedy i hranic) a na druhé straně praktické neproveditelnosti předpokládaného ústupového manévru, dokonce i v případě, že by do války vstoupila Francie. Věděl přece, že Francie nemá žádné útočné jednotky! Její rozhodnutí stavět Maginotovu linii bylo rozhodnutím k defenzivě, což prostě nebylo možno nevidět. I kdyby prezident nevěděl o návrhu de Gaullově a jeho nezdaru, nemohl nevědět o snaze Paula Reynauda a o jeho porážce. Německá opevnění na Rýně byla všeobecně přeceňována z obou stran, z německé strany samozřejmě s cílem bluffovat. Není to tedy jen usuzování ex post, na základě toho, co se pak skutečně stalo v roce 1939 (že Polsko vykrvácelo, aniž by mu Francie jakkoli prakticky pomohla na Rýně). Francouzští vojenští činitelé už tehdy otevřeně říkali, že německým obsazením Porýní ztratila Francie praktickou možnost vojenského zásahu ve střední Evropě, protože není schopna zaútočit přes Rýn.

Zde máme také prosté vysvětlení zajímavého faktu, že v autentických materiálech nenalzáme Benešovy obavy z bolševizace ČSR v případě války v koalici se Sověty. Jeho postoj v této věci, to není ani strach, ale prostě **nezájem**.

25/ Viz shora stanoviska generálů Krejčího a Husárka (Krejčí byl Benešovým spojencem v armádě).

Zásah SSSR by v každém případě nastal teprve **po debaklu** československé branné moci; neřešil Benešův problém, nezajímal ho!! A nebyla by to válka o Československo s Německem, byla by to válka SSSR o jeho vlastní zájmy, a ta by přímo ohrožovala jeho, Benešovu koncepci právě v tom, kde on viděl pro ČSR východisko. Právě to zřetelně čteme v citátech v úvodu této kapitoly.

Zásah SSSR s sebou přinášel velké riziko, spíše pravděpodobnost, že Polsko bude strženo do války proti SSSR, a tedy na straně Německa. Dr. Beneš pojal ideu v podstatě appeasementskou (v **mém** smyslu): obrátit útok Německa proti Polsku, pokud možno ještě před konečným obsazením celé ČSR, tj. i za cenu dočasného a kompromisního uspokojení německých územních požadavků. Toto lze číst z mnoha jeho textů, např. mezi řádky shora citovanými.

Tuto snahu bych spojoval s Benešovou vlastně nejvýznamnější politickou ideou, která je dnes málo známa (protože ti, kdo si ho váží, ho nechtějí před národem kompromitovat něčím, co se **dnešnímu** vkusu příčí). Je to jeho „slovanský blok“, jehož jádrem měl být trojúhelník ČSR – SSSR – Polsko. Musím samozřejmě říci, že výslovná formulace této myšlenky patří až do roku 1940; objevuje se v Benešových rozhovorech s gen. Sikorským o československo-polské konfederaci a rozvinuta a zdůvodněna je v jeho díle z roku 1943 *Úvahy o slovanství* (z níž jsou nahoře uvedené citáty); mezinárodněprávně ji Beneš prosadil do československo-sovětské smlouvy z roku 1943. Celá pravda je totiž ta, že Beneš je architektem pozdějšího sovětského bloku. Koho to pobuřuje, ať si uvědomí, že staré Rusko ani SSSR na rozdíl od jiných velmocí vůbec neznaly satelitní systém a každou zemi, která se ocitla v jeho orbitě, přeměňovaly na svou gubernii. Tak jednal Stalin ještě roku 1940 – ale v roce 1944 pojednou založil vlastní satelitní systém, poprvé v ruských dějinách. Je na tom Benešův podíl, vina nebo zásluha. Než se ochotní soudci dají do

díla, ať si ještě uvědomí, že např. Husák tehdy s celou svou partají vyznával oficiální program „za sovětské Slovensko“, že podobnou lákavou příležitostí neměl Stalin např. ani v Litvě 1940 a že základem toho, čemu se říká „duch Jalty“, je prostě nevyvážitelná vojenská převaha SSSR ve střední Evropě, která Stalinovi umožňovala diktovat.

V roce 1938 má Benešova evidentní snaha zatáhnout Polsko do války za cíl nikoli zničení Polska, ale jeho pevné a trvalé začlenění do protiněmecké fronty. Z hlediska praktické politiky je to odpověď na polsko-německý pakt z roku 1934, jímž Polsko obrátilo směr německé agrese od sebe na jihovýchod. Ale cíl tu není jen prakticko-politický. Východní blok, obdobný západnímu bloku franko-britskému (podporovanému USA) a mocensky s ním srovnatelný, je pro budoucnost jedinou naší prevencí proti budoucímu „westfálskému míru“, poněvadž, **na rozdíl od západního bloku**, má svůj vlastní zcela zřetelný objektivní i vědomý zájem na naší zemi jako své součásti. To je v konečné podobě a dosahu Benešův Velký plán – a kdo chce Beneše soudit, musí nejprve vyvrátit tento plán a jeho předpoklady. Mezi nimi také tezi, že nebezpečí zařazení Polska do války na straně Německa svými důsledky („z hlediska Evropy, ba humanity samé“, řekl by Palacký) převažovalo jakkoli velikou katastrofu ČSR.²⁶

Z tohoto hlediska stávají se rázem pochopitelnými Benešovy kroky, z nichž kdysi před čtyřiceti lety dělala velezradu „naše historiografie“ a které teď občas slouží za senzaci „našemu exilu“. Je to např. tajné posláné, svěřené v září ministru Nečasovi v Paříži, aby za zády československého vyslance a v největší důvěrnosti inspiroval franko-britský návrh, k je-

26/ České úvahy „zda jsme se roku 1938 měli bránit“ mají obdobu v problému, občas se vyskytující v polském samizdatu, zda by pro Polsko 1939 nebylo výhodnější bojovat po boku nacistů proti Sovětům. (Výrazná odlišnost viditelná i na produktech odpadových!)

hož přijetí má být pak donucen Hitler (a ovšem i Československo). Zakládal se na odstoupení části československého území (snad 6 tisíc km²) Německu s podmínkou, že na ně Hitler přijme dalších půldruha až dva miliony henleinovců a že naopak do zbývajících německého území v ČSR budou přesídlení sudetoněmečtí Židé a demokraté. Podobně se prezident, takový zkušený diplomat, dopustil lapsu v rozmluvě s francouzským vyslancem de Lacroixem, připomínaje, že v roce 1919 se uvažovalo o připojení německých okresů Čech k Německu – právě tato rozmluva pak po Mnichovu posloužila ve Francii k rozsáhlé difamacii Benešově, že prý přece sám připouštěl, či dokonce inspiroval možnost odstoupení Sudet.

Zásadně bychom se ovšem měli ptát nejprve na to, co je vlastně v meritu antidemokratického na těchto nápaděch. Ocenil bych na nich neobyčejně, že neodepisují sudetské Židy a demokraty, a naopak projevují zřetelné vědomí povinnosti k nim! Zbavit se zfanatizovaných henleinovců by bylo ohromnou výhrou pro stát, a pokud se jedná o území, stačí jen říci, že od chvíle sudetoněmeckého povstání už pořádkové jednotky nedokázaly opanovat např. okresy Aš a Cheb, takže problém byl tak jako tak otevřený a musel být řešen. V meritu nebylo ani porušení demokracie, ani zrada státu. Fla-grantní porušení ústavy bylo ovšem v metodě autokratické intriky za zády všech. Jenomže právě v tom je všechno, celý problém vládnutí ve státě československém.

Protože byla ČSR na řadě jako Hitlerova oběť, protože nebyla schopna vlastními silami agrese ani odvrátit, ani do potřebné míry zdržet a protože nebyla naděje na účinnou a včasnou pomoc schopnou debaklu zabránit, zbývalo jediné: pokusit se o kompromis na základě částečného uspokojení agresora. Jestliže se za sebevětší cenu podaří nevykrváčet a udržet stát, vyhrát čas, než se obrátí agrese proti Polsku, máme vyhráno všechno: uchovali jsme své síly, a dokonce vel-

mi výhodně získali i mravní legitimaci. Částečné uspokojení agresora znamená vydat mu část území a přetahovat se s ním, zda při své příští agresi bude či nebude ohrožen z československého území a československou armádou; slib budoucí neutrality by bylo výhodné vyměnit za mezinárodní garanci nových československých hranic; kdyby se přitom podařilo dosáhnout i britské garance, byla by to dokonce výhra, nepodařilo se to v Locarnu 1925. Právě to je pak cíl, o nějž prezident usiluje, mimo jiné také vojenskými cvičeními: vydat území (na němž se stejně už vládnout nedá); dosáhnout zmenšení počtu nacistů uvnitř státu, britské garance nových hranic a jakési neutralizace zbylého státu; uchovat nedotčené vlastní síly - a vyčkat potom nové krize, k níž dojde nejspíše v souvislosti s Gdaňskem, Horním Slezskem nebo Klaipédou. Plán měl však jednu vadu, a to rozhodující: pro Hitlera vůbec nebyl atraktivní. Všechno, co Beneš podnikal, aby Hitlera přiměl přistoupit na tento kompromis, chápal Hitler jako Benešovu zdržovací taktiku: to jest zcela správně jako součást jeho úsilí vyhrát čas. To bylo Hitlerovi tím nesnesitelnější, že on musel dosáhnout rychlého a naprostého úspěchu, jestli neměl prohrát. Západ Beneše zradil v tom, že místo toho, aby mu „vnutil“ před očima světa i domácí veřejnosti kompromis s Hitlerem, vnutil mu téměř kapitulaci, a to bez účasti na jednání. Toto je „mnichovská zrada“ v **autentických**, dobových výrociích Benešových, a každý se pečlivou četbou **dobových** dokumentů může přesvědčit o rozdílu mezi „zradou“ v tomto smyslu Benešově, „zradou“ v pojetí vojáků a básníků a „zradou“ v pojetí „naší historiografie“ potažmo „našeho exilu“. K dobru dr. Benešovi ještě poznamenávám, že později za svého života z důvodu státního zájmu nemohl o tomto svém plánu naplno mluvit: bylo-li obnovení předmnichovských hranic jedním ze základních válečných cílů Československa, nemohl přijít s tím, že je on sám zpochybnil; a přesto každému, kdo si dá práci pečlivě číst, tento plán prozrazuje.

Mýtus jako zbraň psychologické války

Jak předejít nebezpečí westfálského míru? Švehla říkal, že jen dokonalá celonárodní jednota může nás před ním zachránit. Prezident Beneš však vidí právě v letech 1935-1938 československou společnost hluboce rozdělenou, a to právě v otázkách poměru k Německu a v postoji ke zbrojení a armádě.

Zde musím zdůraznit, že pro vystižení tohoto Benešova problému nepostačí citáty z jeho spisů. Nedostatek Benešových zaznamenaných výroků však nevyvrací mou argumentaci, protože problém je dostatečně viditelný objektivně.

Prezident má i v roce 1938 stále před sebou ten konkrétní lid v podobě málo výrazné masy, ovládané partajními sekretariáty, a parlamentu, v němž má protiněmecká, rezistentní politika jen slabou většinu, dosahovanou nadto jen nadhodnocováním moci Francie. Sotva skončil boj o zavedení dvouleté všeobecné vojenské služby a prosadila se stavba opevnění, vznikla další krize (ovšemže opět skrytá!): jakmile byla v roce 1937 postavena první opevnění, ukázalo se, že k jejich mírovému udržování nestačí mírové počty vojska. Hlavní štáb naléhavě žádal o prodloužení vojenské služby na tři roky - ale s tímto požadavkem vůbec nebylo možno předstoupit před parlament! Přitom se aktivizovala hitlevská pátá kolona, nejprve terorem proti německým demokratům. Situace se stávala neudržitelnou normálními prostředky - vojáci ji vyřešili typicky po benešovsku: začali se **svým** blufováním, v květnu si vynutili částečnou mobilizaci, o níž je tolik sporů mezi historiky: toto je její racionalita. To je konkrétní realita roku 1938 a „lidu, jenž chtěl bojovat“!

Konkrétní československý lid léta 1938 si naprosto nepřeje válku, a pokud politické **menšiny** mají nějaké válečné náklady, zakládají se na úplně nesprávných představách jednak

o mezinárodní situaci, jednak o kvalitě německé armády, jednak o schopnostech vlastního vojska. V tom jediné měla výsledek dvouletá stavba opevnění: vyvolala falešný dojem, že „dali jsme si (dost) na zbraně“. Každé byt jen zběžné přihlídnutí k dobové propagandě okamžitě ukáže, že myšlenka „ubrání republiku“ se objevuje ve všech verzích **jedině** ve smyslu obrany v alianci, a kritičtější pozorovatel najde dost důkazů k tvrzení, že i propaganda hrála s podvědomou kalkulací, že aliance tu republiku ubrání jaksí místo nás. Myšlenka osamělé obrany republiky se objevuje nanejvýš jako bombastická fráze mladočeského stylu, také není dále vysvětlována ani zdůvodňována. Střetnutí takovýchto iluzí s drastickou realitou muselo vyvolat krizi z deziluze i uvnitř rozhodné válečné menšiny. Jsou známy předchozí podobné situace a jejich důsledky, např. z první světové války. Prezident Beneš si je uvědomoval velmi dobře právě tenkrát. Z **toho** má opravdový strach. Nikoli z Hitlera, nikoli z nějakých ex post vysněných pučistických generálů (kteří se s ním přicházejí o tom „pučit!“ a vůbec už ne z domněle válkychtivých mas. Zde máme odpověď na otázky, s nimiž jsme se setkali na začátku této studie.

Hlavní důvod, proč se všechno barví na růžovo, je prostě strach, že po poznání pravého stavu věcí se veškerý „lid“ zhroutlí. Prezident, jak již řečeno, nemínil svůj lid vést na porážku, ale dobře cítí, že situace je ještě vážnější – že *jde o to, zda psychické síly toho lidu budou stačit na plán, který si on předsevzal a který zahrnuje na samém začátku velmi ošklivý ústup a potom vytrvalou věrnost principům nezávislého a demokratického státu. Tohoto se prezident bojí a zde vidí daleko větší riziko pro svůj plán než v možné mýlce v odhadu dalšího vývoje evropské situace. Bohužel si neuvědomil, že společnost, která nemá morální síly nazbyt, může být náhlým střetnutím s realitou, kterou on zamlčuje, vystavena zátěži pro ni zcela neúměrné; že vzniká nebezpečí, že pozná-*

ní skutečnosti zlomí tomu nepřivklému národu páteř, že v tom je nejchoulostivější otázka budoucnosti.²⁷

Zbytečno, když publicisté ironizují Benešovo uspokojení ex post, že postup národa a armády za Mnichova bude zdrojem mravní síly, krásnou tradicí atd. Beneš i zde jako tolikrát sice operuje s propagandistickou polopravdou, manipuluje svými současníky (chceme-li, řekněme tomu, že šetří zájem státu v dané chvíli), ale říká alespoň nepřímou pravdu historikovi.

V tomto případě mu říká pravdu o tom, jak si oddechl, když se vyhnul těžké mravní krizi celé společnosti, která by musela nastat po střetnutí s realitou, v důsledku nedostatečné psychologické připravenosti na válku, až by vyšla najevo nejednota v postoji k ní, až by promluvily politické klany toužící po dohodě s Německem a ovládající skoro polovinu českých voličů a více než polovinu slovenských – ty partaje, které od chvíle anšlusu takticky mlčely a čekaly, až jim ovoce spadne do klína, aniž by se kompromitovaly. Prezident mluví ze svého hlediska pravdu, když tak vysoce oceňuje, že vojenská cvičení a vůbec celé aranžmá skutečně demonstrovalo jednotu alespoň českého, příp. i slovenského národa za stát a demokracii. Beneš si tehdy na podzim 1939 myslel, že se to nakonec dobře zvládlo, přese všechnu „zradu“ Západu, a že vcelku všechny základní prvky pro uskutečnění jeho plánu

27/ Prezident Beneš měl také za sebou typické trauma českého činitele, zkušenost ze zhroucení českého antirakušanství a antimilitarismu pod dojmem prvních válečných úspěchů Německa v letech 1915–1916. Cítil, že národ není duchovně připraven na tragédii opravdovou, a bál se, zda by ji snesl bez morálního zhroucení. Domnívám se, že i to bylo motivem jeho jednání v roce 1938, zejména že to ho vedlo k zdrženlivosti v psychologické válce. Nepíše o tom nikde – z týchž důvodů, proč o tom nepíší ani jiní, z týchž důvodů, proč se nepíše např. o tom, jak Češi „chtěli bojovat“ za Protektorátu. Co je jisté: Beneš, který až do 18. září zatajoval skutečnou situaci kritického ohrožení státu, nejednal zásadně jinak než předtím Masaryk, když původní kritiku české společnosti zaměnil pohádkou, než předtím Neruda, jenž již před Masarykem učinil totéž..., než žádá česká společenská smlouva!

jsou zachovány, nehledě ovšem na osobní pád, který pravděpodobně považoval za definitivní.

A zde je východisko a státní (či národní) *raisona* mnichovského mýtu ve chvíli jeho vzniku: především tu byl s velikou elegancí rozřešen problém vnitřní: nekonal se debakl, nenastaly jeho důsledky, to znamená především mravní, nerozdělil se národ, nevzniklo mravní trauma ze snadného zhroucení, které by muselo být těžké a dlouhodobé. **Chtěli** jsme prostě bojovat a nemůžeme za to, atd... Nepřehlédněme, že toto „chtěli jsme, ale nebylo nám to umožněno“ je otevřené všem: dává satisfakci těm, kdo opravdu chtěli, a zejména alibi pro většinu těch, kteří si oddechli – takže vlastně národ skvěle sjednocuje, bez nějakých traumat a na zásadě, kterou musí zastávat každý stát. (Nebylo každému národu dopřáno takových bezbolestných řešení!) Mýtus zajišťuje národ vnitřně proti nebezpečí westfálského míru.

Ale současně je skvělou zbraní Československa v psychologické válce v celém světě!

Mnichov radikálně změnil pozici Československa ve světovém veřejném mínění, které bylo pod vlivem dvaceti let pacifismu a politiky *appeasementství*. Československo nedokázalo včas a účinně čelit Hitlerově psychologické válce. Ale vzápětí po nacistickém úspěchu v prvním kole si získalo ohromnou autoritu v demokratickém světě. Bylo to v první řadě díky prozíravosti Benešova plánu, vývoj mu dal brzy za pravdu. A v té perspektivě se zhodnotilo, že ČSR přijala mnichovský diktát. Získali jsme si totiž pozici těch, kdo byli Hitlerovi (jakoby) prvním nepřitelem, celému světu bylo náležitě dramaticky předvedeno, jak jsme sice úžasně „chtěli bojovat“, ale jak jsme se toho vzdali (údajně) s ohledem na druhé – a to bylo ovšem právě to, co na tehdejší veřejné mínění nejvíce působilo. Náležitě bylo zdůrazňováno, že takový (údajný) ohled na mezinárodní společenství snad vůbec nemá ve světě obdoby (podobně jako je jedinečná naše záliba

v míru, demokracii a humanismu...). Vzdali jsme se samozřejmě jen po úporném rozhodování a s úžasným slzením.

Toto jsou tedy původní okolnosti, tvůrce a *raisona* našeho mýtu. Státní *raisona*, nikoliv prezidentská! V této podobě byl mýtus již v době druhé světové války, ba dokonce již před ní (Benešovy přednášky v USA) význačným nástrojem československé psychologické války proti Německu. Je to neodbytné zdůrazňování mravního nároku ČSR, které bylo velmi působivé již před 15. březnem 1939 a poté ještě daleko více. Vedle československých vojenských jednotek, atentátu na Heydricha a Lidic byl mnichovský mýtus v této podobě neodbytného mravního nároku nejdůležitější zbraní z arzenálu československé psychologické války. Těmito prostředky dosáhla ČSR svých základních válečných cílů, mezi nimi obnovení (západních) předmnichovských hranic, a také definitivní rozhodnutí ve staletém vnitřním zápase o české země – vystěhování Sudetoněmců.

Abychom pochopili ve všech souvislostech vnitronárodní funkci mýtu, musíme si být vědomi dvou typických rysů Benešových, jak vyznačují jeho osobnost od počátku. Za prvé, nikdy nebyl kritikem české společnosti ani v tom dosti oportunistickém a polovičatém smyslu Masarykově. (Případně se na příběhu Masarykově naučil, že kritik je z národa vylučován, avšak jakmile se naučí vyprávět pohádky dle současného vkusu, stává se uznávaným Prorokem.) Beneš považuje vždy za potřebné připomenout mnohé, co se mu jeví hezké české, aby se pak zaobaleně a „optimisticky“ zmínil o něčem dalším, o čem sám ví, že je to skutečnost katastrofální. Za druhé, Beneš se za Velké války naučil metodě, které já říkám „suponování“ a kterou by bylo možno formulovat např. takto: „Jednání sugerující existenci žádoucích, avšak neexistujících skutečností za některých okolností vede k tomu, že žádoucí skutečnosti budou předpokládány i jinými a nakonec opravdu vzniknou.“

Dr. Beneš byl prostě ve své civilní, ale zřetelné lásce k českému národu upřímně přesvědčen (v duchu tradice českého obrození, duchu Balbínově, Jungmannově a Riegrově), že o mravních slabostech národa se prostě nemluví, protože tím by byly prohlubovány. Nemilosrdnou společenskou kritiku považoval přinejmenším za znak „nevyrovnanosti“, nezralosti svého autora, jestli ne rovnou za činnost rozkladnou. Svou metodu suponování chtěl aplikovat i na formování žádoucí mravní tváře svého národa. Toto je vnitřní motivace mýtu o národu, který úžasně chtěl bojovat.

Místo všech komentářů raději věcně připomenu, že prezident považoval mýtus vytvořený za své asistence a ze svého podnětu za velmi potřebný i po válce, a to i tenkrát, když by pravda byla stavěla jeho samého do příznivějšího světla. Dával skutečně přednost zájmům státu, jak on je viděl, před svým zájmem osobním, to jest i před zájmem své plné satisfakce. V projevu při zahájení Prozatímního národního shromáždění 28. října 1945 rovnou řekl, že státní zájem vyžaduje, aby nebylo prozatím veřejnosti předloženo vše, především z důvodů mezinárodních. Tu měl nepochybně na mysli očekávaná jednání o mírových smlouvách s Německem a jeho satelity: nemínil samozřejmě zeslabovat skvělou pozici, kterou si ČSR vydobyla obratně vedenou psychologickou válkou. Nicméně pamatujme, že v té době už pravá opozice („prchalovci“) a na druhé straně i někteří komunisté jakoby na vlastní pěst na prezidenta útočili, opírajíce se přitom právě o jím stvořený mýtus (začal dostávat podobu „všechn lid chtěl bojovat – kromě Beneše“). Prezident se nedal svést, nebránil se: domníval se, ve stylu svého jednání, že národu je i z vnitřních důvodů třeba sjednocujícího mýtu. A v tom, co v té době připravil k pozdější publikaci, řekl pravdu o skutečné psychologické a mravní připravenosti ČSR k válce v roce 1938 jen nanejvýš opatrně, tak, aby nepoškodila mýtus.

Kdo koho zradil?

Prezidentův „plán pro každý případ“ měl bohužel svou Achillovu patu, která se ukázala hned vzápětí. Nemluví se o ní, poněvadž to nedovoluje mýtus – který by tím byl vyvrácen z kořene.

Nejlépe nás k ní dovede zase pan Le Goyet. Jak to bylo s těmi československými tanky, které podle něj rozsévaly hrůzu po Evropě v letech 1939–1941, a jak to možno sladit s údaji, které uvádí plk. Hyndrák na základě dokumentů československého hlavního velitelství?

I zde máme k dispozici detailní statistiky C. J. Müllera. V období rozhodujících vítězství Německa na Západě počátkem roku 1940 měly německé tankové divize 10 % svých tanků z Československa a po reorganizaci německého pozemního vojska koncem léta 1940 a počátkem roku 1941 bylo 5 pancéřových divizí (z celkového počtu 20) vyzbrojeno československým materiálem. Kromě toho bylo ukořistěnými československými zbraněmi vyzbrojeno 15 pěších divizí z 50 nově vytvořených v roce 1939. To však nevystihuje celkovou hodnotu československé kořisti, protože Německo, donuceno k tomu nedostatkem surovin, prodávalo československé zbraně do SSSR (v období spojení), Finska, Švédska a Jugoslávie. O podílu výbroje československého původu ve výbroji satelitních armád zejména na východní frontě a v bojích na Balkáně nemáme zatím žádná data.

Jak si máme vysvětlit rozpor mezi údaji Hyndráka a Müllera? – Vysvětlení je prosté, velmi české: tento materiál, a zejména právě tanky, **nebyly totiž ještě** k dispozici v době záříjové mobilizace (tehdy byly pouze v prototypch nebo plánech), ale byly již k použití proti Polsku o rok později. To je tedy další důsledek toho, že byla zmeškána rozhodující doba po Hitlerově příchodu k moci.

Teprve po konstatování této skutečnosti vidíme českého

nahého v celé jeho nevalné kráse. Vidíme tu **opravdové** trauma, které je tak pečlivě přikrýváno mýtem a zahalováno pseudoproblémy, žvásty a vyloženými podvody, že se vůbec ani nestačilo stát nějakým *Bewältigungsproblemem*.

Ukazuje se totiž především, že předání tohoto materiálu do německých rukou nemůže být jen tak beze všeho a přímo spojováno s Mnichovem a odstoupením československého pohraničí Německu. Přijetí mnichovského diktátu zcela konkrétně znamenalo předat neporušené pevnosti. Nikoli již zbraně československé armády. Vybudované bunkry Hitler nikam nepřemístil, takže mu mohla posloužit nanejvýše pevnostní děla a zabudované kulometry, pokud ovšem byly do té doby v pevnostech instalovány. Kromě toho získal několik důležitých muničních továren, hloupě vybudovaných v pohraničí. Ale to je vše. Rozhodně musím označit za předpojatost proti prezidentu Benešovi, když kdokoli spojuje právě s ním a s „nestříděním“ v říjnu 1938 ten smutný fakt, že se výzbroj československé armády dostala do rukou Němců ve chvíli, kdy se jim nejvíce hodila. Zcela chladně vojensky řečeno, nestranně a beze všeho hraného nebo upřímného slzení: vydání pohraničních území znamenalo pro československou armádu také možnost ústupu bez jakýchkoli lidských a materiálních ztrát. Vyhnula se debaklu, Chamberlain s Daladierem vyjednali přece jen jistou výhodu pro ni i pro sebe, umožnili stáhnout lidi i materiál z dosahu Němců. I mnichovské řešení bylo nakonec v nejhruběších konturách slučitelné s Benešovým strategickým plánem.

Jak a kdy se tedy tento materiál dostal Němcům??

Prezident Beneš předpokládal, že zbývající pomnichovské Československo vydrží alespoň do počátku příští války. Nepočítal s tím, že Hitler půjde nejprve proti zbytku ČSR a teprve pak na Polsko. V tom se zmylil. Tímto rozhodnutím se Hitler dopustil obrovské chyby, aspoň z hlediska naší, československé války. V to se Beneš ani při všem svém optimismu neodvažoval doufat. Hitler se pravděpodobně dal zlákat prá-

vě tím československým materiálem a především jistě územím, vždyť ze Slovenska Polsko obchvátil. Ale roztrhl přitom sám Mnichovskou dohodu.

Je každému zřejmé, že ozbrojená obrana zbytku republiky po Mnichově byla ještě nereálnější než předtím. Nemíním dovolit, aby se podsouvalo, že ji „vyžadují“. To je však zcela jiná otázka nežli vydání válečného materiálu Hitlerovi!

Kdo je odpověden za tento skutečný zločin?

- Mnichovské rozhodnutí předpokládalo jakousi neutralizaci zbytku Československa. Jeho součástí bylo zrušení všech vojenských smluv a slib garance nových československých hranic všemi mocnostmi zúčastněnými na jednání v Mnichově. K této garanci sice nedošlo, ale to nic nemění na tom, že se s ní počítalo. Jednalo se o britskou garanci. Protože se současně počítalo s nezbytností garance německé, vyplývá z toho přirozeně závazná snaha o neutralitu a omezení ozbrojených sil na nezbytné minimum. Na tomto základě bylo možno, a dokonce z hlediska dané vládní politiky žádoucí okamžitě po Mnichově zrušit všechny státní zakázky na výzbroj. Bylo-li od prvních říjnových dnů nepochybné, že ČSR upadne do závislosti na Německu, jak to vždy tvrdili členové pomnichovských vlád, bylo jejich samozřejmou povinností „z hlediska Evropy, ba humanity samé“ postarat se, aby do německých rukou přišlo co nejméně z československého arzenálu. Okamžité zrušení státních zakázek na výzbroj bylo v dosahu nových šéfů státu. Hovořilo pro ně i rozrušení hospodářských struktur zábořem, nutnost budování nových komunikací atd. Odpovědný demokrat ve vysoké vládní funkci, jehož ovšem (na rozdíl např. od Pavla Tigrida) naprosto nepředpokládám v této ekipě, se měl a mohl postarat o zničení prototypů např. tanků.

- To bylo ovšem samozřejmou povinností také správy i technického vedení čs. zbrojovek. Mezi kapitány a generály československého průmyslu se nenašel jediný, kdo by takto

- jednal. Připomeňme tu průmyslníky - hrdiny odboje snad v každé jiné evropské zemi, např. Nizozemí. Kdyby tak byli jednali českoslovenští, bylo jejich riziko daleko menší, protože mohli po činu odjet ze země. Nemáme-li je rovnou podezírat ze zájmů nejspínavějších, nízkého prospěchu, musíme přinejmenším konstatovat lhostejnost a společenskou neodpovědnost, případně demoralizaci.
- Československá vláda naopak odprodala ještě před 15. březnem své vojenské „přebytky“, tj. zejména těžké dělostřelectvo a dělostřelecké tabulky, Německu. Nepředpokládám, že motivem by byla sympatie s nacismem. Je to typický projev politického ignorantství a egoismu československého kapitálu a jeho vládní garnitury.
 - Československá vojenská zpravodajská služba tušila zhruba od počátku roku 1939, že nastávající Hitlerovou obětí nebude Polsko, nýbrž zbytek ČSR. Dle Strankmüllera počátkem března 1939 upozornil francouzský styčný důstojník československé zpravodajce, že v nejbližší době dojde k invazi. Dne 8. března si to ověřili z vlastních zdrojů a dne 11. března ráno znali datum i celkové řešení (protektorát plus slobodný štát). Téhož dne odpoledne se dostavil šéf hlavního štábu gen. Fiala a šéf vojenského zpravodajství do zasedání vlády a informovali ji. Vláda toto upozornění arogantně odmítla. (Poznámka mimochodem: nebylo zjištěno, zda se upozornění dostalo až k Háchovi před jeho cestou do Berlína. Odpovědnost vlády je stoprocentní. A poněvadž tyto skutečnosti jsou dávno všeobecně známé, vyplývá odtud též buď nekompetentnost, anebo zřejmá zaujatost publicistů vládu omlouvajících.)
 - Vojenští náčelníci od germanofilské vlády ani nic neočekávali. Navázali okamžitě na svou pěst styk s britským zpravodajcem v Praze, načež britská zpravodajská centrála zařídila odlet skupiny československých vojenských zpravodajců s archivem do Británie. Jinak bylo zařízeno pouze spálení

- zbylých agenturních spisů, ale neobjevil se ani náznak nějakého pokusu o organizované zničení vojenského materiálu - které bylo v dosahu vojáků, i když samozřejmě v kompetenci jedině vlády. Zde nám chybí jedno „neposlechnutí“, to jest zařízení věci na vlastní odpovědnost a bez dotázání vlády, nikoli v době Mnichova! Připomeňme tu jenom samozřejmě hrdinství francouzského vichistického loďstva v listopadu 1942, které se samo potopilo, aby jeho lodi neposloužily Německu - s nímž bylo Vichy v podobných vztazích jako pomnichovská ČSR.
- Bohužel musíme konstatovat, že jestliže se k takovému „vichistickému“ řešení neodvážili nejvyšší náčelníci ze své úřední kompetence, nenašla se na hlavním štábu ani žádná pololegální nebo ilegální skupina, která by něco takového připravila na vlastní pěst, případně s tichým souhlasem náčelníků. Nemůžeme nekonstatovat „podprůměrnost personálu“, podprůměrnost především morální. Kdyby se byla taková skupina našla, byť by i byla měla jenom z malé části úspěch, byl by to určitě nejvydatnější čin československého odboje; a kdyby byla vůbec ztroskotala, byla by i tak zachránila čest československého vojáka. Ale ani těch deset se nenašlo, a proto, nikoli nezbytně v důsledku jednání Chamberlainova, československé tanky rozsávaly hrůzu po Evropě a národní čest utrpěla újmu. V této chvíli, nikoli „nestřílením“ v říjnu.
 - Bohužel musíme pokračovat konstatováním, že se nenašel ani jediný z nižších vojenských velitelů, který by v tomto směru rozhodl v kritické noci na 15. březen v rozsahu své jednotky a potom ovšem pravděpodobně za cenu sebeobětování. Mravní zhroucení československé armády bylo, bohužel, naprosté.
- Abych dokázal, že předkládáje takto nároky předkům, nedopouštím se žádného násilnictví, vybočím na tomto jediném místě ze zásady argumentovat pouze všeobecně známými

a edičně zpřístupněnými fakty. Podnět ke zkoumání odpovědnosti československých vojenských náčelníků za zhanobení cti československého vojska ve shora uvedeném smyslu předložil již za války čs. vojenské prokuraturě ve Velké Británii tehdejší škt. Otto Wagner.²⁸ S vědomím či na podnět samého prezidenta byl umlčen (se skupinou 29 nespokojených vyloučen z československé zahraniční armády, stal se hrdinou svobodných Francouzů). Prezident Beneš také tím dokázal svůj zájem na udržení národní jednoty zformované mnichovským mýtem, mýtem o „zradě Francie a Anglie“, a poněvadž v tomto případě se nejedná vůbec o jeho osobní prestiž, nýbrž spíše o krytí pomnichovské garnitury, která mu byla osobně nepřátelská, dokázal znovu, že dokonalé konzistenci mýtu dovedl dát přednost před čistě osobními zájmy.

Naprosté selhání, jehož důsledkem bylo vydání vojenského materiálu do rukou nepřítele, je výmluvné právě svou **úplností bez jediné výjimky**. Koresponduje se zhroucením československé demokracie a zaváděním totalitních prvků „vlastníma“ rukama a nejen pod nátlakem Berlína. Ukazuje zřetelně, kolik bylo onoho lidu dychtícího po boji ve chvíli, kdy každý měl příležitost a nikdo se nemusel a nemohl vymlouvat na kázeň a šéfa. Totéž ovšem platí potom o celém československém vnitřním odboji - což bylo již Čechům a Slovákům z mnoha stran mnohokrát připomenuto.

Svědectvím mimořádné mravní inferiority je zvláštní ješitnost a škodolibé uspokojení, s nímž českoslovenští autoři opakují a zdůrazňují údaje o použití našeho vojenského materiálu proti Polsku a Francii. Tato věc vůbec není cítěna jako hanba!! Možná, že touha po odplatě „zrádcům“ hrála roli už při vydání materiálu do rukou Němců.

Oceňme tudíž, že český jazyk dovoluje, aby padesátiletému

28/ Za dokumenty z pozůstalosti plk. O. Wagnera děkuji MUDr. Milanu Šilhanovi z Brna.

sloganu „zrada Francie a Anglie“ byl dáván dvojí smysl. Viděl bych v celém příběhu dosti důvodů pro jeden i druhý význam termínu. Ale příběh má pointu: Oni se vyskytli činitelé, kteří si problém uvědomili a jednali o prodej i těch zbraní s Francií a Anglií - ale setkali se s nezájmem.²⁹ To usvědčuje ze lži západní státníky a historiky, kteří dodnes vykládají mnichovskou kapitulaci Anglie a Francie a vydání Československa **jenom** jako taktický ústupek vynucený stavem jejich výzbroje. Vedle toho je to ale také doklad, že i Čechům byl problém znám. Od jeho čestného řešení se tedy upustilo ve chvíli, kdy byl patrný nezájem spojenců, resp. kdy se nepodařilo vyjednat **prodej**. Zbytečno snad komentovat.

Panoráma

Vzápětí po říjnových událostech počaly se rojit typicky české báje o nich. Jedna z nich se zachovala v převyprávění kanadským historikem, studujícím v té době v Praze české dějiny - což je tím cennější. V dopise z 19. listopadu 1938 píše H. G. Skilling: „Vyprávěl nám o skupině vojáků, kteří se odmítli stáhnout před německými vojsky a zůstali v jedné pevnosti. Když byli úplně obklíčeni a došly jim potraviny, vyhodili pevnost do povětří, odmítli ustoupit bez boje. Zdeněk říkal, že ta-

29/ Tento údaj (a také citát z jednání Alexandrovského s Husárkem) přebírám z nové práce Roberta Kvačka, Aleše Chalupy a Miloše Hejduka *Československý rok 1938*, Panorama, Praha 1988, 304 str. Dostala se mi do rukou teprve po dokončení mé studie, nestačil jsem na ni již reagovat. Poprvé se tam hovoří o snaze odprodat vojenský materiál a je tam také v podstatě celá pravda o „pádu“ Hodžovy vlády, byť samozřejmě opatrně řečená. Jako autora mne ovšem mrzí, že mé pasáže tomu věnované vypadají jako vlamování do zdi, kterou už probourali jiní - ale rád kolegiálně oceňuji, že komunistická historiografie je i pravdivější i odvážnější než emigrační publicistika. Jinak se domnívám, že kniha v ničem neovlivňuje mé vlastní závěry, o které mi šlo.

to, i když ojedinělá, odhodlanost vojáků svědčí o tom, jak by bojovali, kdyby je Západ nebyl opustil.³⁰ Česká specifičnost jinak typické báje všech armád je v *poslání*. Není jím propagace vzoru žádoucího jednání, nýbrž útěcha („*kdyby!*“) umožňující překonat krizi vlastního sebevědomí, a současně ovšem výčitka Západu: dvě základní funkce českého mnichovského mýtu.

Báje, bezpochyby vskutku spontánně vzniklá, ve své interní funkci velmi organicky navazuje na způsoby, jimiž samo sebe vysvětlovalo (novo)české národní hnutí od samých svých počátků. Balbínovská milosrdná lež či Pobitíe Sasikuóv z *Rukopisu královédvorského*.

Historička umění Jana Brabcová se ve své loni vydané monografii o Ludku Maroldovi* pozastavuje nad nápadem z roku 1897 postavit v Praze velké panoráma: „Je jasné, že panoramatem chtěla Praha dohonit ostatní velká města, která podobnou podívanou už měla ... ve znovuobjeveném zájmu o panoramata ke konci století [hrály] významnou roli myšlenky vlastenecké... Tím spíš je pro nás dnes dost nepochopitelné, jak vedle takových myšlenek obstála bitva u Lipan... V každém případě si myslím, že by psychologické pozadí faktu, kdy si národ v okamžiku rozkvětu svého uvědomění a velikého vzepětí sil staví před oči scénu, která varuje svou tragikou, a nevolí ukázkou vlastních úspěchů, stálo za hlubší rozbor.“ (s. 68–69) Na výborně zformulovanou otázku Jany Brabcové mohu dát odpověď, jak mne k ní přivedl rozbor mnichovského mýtu. Význam tématu „bitva u Lipan“ je proto dnes nepochopitelný, že bylo překryto tématem „mnichovská zrada“. „Lipany“ (a „Bílá hora“) plnily po celou dobu od Palackého až do roku 1938 funkci, kterou od té doby daleko dokonaleji uspokojuje mnichovský mýtus.

30/ H. G. Skilling, *Listy z Prahy*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1988, str. 130.

* Jana A. Brabcová, *Luděk Marold*, Odeon, Praha 1988 (pozn. red.).

Téma „Lipany“ (a na něj navazující „Bílá hora“) mělo na počátku své závažné poslání. Tato protestantsko-liberalistická báje byla ovšem vytvořena po způsobu předešlých jezuitských bájí, tak jako ony byla „*pia fraus*“, tj. lež. Ale chtěla (tímto způsobem, který je ryze český) národ pozvedat k svobodě. Lipansko-bělohorská báje v pojetí Palackého zdůvodňovala nešťastnou nesvorností porobu lidu, tou pak úpadek národa a jím zas viditelné zaostávání demokracie, svobody a osvícenství právě v národě, který byl a má zase být předbojovníkem těchto hodnot. Toto poslání jistě časem zplnělo a koncem století je v pojetí strejců města Prahy velmi prosté: Nekecejte do řemesla národním vůdcům, sice přijde nejednotný národ do neštěstí. Jen proto postavili bláznivé panoráma a ne národní galerii nebo třeba slušnou veřejnou knihovnu.

Ale nezávisle na svobodomyšlných idejích Palackého a učitelování strejců české (pseudo)politiky je obliba toho, čemu Jana Brabcová říká „traumatizující téma“ založeno ještě hlouběji, mimoideologicky, ve vkusu české vlastenecké společnosti. Zrodila se v *biedermeieru* a jeho banalita ji poznamenala nesmazatelně a zřejmě natrvalo. Ale ona přece jen cítí tuto banalitu jako svou újmu, i přilhává své banalitě tragickou vznešenost. Nejraději bitvami, a prohrané mají tu výhodu, že umožňují kolektivní slzení jako velmi oblíbenou společenskou zábavu, nehledě na to, že i (pseudo)racionálně leccos vysvětlují. Obliba bitevních bájí vůbec je tak mocná, že i katolíci většinou snášejí husity (jakožto slavné válečníky), a demokracii zas respektují „slávu“, za kterou by se všude jinde styděli, např. divošské výčiny Čechů před Milánem. Soudíce dle bájí 19. století, museli bychom Čechy prohlásit za jeden z nejválečnějších národů. Musí se ovšem podtrhnout, že tato tragická vznešenost je kvazi, kdežto pravdou je jen a jen banalita. Tak přesně jako u Máchy jsou popravčí kola jen žvást, ale banalita pravdou života. Toto je mimoideologické poslání té-

matu „bitva u Lipan“. Přinejmenším pro diváky na prahu 20. století je to kvazitragédie. Takzvaně traumatizující téma je kvazitrauma. (Prušáckému panoramatu „Bitva u Sedanu“ můžeme vytknout např. šovinismus, ale rozhodně nepopře jeho krvavou opravdovost.)

Na tento vkus navazují už odedávna, od samého počátku české politiky, její slogany; tvrdím, že odpornější, prolhanější než kdekoli jinde: jsou prolhané nejen v politickém cíli (jako jinde), ale již v samém respektování národního vkusu, národní stylizace založené na lži, lži skrz na skrz a více než jinde. Tak se v Čechách básní „Hr na Němce, hr na vraha, na Vídeň Praha!“, „Smetem Vídeň do Dunaje“ atd., apod. V téže chvíli proti téže Vidni povstali Maďaři k heroickému boji za svobodu: a česká politika nejenže nepodnikne nic na jejich podporu, ale naopak se lísá k Vidni, hledí si poddanskou servilitou u ní získat výhody proti Maďarům; a řídí ji tentýž člověk, který psal ty krvelačné básničky, a ani on, ani jiní nemají pocit, že by ztratil svou integritu. Ani v nejmenším! Ksaku, také toto jsou Češi. **Právě toto** jsou oni! Čím míň se tu opravdu válčí, tím krvelačnější básničky se píší, čím míň je ochoty jít do žalářů (a čím míň jsou těžké), tím zvučnější jsou rýmy o popravčích kolech. A toto slovo má svou vážnost!

A na tyto radikální básničky navazují ex-post-krvelační publicisté, domáhající se, aby se byla bývala v říjnu 1938 konala střelba. Domáhají se toho z bezpečné časové vzdálenosti. Ačkoli už tenkrát někteří z nich žili, **tenkrát mlčeli**, právě tak jako ti, kteří nežili, se domáhají, aby se byla bývala byla konala střelba v době, kdy nežili, a hrbí se před českou banalitou doby, kdy mizerně uplývají jejich životy.

Ex-post-žádosťovost střelby je přípustná zásadně jen na úrovni lipanského panoramatu – avšak podvod ve stylu lipanského panoramatu je součástí národní kultury, národní mravnosti! Musejí se dožadovati střelby před dávnými časy,

aby bylo patrné, kterak jsou mravní: potom cítí oprávnění prohlašovat za „nezodpovědné živly“ ty, kdo vybízejí k houževnatosti v zápase dnešním.

Jana Brabcová vidí smysl tématu „Lipany“ v tom, že „varuje tragikou“. Jaký je však obsah toho varování a povaha tragiky? Skutečná varování, skutečná společenská kritika je to, co se v Čechách nejméně snaší, neodpouští a bezohledně odstraňuje; a skutečná tragika v Čechách jsou právě osudy těch, kteří si kritiku nedali vymluvit – kteří ji nezměnili na kvazikritiku. Banální české panoráma má také svou tragiku, která je opravdová a skrytá, mimo všechna vystavená pseudo: to, co Prušáci budovali pilně celá léta, vzniklo v Praze za pár měsíců ohromným úsilím jednoho člověka. A ten nadaný malíř na to umřel. Přesně v tomto smyslu je celá (novo)česká kultura, počínaje třeba Thámem, vytvářena úžasně obětavými jedinci, kteří u nás nahrazují dlouholetou systematickou práci celých sociálních skupin. „Lid“ nečinně přihlíží, ubíjí je – a potom dokáže jedním dechem přisvojit si jejich dílo jako svou vlastní zásluhu (dílo „lidu“), jako své vlastní alibi – a je samé zatratit za nedostatky tohoto díla. **To je opravdová tragika české banality.** Tigrid neváhá zesměšňovat Beneše, že se mu chtělo spát (po aktivitě, která je fyziologickým zázrakem), místo aby šaškoval davu, který přišel hulákat, že se nemá „kapitulovat“, když ještě nedávno hulákal, že se nemá „připravovat válečné tažení“.

Na všechno, co bylo nízkého v (novo)české tradici, na staré údajně milosrdné lži stvořené obrozenci navázal mnichovský mýtus zcela přirozeně a organicky, vždyť z nich také bral mízu. Každou z nich rozvinul a „zdokonalil“. A právě proto se tak úžasně rozšířil, až skoro úplně vytlačil starší mýty. Uspokojuje daleko dokonaleji potřeby, kvůli nimž byly pěstovány.

Je ve všech ohledech ještě nezdravější, ještě daleko víc podlamuje síly národa, nežli mýty předchozí, lži nerozvinuté. Li-

beralistická báje omlouvala evidentní neduživost českého liberalismu a slabost české demokracie dávnými tragédiemi, ale činila to ve snaze povzbudit českou společnost k svobodě. Mnichovský mýtus již ve chvíli svého zrodu zdůvodnil nejspínavější (do té chvíle) období českých dějin, pomnichovskou republiku s jejím antisemitismem, nejprimitivnějším nacionalismem a vysloveně totalitními tendencemi.³¹ Tyto tendence, a to nejen vlády, ale především veřejnosti, se vykládají „zradou spojenců“: můžeme to vůbec přijmout za vážný názor? A krátce poté posloužil tentýž mýtus znovu k témuž, napomohl k instalaci totalismu jiné barvy a jeho legitimování slouží dodnes.

A je snad možno brát vážně argument, chci říci podlou výmluvu, že celonárodní prožitek slz v říjnu 1938 rozhodl o tom, že prý tak úžasná chuť bojovat se změnila v nechť, tak velice patrnou po celá léta, kdy každý měl k bojování jedinečnou příležitost? Co kdybychom místo toho objevili, jak nechť bojovat po Mnichovu se nápadně podobá nechuti připravovat válku v letech třicátých a „naivní“ důvěře ve spojení v roce 1938? A což nevyjadřuje opravdu vše již sám slogan „chtěli jsme bojovat“?

Slogan **chtěli jsme bojovat** nabízel od samého počátku skvělé alibi nejhorším historicky vzniklým českým vlastnostem, dodal jim (kvazi)morální ospravedlnění, posvětil je a upevnil. **Tento mýtus, a nikoli rozumný ústup ve chvíli, kdy již nic jiného nezbývalo!** On ospravedlnil strašné selhání s vydáním vojenského materiálu Němcům (a hned také ospravedlňuje po padesát let všechny, kdo **toto** selhání zamlčují).

31/ Averte pomnichovské české společnosti proti demokratickým Němcům a Židům je v daných souvislostech nepochopitelná a nevysvětlitelná racionálně. Vysvětlit ji lze jedinec podlým odraťováním porážky a ponížení nepřátelstvím a pohrdáním k ještě slabšímu, ještě více postiženému. – Doklady o této psychóze viz v souboru dokumentů „Deset říjnových dnů“, ed. R. Bubeníčková a V. Helešicová, v: *Odboj a revoluce*, sv. 4, 1968, str. 166–167.

Od počátku cesty byla česká společnost získávána pro ambiciózní cíl být národem, potom být národem duchovně svěbytným, potom národem státním, zásadně zamlčováním velikosti úkolu, míry potřebného úsilí a rizik. Na každé etapě znovu. A současně byl takto vytvořený národ jezuitsky povzbuzován chválou, jak je převýborný, zejména vytrvalý a houževnatý. Byla o tom napsána řada básní: takový Jan Neruda věděl z vlastní zkušenosti až příliš o tom, čeho se jeho národu nedostává, ale veršoval o opaku. Nehledě na všechny báje, Češi nikdy nečelili tvrdému absolutismu, a jen proto mohli vydržet. Středověká Říše ani habsburské Rakousko neznaly opravdový absolutismus. Kdyby měli mít Češi za soupeře absolutní monarchii francouzskou, španělskou nebo anglickou, neměli by vůbec naději – pokud by ovšem urputný zápas nevyšlechtil jinou podobu češství. Toto je původní příčina všech historických snadných porážek (novo)českého národa a zejména pravidelně se opakujícího *úplného zhroucení rezistentní schopnosti po první porážce*, jak jsme toho svědky např. v období Bachovy vlády a potom uprostřed světové války. (Abych nejmenoval pozdější, které publicisté a /pseudo/filozofové vysvětlují „mnichovskou kapitulací“.) Metoda zbožné, chci říci sprosté lži, zvolená obrozenci, založila tabu, a již před Mnichovem bylo nedovolené říci tuto evidentní pravdu. Nebylo dovoleno hovořit ani o faktu samém, ani o jeho postupných projevech. Ty potom zaskočily bojovníky nepřipravené na past, jež jim hrozí – to je ta tichá hrůza českých tragédií, jako je třeba Smetanova. Kdo věřil pohádkám, dostával se do těžkých krizí, když viděl, čeho všeho je ten národ s vybájenými vlastnostmi schopen. Na tuto úrodnou tradici mnichovský mýtus navázal. Ale jak ji posunul! Na rozdíl od dřívějších bájí, které omlouvaly neduživost, ale chtěly podnítit aktivitu, tento nejnovější supermýtus (to snad jediné z /novo/české kultury, k čemu nemohu předpojit „kva-zi-“) rovnou převádí všechno do **kdyby**, do nevyplněných přání, ta mu postačují: **chtěli jsme být zdravým národem!**

Teprve dnes oceníme poctivost starých bájí co do stylizace našeho vztahu k sousedům. Dokonce bělohorská báje zdůrazňovala více vlastní slabost než zlého nepřítele, a v lipanské nejsou cizinci vůbec přítomni, jediným nepřítelem je vlastní neřád: to je báje úctyhodná a i v mezinárodním měřítku ojedinelá svou mravní silou. Co ve srovnání s tím mnichovský mýtus? Všechny naše slabosti zamlčel a všechny naše sousedy zahrnul do jedné skupiny nás nenávidějících nepřátel, kteří jsou viníky našeho neštěstí, ba dokonce i našich slabostí (oni nám „nedovolili“ bojovat!). Téma „Mnichov“ je také proto národem tak milováno, že do skupiny nepřátel řadí všechny sousedy najednou, vlastně celý svět, svým způsobem i Američany, ba i Slováky; snaživí emigranti tam postrádají Rusy, hned je tam přimalovávají. Tím mnichovský mýtus nejen zatížil vztahy Čechů ke všem druhým národům spoustou komplexů, ale především definitivně zprofanoval a obrátil vniveč veškerou snahu a sám původní cíl, pro nějž se začaly vytvářet báje: aby povzbuzovaly národ.

Divadlo

Rozbor českého prožitku roku 1938, jak se odráží např. ve verších nejznámějších (tj. obecný pocit nejpřesněji vyjadřujících) básníků, které jsou od té doby stále znovu vydávány a citovány jako nejdokonalejší vystižení českého vlastenectví, přivede střízlivého badatele k základní charakteristice: *teatrálnost*.

Jen jeden příklad: Základní rekvizitou „Mnichova“ jsou *slzy* (doložené bohatě dokonce i mimo básničky, např. v dobových politických komentářích i pozdějších memoárech atd.). Zkoumal jsem, nad čím vlastně tak vydatně kanou: nenašel jsem jedinou, jež by byla věnována **skutečným** lidským tra-

gédiím – v té chvíli především tragédii sudetských Židů a demokratických Sudetoněmců, postižených nacionální nenávisť českého prostředí, do něhož se utíkali, oficiálním stanoviskem reakční pomnichovské vlády, že na ně má být hleděno až v druhé řadě, a sprostou zradou Francie, která zastavila vydávání vstupních víz pro ně. Hlavním důvodem nářku jsou *ztracená města, ztracené chaloupky*. Udivuje, odkud se vzalo tolik zármutku, když je zřejmé, že předpokladem odtržení pohraničních krajů byl přece právě nedostatek citových vazeb mezi jejich obyvateli a Královstvím, přinejmenším ze strany Sudetoněmců. Že by se tedy ze strany Čechů jednalo o lásku zhrzenou? – Myslím, že skutečnost je prozaičtější a holá pravda že vyjde naráz najevo, když si připomeneme, že ani jedna z těch plaček roku 1938 nezanařikala v roce 1945, když na ztracená města, která vcelku neutrpěla válkou, přišla pohroma v podobě Čechů. Tehdy se projevila skutečná citová vazba Čechů k těmto krajům, a neobstojí výmluva, že byly devastovány spodinou, protože spodině nikdo nepostavil hráz. Nemluvím tu ostatně vůbec o spodině, mluvím o rázu kultury, který není v žádném národě tvořen spodinou. Tvrdím, že český prožitek roku 1938 je falešný: je to „prožívání“ ve smyslu terminologie divadelní. Češi se přehrávají ve svém úžasném zármutku.

Zde jsme narazili na jeden rys události roku 1938 a jejich důsledků, který není docenován, protože se vymyká tradičnímu zornému poli historiků, zatímco ti ostatní o fakta tváří v tvář mýtu vůbec nestojí.

Národy jsou počínány kulturním podnětem a vyvíjejí se kulturním úsilím, ale v pravém smyslu se rodí a utvářejí teprve intenzivními hromadnými zážitky, tj. samozřejmě především válkami, národně osvobozenským bojem, revolucemi atd. (Novo)český národ byl počat na prknech *biedermeierského lidového divadla*. To mu vtisklo pečeť. To je na první pohled patrný svéráz české kultury. V žádné jiné kultuře nemá

divadlo, herci atd. takové místo. Zákon **divadla** určuje českou kulturu. Česká kultura, ale vůbec národní život se do divadla stylizují. Národní život není primárně autentický: národ sebe sama přehrává na prknech, a v tom je začátek veškerých **kvazi**.

Pokud pak jde o kolektivní zážitek národ jednotící, zůstával Čechům předlouho odepřen právě proto, že celá kultura a veškerý národní život byly dílem uzoučké vrstvy obětavých jedinců. Tak uběhlo celé 19. století. Snad byl takovým zážitkem 28. říjen, kdož ví. Byli jím, rozhodně nebyl spojen s namáhavým celonárodním úsilím, tím hůře! Za těchto okolností je pak „Mnichov“ vlastně prvním hromadným národním prožitkem. (Takže z tohoto hlediska mnichovský komplex není zase tak docela jenom pouhá lež.) V každém případě je prvním hromadným a intenzivním prožitkem **státního** života.

A tento prožitek byl „prožit“, zažit a natrvalo je a bude interpretován v kategoriích **divadla**. Sugescie hromadného divadelního prožitku vysvětluje české diskuse.

Veškerá naše publicistika (bez rozdílů politických, generačních atd.) věnovaná roku 1938 ukazuje spontánní záměnu historické události, tj. šeredné a riskantní politicko-diplomatické konfrontace za použití vojenských cvičení, války nervů, blufování a psychologické války, s celonárodním happeningem. Bez toho nelze pochopit skoro úplné přehlížení všech příčin a následků Mnichova v publicistice, a dokonce i v historiografii. Např. je pro vnějšího pozorovatele prostě nepochopitelné úplně ignorování nejen toho faktu, že se po desetiletí zanedbaly přípravy k obraně, ale také toho, že to snad každý příslušný vyprávěcí pramen připomíná. Přesto se na to nehledí ani v dějepise, a vůbec už ne v bájích. Příčinou není politické tabu, jež by zabraňovalo říci to: úžasná sugescie velkého happeningu zabraňuje to vidět. Prostě **chtěli jsme bojovat**, v celotýdenním happeningu jsme to předvedli, a předchozích nejmíň šest let naprosto evidentní a hmotně projevené nech-

ti bojovat proti tomu nic nezavází, stejně jako šest let následujících! To je uvažování, nad kterým zůstává rozum stát – jenomže on zůstává stát jenom tomu, kdo se na to dívá zdaleky, a vůbec nikomu, kdo je docela uvnitř.

Samozřejmě nechci zamlčet, že autentickým prožitkem milionů byl právě ten happening, a nikoli ona mocenská konfrontace, jíž sloužili komunističtí básníci a křesťanští pacifisté jako uniformovaní stážísté v bunkrech. Naopak chci i zde ukázat, jak zdůraznění určitých obecných rysů moderní civilizace vytváří specifickou, neopakovatelnou českost. Happening – jeden týden pro jednu generaci – je přirozenou českou podobou účasti milionů na veřejném životě; je přirozeným projevem lidu v systému takzvané československé demokracie, a ta je zase přirozeným politickým systémem pro život národa, jenž byl koncipován jako dílo jedinců a opřen o jejich obětavé úsilí.

Všimněme si, jak požadavky happeningu a jeho stylovosti diktují přání, co mělo býti, a k čemu to vede.

Snad pro všechnu českou publicistiku o roce 1938 je charakteristická záměna: *zásadní rezistentní postoj* je ztotožňován se střelbou, a střelba potom zcela nezbytně se střelbou právě jen v dané chvíli, na daném místě a žádaným způsobem (a ne např., když už střelba, tedy rozumněji v partyzánském boji, jinde než v bunkrech, atd.). To je zcela ve stylu happeningu: co je mimo něj, to se nepočítá. Žádá se střelba právě jenom při tomto velkém představení, této, jak se jim asi zdá, lidové fidlovačce. Dokonce se zcela vážně argumentuje, že nedokonalost, **nestylovost** říjnového happeningu způsobila nedostatek střelby (slabost odboje) v následujících letech – ačkoli zdravý rozum musí okamžitě registrovat celou řadu argumentů protivných: nekonal se masakr, zdraví muži schopní boje nešli do zajetí, zbraně nepadly v kořist nepříteli, uchovaly se skoro všechny! Je to vůbec k víře? Jak to, že si toho dosud nikdo nepovšiml? – Je to vysvětlitelné

jedině mimo racionalitu. A dále: Jak to, že nikomu nevadí strašné fakty: pád československé demokracie zevnitř, antisemitismus české a ještě více slovenské společnosti po Mnichově a její averze vůči **demokratickým** německým a sudetoněmeckým uprchlíkům, vydání vojenského materiálu do rukou nacistů, nakonec ani velmi nízká úroveň odporu proti okupantům – ale všem vadí (nejednou, ex post, po padesáti letech!), že nedošlo proti všemu rozumu ke střelbě v říjnu 1938? – Nelze vysvětlit jinak než závislostí na divadelní, happeningové podstatě české kultury, potřebě, aby ten jediný velký happening tehdejší generace byl dokonalý.

Zajímavý by byl strukturní rozbor, zda publicisté dožadující se střelby mají na mysli střelbu opravdovou či pouze symbolickou, snad v provedení Zdeňkem Štěpánkem v husitském kroji na vrchu Vítkově? – Zdá se mi, že v tom sami nemají jasno. Ta záměna je charakteristická pro úroveň diskuse. Příznačná je už nekompetence, která vůbec není schopna pochopit, že symbolické gesto-střelba bylo za daných okolností opravdu tím nejhorším, k čemu mohlo dojít, protože by znehodnotilo i všechny ty sporé výhody, které mnichovský velmi hubený kompromis přece jen nabízel pro úporný zápas na léta! Chybí jim spektakl. Kategorie kruté vojenské účelnosti jsou jim zcela cizí, ale (ovlivnění cizinou) musejí se vyjadřovat o armádě a střelbě, potřebují je ke „světovosti“ svého panoramatu!

Ale k čemu musí vést uvažování oslněné happeningem a nárokující proti všemu rozumu jenom čistotu jeho stylu v národě, jehož zřetelným znakem je nedostatek vytrvalosti a sklon vzdát vše po první porážce?!

Filozofie

Ve stati *Co jsou Češi?*, po řadě tvrzení, které je jedno za druhým v rozporu s fakty, píše Jan Patočka, že Beneš „... zlomil morální páteř společnosti,³² která byla připravena k boji, nejen pro daný okamžik, ale na dlouhou dobu, na celou válku a na období po ní ... byly všechny tyto možnosti, především touto situací podmíněná možnost znovu získat velkou, aktuální historickou úlohu, propaseny, zmařeny a asi navždy pohřbeny... Beneš byl ... slabý člověk, dobrý jako sekretář, jinak nic. A na takového muže bylo vloženo rozhodování o budoucím morálním profilu českého národa – *musel* rozhodnout, a rozhodl pro malost. Nejspíš definitivně, protože v budoucím světě budou mít malí stále méně příležitosti jednat a tím eventuálně vykonat něco velikého na poli dějin.“

Bylo sympatickým rysem české politiky, že se opírala (aspoň deklarovaně) o typickou českou historiozofii, a historiografie byla významným a ceněným článkem české kultury.

32/ Viz pozn. 27. Patočkova tvrzení jsou založena na úplné neznalosti faktické situace, a jestli se vůbec opírají o nějaký konkrétní materiál, je to pravděpodobně Krejčího **blufování** zaměřené hlavně na britského vojenského přidělence (Strongeho memorandum). Je snad samozřejmé, že za rozhodující musí být považováno stanovisko přednesené vládě v kritické chvíli! Kromě toho nezapomínejme, že gen. Krejčí měl možnost vyjádřit se k celé věci ještě po 29 letech: učinil to před celou veřejností v televizi a jeho stanovisko bylo naprosto jednoznačné: schladil všechny expost válkychtivé. – V Patočkově textu, který mám k dispozici, chybí vrocení. Nevím, zda v době, kdy Patočka psal svou úvahu, byla již vydána špalek-kniha Jana Křena o Benešovi, bezpečně prokazující, jak Beneš kladl základy zahraniční akce již na podzim 1938, kdy se „žalostně zhroutili“ především čeští intelektuálové v Praze. Nebyla-li tehdy již k dispozici práce Křenova, byl tu např. deník Táborského a cenné pramenné edice. A kdyby nebylo nic, je pravidlem slušného člověka buď mlčet, anebo vyslovit nanejvýše domněnku, není-li spolehlivých důkazů pro znevažující soud! – Smutná ukázka naší situace: dočkáme-li se jednou trošky zájmu intelektuálů o armádu nebo vůbec stát, je to stanovisko založené nejen na totální inkompetenci, ale na vskutku urážlivém přezírání faktů i lidí – kteří nejprve byli ponecháni sami v neřešitelných situacích, a jimž je poté spíláno!

Např. ve známém sporu o tzv. „smysl českých dějin“ byly vyslovovány odlišné představy o národním programu a přitom také odlišné postoje k české minulosti; ale v nich šlo o odlišná hodnocení významu či hojnosti faktů jinak nesporných. Nuže, Patočka má primát naprostého opovržení k faktům. (Ostatně jedná s podobnou svrchovaností nejen s fakty roku 1938; k čemu je úsilí historiků, jestliže pretendující tvůrci národních programů úplně přehlížejí jejich práci? Myslím, že jde o zásadní otázku naší kultury.)

Věcně se jedná na první pohled o omyl v premise: československá společnost v roce 1938 určitě nebyla připravena na konfrontaci s německým válečným strojem ani materiálně, ale zejména ne morálně. Pokud se týká zanedbání materiálního, nebyl jím vinen Beneš, jenž zbrojení probíjával, a kdybychom hledali obětního kozla, spravedlivěji by jím byl Masaryk, Malypetr a Bradáč – ústavní činitelé a resortní ministr v kritické době. To je ale nesmysl a nahrazovalo by to jen křivdu, kterou spáchal Patočka, křivdou jinou: protože skutečným viníkem je obludná mašinerie, již vyhovovala „sklerotičnost struktur“ (Beuve-Méry), tj. senilita Masarykova. (Nepopírám Benešovu spoluvinu v tom, že snad chytře využíval téhož a čekal na svou chvíli.) Protože viníkem všemoci zmíněné mašinerie je česká tradice, plyne z toho zároveň naprostá morální nezpůsobilost daného státu v dané konstelaci k účinnému odporu požadovanou formou. Přemoci tuto duchovní nezpůsobilost nebylo v silách ani titána – na něhož já osobně nevěřím.

Zabývám se však Patočkovou kritikou z jiných důvodů. Domnívám se, že jeho vskutku totální neinformovanost o otázkách obrany státu není náhodná. Jestli vyloučím zlý úmysl, apriori averzi k Benešovi, nenalézám jiný výklad než závislost Patočkovu na divadelní podstatě české kultury. Jeden velký happening intenzivně prožitý je závažnější položkou než všechny argumenty zdravého rozumu. Česká tradice prostě

postrádá skoro úplně kulturu politickou a státní, které jsou významnými složkami každé kultury jiné. Tento nedostatek se příležitostně nahrazuje výpůjčkami, to je pak kvazi- a je to zlé; ale jsou-li v tomto ohledu Češi autentičtí, bývá to ještě horší; a celá tato skutečnost je nevědomá, což je nejhorší. V této nevědomosti vidím příčinu, proč Patočka (a ovšem s ním mnoho jiných) vůbec nemají potřebu základních informací. Stačí jim nálada lidu projevená za happeningu – která je domnělá, umělá a především nespolehlivá!

Kritika takto založená však prohlubuje právě to osudné manko, jehož je projevem. To je první pohnutkou mého útoku.

Myslím, že snad nikde není tolik jako v Čechách, z **hlediska budoucnosti**, potřebno připomínat **opravdovou** bolestnou zkušenost Mnichova a **skutečné** příčiny tehdejší neschopnosti. Občanská kultura a úcta ke svobodě se nevytváří ani neměří jednou projeveným stanoviskem, účastí na týdenním celonárodním happeningu ani typicky českým podpisem rezoluce. Občanství je potřebí budovat a pocit svobody šlehtit. Zvlášť důležité je to se zřetelem na evidentní český návyk, jak se nám zřetelně jeví právě na příběhu, který jsem tu shrnul: sklon k řešení zkratkou, k vytváření fasády bez základů, k okamžité jednorázové improvizaci bez svědomité přípravné práce. Nedostatek houževnatosti, o němž přece vyprávějí celé české dějiny dávno před Mnichovem, jehož projevem je těžké mravní zhroucení po Mnichovu a ještě horší zhroucení po roce 1969 – ten nemožno odvozovat od toho zatraceného happeningu a jeho závěru! Že to Patočka dělá, je strašný lapsus nikoli jen historický: je to těžká vada z hlediska potřeb budoucího národního programu.

Jestliže Patočka (plus epigoni) vidí jen v Edvardu Benešovi příčinu všech béd, ubližují nejen Klio* (viz výše), ale také mrtvému, který se bránit nemůže, a to je samo o sobě hroz-

* Ochránkyně dějepisu, jedna z řeckých Múz (pozn. red.).

né; ale pro národ je nejhorší, že tím *přikrývají skutečné historicky hluboké příčiny našich slabostí a tím podlamují východiska pro duchovní zápas, který jedině může přinést jejich překonání!* Pokračují svým způsobem publicistů přesně v téže tragické chybě, které se ve svém jednání státníka dopustil dr. Beneš: narychlo, improvizovaně přemostují nebezpečné hlubiny. Pokračují v metodě, kterou zvolili obrozenci. Nahrazují opravdovou hlubokou kritiku, které je nám životně třeba, šidítkem. Patočkova diabolizace Beneše jako univerzálního viníka (jež je zcela ve stylu české kultury!) stimuluje právě to, co je od obrození charakteristickou slabostí češství: nahrazování systematické práce statisíců lidí neobyčejně obětavým úsilím (a případně husarskými činy) nepočtených jednotlivců. (Tento rys /novo/ české kultury, patrný v kterémkoli jejím odvětví, je dalším faktem, o němž se nemluví, příp. v němž není spatřován nedostatek. Kolik lidí dnes pracuje aktivně v ediční činnosti demokratické emigrace? – Nepatrné zlomky počtů polských, maďarských či ukrajinských.) Svádění všeho na Beneše jako špatného vůdce koresponduje s tak častými všude vzdechy, že dnes není vůdce. – Toto má být demokratická kultura? Jakého vůdce kdy potřebovali Švýcaři nebo dnes potřebují Rakušané? *Jaká hanba!*

Patočkova úvaha o roce 1938 je nesprávná nejen kvůli své citované evidentně vadné premise. Jeho myšlenka o promarněné velké příležitosti češství k sebepřekonání nadjazykovým pocitem je odvozena od Bolzana, který projektoval nadetnické české zemské vlastenectví, společné Čechům i českým Němcům. Myslím, že historickou výzvou roku 1918, 1945 i 1968 je **českoslovenství** (jež ve své podobě předválečné mohlo zahrnovat pět jazykových etnik) a že největším dluhem všech generací po Masarykovi je právě to, že je nedovedeme ani projektovat, natož uskutečnit; že je to hříchem především myslitelů, ne politiků. Pouze můj vkus, budiž. Ale v každém případě, ať máme na mysli ideu Bolzanovu v tradiční podobě

anebo v její československé aktualizaci – ta nebyla zmařena rokem 1938, a ze všeho nejmíň ji zmařil nedostatek střelby a následného debaklu a masakru! Toto je vnitřní vada Patočkovy myšlenky. Historická výzva byla zanedbána nejprve roku 1918, potom roku 1945, potom znovu po roce 1968 (a to především politicky a duchovně primitivní opozicí, která se dokonce vědomě a záměrně separuje od Slováků). V roce 1938 nebyla česká společnost naprosto ochotna k přijetí takové myšlenky. Je-li za **toto** obviňován Beneš, je to křivda docházející do paradoxu (Beneš odmítl roku 1927 jako ministr podepsat zákon o organizaci správy, který prosadil český centralismus a zatlačil volená zastupitelstva, tj. také německá); Patočka, tak jako ostatní laciní kritikové, si netroufá na Masaryka! Ale opět mi tu nejde o osobní křivdu Benešovi: **o čem to svědčí, jestli i sama filozofická projekce národa je očekávána zase jen od jednoho člověka, a zase jen od státního funkcionáře?** Znovu: *jaká hanba!*

Avšak především: K čemu musí vést názor, že [údajně] Benešovo [údajně] selhání, rozuměj nedostatek střelby v říjnu 1938, způsobil, že byla „asi provždy“ [!!!] zmařena možnost vybojovat si „rovnoprávnost s velkými“?

Myslím, že zde je zřetelně vidět, že opoziční činnost je proto špatná, že je naprosto špatná opoziční filozofie. Vůbec české dějiny jsou právě proto špatné, že je špatná česká filozofie.

Tvrzení, že příležitost byla zmarněna **provždy** bylo psáno (soudím) někdy před rokem 1968,* kdy se blížila nová historická krize a s ní nová opravdu reálná příležitost. Tato příležitost byla zmařena, přičemž všechny základní důvody jsou v podstatě tytéž, co způsobilý žalostné zhroucení roku 1938 a let následujících. Z této nové zkušenosti si národ nevzal

* Jan Patočka psal *Kdo jsou Češi* v letech 1966–1967 formou dopisů přítelkyni (pozn. red.).

žádnou výstrahu a nezačal žádný duchovní zápas za překonání osudných slabostí. Naopak, dnes oblíbený názor, že všechno bylo ztraceno již 1938 (1948, 1968...) se stal novým ochromujícím prvkem v kritické skladbě společenského vědomí.

Přišla normalizace, a nehraji si s paradoxy, když napíšu, že nabídla Čechům a Slovákům novou jedinečnou příležitost. Nabídla jim snad vůbec nejlepší příležitost, jakou kdy v dějinách měli. Za prvé proto, že skoro každému, v míře nikdy předtím nebývalé, bylo jasné, co je zlo a co je základním přáním všech, bez rozdílu mezi národy, nehledě na náboženství a politické strany. Za druhé proto, že tento režim je ze všech historicky známých totalitních ten nejmírnější, přičemž represe za dané evropské situace nemohla být podstatně ostřejší, než byla (a kdyby byla, musela dříve, **naším přičiněním**, vyvolat ten západní efekt, který zastavil rozmach Brežněvovy říše). Za těchto okolností mohli se Češi a Slováci učit svěbytnému občanství za cenu obětí relativně zcela nepatrných; a kdyby tak byli jednali, byli by se oni (anebo také oni) přičinili o vyvolání toho rozhodujícího západního efektu, který vyvolal gorbačovštinu: spojování ekonomické pomoci Kremli ze strany Západu s politickými podmínkami. Tuto čest nám přebrali Afghánci a Poláci. Kdyby byli tentokrát Češi neselhali, byla by to bývala nejenom vnitřně maturita občanství, ale také skutečně světová historická role: zásluha o pokrok svobody ve více než šestině světa. Byla by to bývala taková zásluha o světovou svobodu, že by převyšovala význam vši střelby husitské, bělohorské i legionářské dohromady. Tuto jedinečnou historickou příležitost (která si žádala jen minimálních obětí – ale, ach běda, jistě invence!) Češi a Slováci pohřbili vinou rozkladné, demobilizující, **nihilistické** filozofie, také Patočkovy, a vinou blbosti a lenosti disidentů, tupě vzdychajících po Vůdci ve chvíli, kdy Alláh před jednoho každého postavil úkol svobodně a na vlastní odpovědnost jednat.

A tato nejskvělejší dějinná příležitost pro Čechy a Slováky samozřejmě trvá, vždyť svoboda je stále jen vzdáleným ideálem; ale oni tuto nejskvělejší příležitost svých dějin promarnují, žvaníce ve stylu obrozenských panoramat o dávných prý tragických bitvách a doplňující to **kapitulantstvím**, tentokrát bez uvozovek, sugerujícím, že dávné, ba prehistorické nehody prý všechno navždy zmarnily!

Ještě to není celá hloubka úpadku. Jeho mírou je občas se (mezi řádky) objevující názor, dožadující se *symbolického* odporu v říjnu 1938. Připomínám zřejmě nedoceňovaný fakt, že střelba do lidí je **vražda**, resp. pokus o ni. Dvě tisíciletí se miles christianus vyrovnával se základní otázkou, kdy je dovoleno přestoupit základní zákaz **nezabiješ**, a došel ovšem jen k tomu, že dovoleno to nesmí být nikdy a odpuštěno může být pouze v případě, že tím zabránil ještě většímu vraždění, ještě větším zločinům. Z této tradice vyplývá, že nikdy žádný vojenský velitel se skutečnou vojenskou morálkou nezabije a nepošle na smrt ve jménu **symbolického gesta**. Nýbrž jen a jen z hlediska strohé vojenské účelnosti. Způsob, jak je pojmán, ignorován, **ironizován** tento problém českými krvelačnými spisovateli, je prostě skandální. Generálové, kteří se naučili po benešovsku suponovat a od Hitlera blufovat a vydatně toho používali, dokázali nakonec v rozhodující chvíli všechno setřást a našli odvahu říci pravdu (Krejčí), že odpor by byl jen prázdným gestem, k němuž prostě nemají lidské ani občanské právo. Ale za tuto poctivost a vojenskou mravnost (která jim z různých důvodů i vyšších než ješitnost byla zvláště obtížná) jsou vysmíváni jako zbabělci a „kapitulanti“! Co se dá o takových názorech říci, než že jsou mravně inferiorní? Ale kde zůstala tradice českého pacifismu, např. česko-bratrského a potom autenticky socialistického? Jak to, že se vůbec neutkala s tímto neodpovědným a pohodlným, divadelním, ale strašně nebezpečným hauzírováním s krví, při němž je požadována střelba jako gesto; s tímto cynismem, je-

hož nejsou schopni ani militarističtí spisovatelé? Silnými slovy, nikoli už ani gesty, ale ex post požadováním gest se má nahradit dlouhodobý houževnatý boj, pro nějž česká kultura dovedla vytvořit dispozici ještě méně než pro dlouhodobou systematickou práci; a při tomto **kvazipseudo** na druhou, o kterém se vážně (nebo snad jakoby vážně) diskutuje, se úplně ztratí dokonce základní maxima, že prolévat krev z pouhého gesta je nepřipustné. Až tam upadl národ, který dal kdysi světu Chelčického. Podařilo se neuvěřitelné: při neschopnosti aspoň vážně diskutovat o armádě a vojenství současně zhanobit i výraznou autentickou tradici pacifistickou. Až tam nás srazilo lhaní.

Přístup k dějinám, který se zakládá na obviňování předků za to, že nám nevyřešili naše problémy, resp. že řešíce své problémy způsobili nám jiné, je *zbabělý alibismus*. Generace prvního odboje - přese všechno - vybojovala stát. Generace první republiky - přese všechno - dokázala relativně slušný stát vystavět. Generace druhého odboje - přese všechno - dokázala ho obnovit. Generace naše dokázala jediné, všechno to zkurvit. A nemá ani tolik poctivosti, aby ten prostý fakt přiznala.

Ale kdybychom to přiznali, zase tu máme jedinečnou šanci! Dalo by se říci, že staré dávné lži, které se postupně vršily, byly pro předky tíže rozpoznatelné. Lež došla do absurdna, je patrná - není to výzva? Je to jedinečná příležitost, můžeme nově a beze lží, poctivě založit naše nové českoslovenství. To je výzva! Václav Černý snad už jako současník rozpoznal, že otřes roku 1938 v sobě skrýval možnost, aby náš národ nabyl „novou mravní podobu“, a že tato možnost byla v hrozném mravním úpadku pomnichovské republiky zmarněna: „Případ Poláků po roce 1830: a všichni víme, jakou novou mravní podobu dovedla polskému národu z jeho pohromy ukout družina Mickiewiczova!“ (*Pláč* s. 90). - Nuže, tento úhor pořád leží ladem, leží před námi. Východiskem

Mickiewiczovy družiny nebyly ani stížnosti na sílu nepřítele, ani spílání „neodpovědným živlům“ vlastního národa, jimž se zachtělo svobody, nýbrž modlitba k Bohu, aby odpustil hřích vlastní slabosti. Václav Černý si přál formulovat to odkazem na Mickiewicze. Stejně dobře to mohu vyjádřit odkazem na Komenského, jenž vyjádřil přesně tutéž myšlenku a jehož koncepce češství je suverénním odkazem starých Čech - na něj jen **lživě** navazovali obrozenci.

Abychom rozpoznali historické příležitosti a výzvy, které na své cestě potkáváme a nadále budeme potkávat, tak jako každý jiný národ, musíme se zbavit nakupených lží. Zde nepomůže ani obviňování politických vůdců, ani čekání na zrod nových. Pomůže jenom duchovní zápas, který musí začít konstatováním národních lží. Namítne se, že je to program na sto let? - Odpovídám, že z nich jsme ztratili celých dvacet, celou jednu pětinu století od chvíle, kdy je jasné skutečně všechno podstatné, a celé půlstoletí od chvíle, kdy se to poprvé se vši názorností vyjevilo.

V březnu 1989

- Schwarzenberg, František 212, 218
 218, 220, 221
 Thám, Václav 109
 Sikorski, Władysław Eugeniusz 72, 89
 Thurn, Jindřich Matyáš 41
 Skilling, Harold Gordon 105, 106
 Tigrid, Pavel 16, 17, 50, 62, 101, 109
 Skoblin, Nikolaj 56
 Tiso, Jozef 139, 140, 173
 Slavík, Jan 219
 Tomášik, Samuel 195
 Smetana, Bedřich 211-213
 Tuchačevskij, Michail Nikolajevič 55-57
 Smetana, Vladimír 111
 Tuka, Vojtech 75, 173
 Smutný, Jaromír 29, 60
 Turenne, Henri 56
 Shpiegelglass, zástupce zahr. odd. NKVD 56
 Tylínek, Alois 160
 Stalin, Josif Vissarionovič 13, 23, 25, 30, 31, 56, 57, 89, 90, 131, 193, 195, 239
 Udržal, František 75
 Stašek, Bohumil 157, 159-162
 Strankmüller, Emil 33, 37, 48, 102
 Stránský, Jaroslav 209, 216
 Stronge, brit. vojen. přidělenec v Praze a Bělehradu 117
 Václav sv., český kníže 155, 207, 208, 219, 238-240
 Suk, Josef 211
 Václavek, Bedřich 148, 204, 205, 213
 Sun-c' (Mistr Sun) 11
 Vaculík, Ludvík 34
 Syrový, Jan 18, 19, 22, 29, 58, 60
 Vilém I. Oranžský 21
 Šapošnikov, Boris Michajlovič 56
 Valdštejn, Albrecht Václav 208, 219
 Šilhan, Milan 104
 Vydra, Václav 157
 Šourek, Otakar 212
 Wagner, Richard 240
 Šrámek, Jan 28
 Wagner, Otto 104
 Štěpánek, Zdeněk 116, 249
 Werstadt, Jaroslav 11
 Šusta, Josef 208, 220
 Zápotocký, Antonín 20
 Švehla, Antonín 87, 93
 Zenkl, Petr 19, 20
 Táborský, Eduard 117, 185
 Talich, Václav 203, 208, 209, 216,

Ediční poznámka

Základ této knihy tvoří práce *Mnichovský komplex čili Příspěvek k etologii Čechů*, kterou autor dopsal v březnu 1989. Do značné míry ji koncipoval jako osobní vyrovnání se s mnichovským traumatem a původně neuvažoval o její publikaci; text své práce rozeslal přátelům a čtenáři ani odborná veřejnost se s ní dosud neměli možnost seznámit, a to ani prostřednictvím samizdatových či exilových periodik. Za to, že práce mohla vyjít v této knize, patří dík především dr. Ivanu Müllerovi.

Naše vydání jsme doplnili třemi autorovými texty, jež byly časopisecky publikovány na konci šedesátých let. Stať *Patnáctý březen v českých dějinách* vyšla v časopise *Dějiny a současnost*, 1969, č. 4. Rozsáhlý cyklus esejů *Vlastenci a bojovníci* vycházel na pokračování v časopise *Listy*, č. 11-19, od 20. března 1969 do 15. května 1969, kdy byly *Listy* zastaveny; původně zamýšlený cyklus tak zůstal nedokončen. Práci *Emanuel Moravec aneb logika realismu* otiskl časopis *Dějiny a současnost*, 1969, č. 1. Tyto autorovy texty zaznamenaly ve své době velký ohlas a vyvolaly řadu polemik, jež však byly přerušeny nastupující normalizací.

Při řazení jednotlivých prací v této knize jsme se řídili chronologickým hlediskem, pokud jde o jejich převažující téma. Práce *Mnichovský komplex* je proto zařazena jako první, ačkoliv vznikla o dvacet let později než ostatní a autorův postoj se v některých momentech výrazně proměnil.

Při přípravě našeho vydání jsme se řídili obvyklými edičními zásadami. Upravili jsme pravopis v souladu se současnou normou. Kromě odstranění tiskových chyb jsme do autorova textu nezasahovali; pouze jsme v některých případech doplnili vysvětlující poznámku pod čarou.

R. Š.

Mnichovský komplex

Jeho příčiny a důsledky

Jan Tesař

Vydal PROSTOR, nakladatelství s.r.o.,
Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail prostor@ini.cz,
v roce 2000 jako svou 132. publikaci
a 28. svazek edice Obzor.

Odpovědný redaktor Richard Štencl.

Odborný lektor dr. Ivan Müller.

Přebal, vazbu a grafickou úpravu navrhl Aleš Lederer.

Sazba Rekosa, Hostouň 89.

Vytiskla tiskárna Finidr, Český Těšín.

Vydání první. Stran 256. Cena 299 Kč.